

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
KİMLİKSİZLİK**

Melek ERYENTÜ

**Yüksek Lisans Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Doç. Dr. Nuray KARACA
2015
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

Melek ERYENTÜ

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KİMLİKSİZLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Nuray KARACA**

ERZURUM- 2015

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

27.07.2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KİMLİKSİZLİK**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Melek ERYENTÜ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Nuray KARACA danışmanlığında, Melek ERYENTÜ tarafından hazırlanan bu çalışma 27 /07/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Nuray KARACA

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Selçuk AYDIN

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.27 /07 /2015

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı.....	3
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Koşulları	11
1.1.3. Küreselleşmenin Alanları	21
1.1.3.1. Ekonomik Küreselleşme	21
1.1.3.2. Siyasal Küreselleşme	27
1.1.3.3. Kültürel Küreselleşme	31
1.1.3.4. İdeolojik Küreselleşme	37
1.1.4. Küreselleşme Kuramları.....	38
1.1.4.1. Giddens'in Küreselleşme Kuramı.....	39
1.1.4.2. Robertson'un Küreselleşme Kuramı	42
1.1.4.3. Wallerstein'in Küreselleşme Kuramı	45
1.1.4.4. Bauman'ın Küreselleşme Kuramı.....	48
1.1.5. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar	50
1.1.5.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Radikaller-Hiperglobalist).....	51
1.1.5.2. Küreselleşme Karşıtları (Kuşkucular-Şüpheciler-Sceptic).....	53
1.1.5.3. Dönüşümcüler (Evrimselciler-Transformationalist).....	55
1.2. METODOLOJİ	58

İKİNCİ BÖLÜM

KİMLİK

2.1. KİMLİĞİN TANIMI	59
2.2. BİREYSEL VE KOLEKTİF KİMLİK.....	71
2.3. GELENEKSEL KİMLİK.....	75

2.4. MODERN KİMLİK.....	77
2.5. POSTMODERN KİMLİK	86
2.6. KÜRESELLEŞME VE ZAMAN-MEKÂN SIKIŞMASI	99
2.7. KÜRESELLEŞME ÇOKLU KİMLİKLER VE KİMLİKSİZLİK.....	110
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA	123

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KİMLİKSİZLİK

Melek ERYENTÜ

Danışman: Doç. Dr. Nuray KARACA

2015, 123 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Nuray KARACA

Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN

Yrd. Doç. Dr. Selçuk AYDIN

Sosyoloji literatürünün son yıllarda ki önemli kavramlarından biri küreselleşme bir diğeri de kimlik kavramıdır. Bu literatür içerisinde küreselleşmenin ve kimliğin ne olduğu, tarihsel arka planında neler olduğu, günümüzde nasıl bir seyir izlediği, gelinen noktanın hangi yönlerden olumlu, hangi yönlerden olumsuz değerlendirildiği farklı düşünce grupları tarafından ele alınmaktadır. Küreselleşme kavramı, uzun bir süredir dünyada ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olayları ifade etmek için kullanılmaktadır. Küreselleşme sınırların belirsizleşmesiyle beraber sermaye hareketlerinin daha serbest hareket ettiği bir süreci ifade etmektedir. 1990'lı yılların başında hızını artıran, siyasi alanda Sovyetler Birliğinin dağılması, teknolojik alanda iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmesi olarak kendini gösteren küreselleşme kimlik üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Bununla beraber küreselleşme toplumsal yaşam üzerinde zamansal ve mekânsal ilkelerin istikrarsızlaştığı bir zemine yol açmaktadır. Hiçbir zaman sabit bir alan ve insan topluluğu sınırları içinde işlemeyen, her zaman sınırları aşan küreselleşmenin bu karakteri kriz ve bunalımlara yani kimliksizliğe yol açmaktadır. Bu yüzden günümüzde kimlikler, belirsizlik tarafından belirlenmiş duygulara ve parçalanmış kimliklere karşılık gelmektedir. Bu bağlamda çalışmamız, kimlik kavramını küreselleşme boyutunda zaman-mekân sıkışması perspektifinden ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik, Kimliksizlik, Zaman-mekân sıkışması

ABSTRACT**MASTER THESIS****KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KİMLİKSİZLİK****Melek ERYENTÜ****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nuray KARACA****2015, page: 123****Jury: Assoc. Prof. Dr. Nuray KARACA
Assoc. Prof. Dr. Mevlüt ÖZBEN
Assist. Prof. Dr. Selçuk AYDIN**

One of the important concepts of sociology literature of last years is globalization and the other one is identity concept. The significance of globalization and identity concept in this literature, what has happened in their historical background, how it fluctuates nowadays and in which paths do they follow, the positive and negative aspects of the current situation; is handled by different opinion groups in this literature. Globalization concept is being used as a tool of data evaluation in economic, social, cultural and political situations throughout the world for over 20 years. Based on the widespread definition of globalization, it refers to the process of abolishment of all types of challenges in front of capital movements through an increase in indistinctness of boundaries. Globalization, which accelerates at the beginning of 1990's and shows itself in political ground in the disintegration of Soviet Union as in technology grounds in the development of information and communication technologies, is impressing identity to a large extent and leaving deep impacts on it. In addition to it, globalization is causing destabilization of timewise and spatial principles in communal living. Globalization never works with a constant area and stable human community, it always exceeds the limits and this feature of globalization causes crises and depression in other words; disidentification. Therefore, identity corresponds to the emotions which are determined by uncertainty and the broken identities at the present time. Thus, this study approaches the identity concept through time-space compression perspective.

Keywords: Globalization, Identity, Disidentification, Time- space compression.

ÖNSÖZ

Son yıllarda küreselleşme, en çok eleştirilen ve tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, farklı nitelendirmelere konu olan kavramların başında gelmektedir. Dünyanın tek bir mekân gibi algılanıp küçülmesini ifade eden küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin sınırları yok sayarak yayılması olarak ifade edilmektedir.

Çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlere yol açan küreselleşme bir yandan da birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan biri de kimlik sorunudur. Günümüzde yaşanan her tür kimlik sorunlarının temelinde küreselleşme sürecinin etkisi bulunmaktadır. Küreselleşme ile beraber sınırların önemini kaybetmesiyle bilgi, fikirler, semboller ve insanlar dünya üzerinde yayılma göstererek zaman-mekân sınırlarını alt üst etmektedirler. Dünyaya hâkim güçler tarafından küresel bir dünya kültürü dayatılmakta ve bu süreçte yeni bir yaşam tarzı, yeni bir kimliksizliği öneren kimlik sunulmaktadır.

Çalışmada öncelikle küreselleşme kavramı, küreselleşmenin boyutları ve küreselleşmenin tarihsel arka planı detaylandırılarak ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, kimlik kavramının tanımları yapılarak insanlığın başlangıcından beri yaşanan kimlik değişimleri ve bu değişimde genelde küreselleşme özelde ise zaman-mekân sıkışmasının yaratmış olduğu etkilerden bahsedilmiştir.

Bu tezin yazımı aşamasında desteği ve emeği geçen herkese özellikle sabrından, ilgisinden ve dikkatinden dolayı değerli tez danışmanı Doç. Dr. Nuray KARACA başta olmak üzere, kaynak bulmamda yardımcı ve yönlendirici olan bölüm hocalarım, Doç. Dr. Mevlüt ÖZBEN'e, Doç. Dr. Zuhâl ODABAŞ'a, Yrd. Doç. Dr. Erem SARIKOCA'ya, Yrd. Doç. Dr. Sevil DEMİRAL'a, Yrd. Doç. Dr. İsmail ÖZ'e, Arş. Gör. Sait GÜLSOY'a, Arş. Gör. Pınar LALOĞLUN'a manevi desteklerinden dolayı aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum, 2015

Melek ERYENTÜ

GİRİŞ

Küreselleşme, özellikle son yıllarda adından sıkça bahsedilen ve üzerinde tartışılan, farklı yaklaşımları ve kutuplaşmaları da beraberinde getiren konuların başında gelmektedir. Bu nedenle herkes için kabul edilen kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Bu kavramın anlam karmaşası, çok boyutluluğu başta olmak üzere köklü bir tarihi birikime sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Dünya genelinde hızlı bir değişim ve dönüşümün yaşandığı bir süreç olarak kabul edilen küreselleşme, ekonomiden siyasete, kültürden toplumsal yapıya pek çok alanı etkilemektedir. Kendi kurallarını kendi inşa eden bu süreç, etkilerini kimlik başta olmak üzere birçok alanda hissettirmektedir. Küreselleşme yaşamakta olduğumuz hızlı teknolojik, ekonomik, kültürel dönüşümler sayesinde somutlaşmaktadır. Algımızı da bir belirsizlik çemberi içine alan bu değişimin hızı kendisiyle birlikte toplumsal bir insanın imkânını ve bu insanın merkezine konan insani değerleri ortadan kaldırma endişesini beraberinde getirmekte, böyle bir durumda insanı geleceğin ne olacağıyla ilgili belirsizliğe sevk etmektedir. Çünkü küreselleşme zaman ve mekânı yok etmekte, sınırları ortadan kaldırmakta ve buna bağlı olarak bireylerde kimlik karmaşasına yol açmaktadır.

Kimlik konusu, içinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinin önemli problemlerindedir. Özellikle son yıllarda, gerek dünya genelinde gerekse ülkemizde görülen ayrılıkçı talepler ve çatışma ortamı ağırlıklı olarak kimlik sebeplidir. Oldukça eskilere dayanan kimliğin bilinçli bir düzeyde ifade edilmesi modernitenin getirisi olan ulus devlet sistemiyle gerçekleşmiştir. En kapsayıcı kimlik türü olan ulusal kimlik, farklılıkları aynı alanda eriterek homojen bir toplum yapısı oluşturma amacı taşımaktadır. Bu yüzden modernite akılcı ve rasyonel olmayı, bürokratik kültürü, bireysel kimlik taleplerini eşitlik, kardeşlik değerlerinin içinde eriterek, kişisel özelliklere etkide bulunmaktadır. Birey, her türlü farklılıklarını özelinde saklayarak, hukuksal ve kamusal alanda vatandaş kimliğine sahip olan bir özelliğe sahiptir. Bu dönemde birey, hak ve özgürlük taleplerini ancak sınıfsal bir zemine dayandırarak dile getirmekteydi. Ancak 1960'lı yıllar da ise Batının içine girdiği bunalım, mevcut sistemden duyulan hoşnutsuzluk giderek artarak toplumsal eylemlere dönüşmeye başladı. Bu hareketler içinde barındırdığı kimlik, özerklik, farklılık gibi değerler

itibariyle modernizmin değerler bütününden ayrılmaya başladı. Daha sonra ise küreselleşmenin artan hızıyla birlikte teknolojilerin yaygınlaşmasına bağlı olarak, bireylerin kendi kimliklerini yeniden keşfetme çabasına girdikleri çok kimlikli bir dünya süreci ortaya çıkmıştır. Postmodern ifadelerle etkileşimin arttığı bu sürecin beraberinde getirdiği en büyük sorun ise, küresel değerlere karşı yerel kimliklerin daha ön plana çıkarılmasıyla kimliklerin karşılıklı tartışma içine girmiş olmasıdır. Bu sürecin en önemli nedenlerinden biri de; modernitenin evrensellik adına bazı kimlikleri hâkimiyet altına alarak baskı uygulaması, bunları öteki olarak sınıflandırmasıdır. Buna karşılık postmodernitenin bu ötekileştirme fikrine karşılık farklı kimlikleri yücelten bir anlayışla yaklaşması kimlik sorunlarını ve çatışmalarını ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde medya, ulaşım ve iletişim teknolojileri, sınırların ötesinde, sürekli olarak ağlar ve etkileşim noktalarıyla yaşamları etkilemeye devam etmektedir. İmajların, paranın, çevre sorunlarının, bilginin ve insanların gittikçe daha fazla sınırların ötesine aktığı bir dünya da kontrol edilemezlik durumuna bağlı olarak ortaya çıkan kimliksizlik olgusu daha fazla gündeme gelmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde küreselleşme kavramının tanımları, tarihsel arka planı, yaşamın çeşitli alanlarında yaratmış olduğu etkilere bağlı kalınarak boyutları açıklanıp, sosyolojinin önde gelen düşünürlerinin küreselleşme kuramları irdelenecek ve küreselleşmeye yönelik yaklaşımlara açıklık getirilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise kimlik kavramının alt yapısı incelenerek, kimlik çeşitlerine yer verilecek ve bu kimlikler dönemsel olarak sınıflandırılacaktır. Geleneksel-bireysel kimlik tanımlamaları yapılarak, kimliğin daha kuramsal hale geldiği modern dönemin kimlik anlayışı hatları ile belirlenecektir. Daha sonra ise evrensel, rasyonel, pozitivist değerler ve kimlikler yaratma amacı olan modernitenin içine girmiş olduğu krizler tartışılacaktır. Modernite de yaşanan krizler ya da gelişmeler doğrutusunda geline son nokta olarak postmodernizm ve postmodern kimlik anlayışı ele alınarak günümüz kimlik sorunlarına veya kimlik karmaşasına değinilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme kavramı, İngilizce’de global (sphericization) karşılığında kullanılmakta olup, sözcük anlamı ile bir bütünleşme sürecini çağrıştırmaktadır (Kiper, 2004: 19). Le Nouveau Petit Robert küreselleşmeyi; “üniversalizm” ile eş anlamlı kullanarak hiçbir fark gözetmeksizin tüm insanları kucaklayan “evrenselleşmeyi” ya da “toplumların siyasasında birlik oluşturmayı amaçlayan bir doktrin” olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda, kelimenin doğrudan sözlük anlamından yola çıkılarak, kavrama olumlu anlamlar yüklenmektedir (Kiper, 2004: 61).

Küreselleşme bugün sosyal bilimler literatüründe sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Küreselleşmenin niteliği, nedenleri ve sonuçlarının yanı sıra, küreselleşmenin çeşitli sosyal olgular üzerinde ki etkileri de uzun yıllardır tartışılan konular arasındadır. Küreselleşme bazen sadece ekonomik anlamda, dünya ülkelerinin birbirine yaklaşması olarak; bazen emperyalizmin yeni ismi olarak, bazen de sosyal ve kültürel değerlerin yaklaşması olarak anlandırılmaktadır.

1960’lar da McLuhan, iletişim alanında yaşanan gelişmeleri ifade etmek için dünyanın elektronik “küresel bir köy” e dönüştüğünü dile getirmiştir, ancak bu fazla dikkate alınmamış ve sadece kavram iletişim çalışmalarında kullanılmıştır (Özyurt, 2012: 22). Küreselleşme kavramı 1980’lerin ortalarına kadar akademik çevreler tarafından önemli bir kavram olarak kabul edilmemiştir. Terimin kullanımı 1980’lerin ikinci yarısından sonra artış gösterdi ve terime ilgi arttı (Robertson, 1999: 22). 1980’lerin başlarında küreselleşme, çağımızın anlamı ve değişiminin boyutlarını sistemli bir şekilde anlama girişimimizin bir uzantısı olarak adlandırılırken, 1980’lerin ikinci yarısında ise küreselleşme düşün, iş, medya ve diğer çevrelerde yaygın biçimde kullanılan bir terim haline geldi (Robertson, 1999: 91). 1980’lerin başlarında bile küreselleşme çok nadir olarak akademik çevreler ve gündelik dilde kullanılan bir terimdi (Giddens, 2000: 20). 1990’lar da ise, küreselleşme mutluluğumuzun ya da

mutsuzluğumuzun ifadesine dönüşen moda bir deyim halini aldı (Bauman, 1999: 7 akt. Özyurt, 2012: 22). Küreselleşme kavramı ilk olarak 1980'lerde kullanılıp ve 1990'larda kullanımı sürdürülse de anlattığı süreç daha eskidir. Küreselleşme, yeryüzünün farklı yerlerindeki insanlar arasında gittikçe sıklaşan ilişkileri anlatmaktadır (Burke, 2014: 192). Küreselleşme, uluslararası ilişkilerin evrimci gelişiminde yeni bir aşama, eskinin bitişi ya da yeninin başlangıcını belirten bir durum değildir; küreselleşme, modernitede yaşanan karışıklıkları küresellik sorununa dönüştürerek bu süreci devlet-toplum ilişkisine indirgeyen bir kopuştur (Keyman, 2000: 27). Genel olarak ise küreselleşme, yirminci yüzyılın sonlarında dünya genelinde mallar, hizmetler, para, insan, bilgiler ve kültürün karşılıklı akışının artması ve bunun sonucunda ortaya çıkan bir süreç olarak görülmeye başlandı (Atasoy, 2005: 136). Bir kavram olarak küreselleşme, bir taraftan dünyanın küçülmesine diğer taraftan da bir bütün olarak dünya bilincinin artmasını ifade etmektedir. Küreselleşme kavramı birkaç yüzyıldır gelişim halindedir ancak küreselleşme tartışmasının ilgi odağı yakın dönemlerin incelenmesi üzerinedir (Robertson, 1999: 21). Küreselleşme son zamanlarda sosyal süreç içinde meydana gelen gelişmeleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Küreselleşme aynı anda hem çağdaş dünyanın yeni bir olgusu, hem de insanlığın başlangıcından beri insanlık durumunu tanımlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Dirlik, 2009: 426). Küreselleşme çok tartışılan bir kavram olmasına rağmen literatürde ortak bir tanım kazanamamıştır. Özellikle bir sosyal süreç olarak küreselleşme diye bir gerçekliğin olup olmadığı dahi tartışılmaktadır (Atasoy, 2005: 22). Devam eden bir süreç olduğu kabul edilen küreselleşmenin bir projemi yoksa sosyal bir süreç mi olduğunun ayırımına varılması da önemli ve tüm açılarıyla tartışılması gereken bir niteliktedir. Ortada gerçekten bir entegrasyon sürecinin olup olmadığı, büyük devletler arasında küresel bir ticaretin kurulup kurulmadığı, küçük devletleri, kültürleri ve kimlikleri yok etme tehdidi taşıyıp taşımadığı, dünyanın tek devlet haline gelip gelemeyeceği konuları tartışılmaya devam edecektir (Atasoy, 2005: 137). Bu özelliklerin seçilip tartışılması kabul edilen hareket noktasına ve bakış açısına bağlıdır çünkü günümüz dünyasında meydana gelen olayları açıklama iddiası taşıyan yaygın ve önemli kavramlardan biri olan küreselleşme kavramını tanımlama konusunda uzlaşma sağlanamamıştır.

Son yıllarda dünya da yaşanan gelişmeleri tanımlamak için kullanılan küreselleşme, kimilerine göre bir mit ve çokuluslu şirketlerin kullandığı bir propaganda sloganı, kimilerine göre ulusal sınırları ortadan kaldıran bir süreç olarak adlandırılmaktadır. Hem dünyanın küçülmesini hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesi, olarak da isimlendirilen küreselleşme, sınır ötesi iletişim ağları, insan hakları savunma organizasyonları, çevrecilik faaliyetleri, kadın hakları veya dünya barışı gibi konuları da ilişkilendirmek için kullanılmaktadır (Atasoy, 2005: 128). Küreselleşme yaşadığımız dünyanın küresel bütün haline gelmeye başladığı bir algılama biçimi olarak da tanımlanabilir.

Mekânla ilgili mesafelerin azalması, yabancı doğrudan yatırımların artması, çok uluslu ya da ulus ötesi şirketlerin dünya siyasetini belirleyen aktörlerden biri haline gelmesi, sermayenin kolayca ülke sınırları dışına çıkabilmesi ve istediği yerde yoğunlaşabilmesi ülke, sosyal gruplar, fertler arasında iletişim, etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın artması ve sosyal, kültürel tek tipleşme sürecinin yaşanması da küreselleşme denince akla gelebilecek niteliklerdir (Koçdemir, 2002: 148). Bu tanımdan hareketle küreselleşme, dünyadaki insanların birbirleriyle kurdukları sosyal ilişkilerin ve birbirleriyle bağımlılıklarının artmasına işaret eden süreçtir (Giddens, 2005: 51). Genel olarak küreselleşme, söylendiği gibi dünyayı küresel bir köy haline getirmekte; bu köy de ise her şeyi tüketim kalıplarını, kurumları, grupları birbirine benzetmektedir yani yemekten giyime, eğlenceden dinlenmeye kadar birçok alanda tek tipleşme yaşanmaktadır (Koçdemir, 2002: 280). Küreselleşme denilince akla gelen, dünya çapında bağımlılıklar ağının yayılması, ekonomi, siyaset ve kültürde iç içe geçme; sermaye ve bilginin dünya çapında dolaşımı olmaktadır (Kaplan, 2013: 26). Tüm bu tanımlardan hareketle, küreselleşme dünya üzerinde ilişkilerin yoğunlaştığı, insanların birbirine olan bağımlılıklarının arttığı ve tüm alanlar da tek tipleşmenin yaşandığı bir süreç olarak tanımlamak mümkündür.

Zenginlik, teknoloji ve iktidar ilişkilerinin yol açtığı küreselleşme ve enformasyonelleşme dünyayı dönüştürmektedir (Castells, 2006: 97). Dünya süreci olarak tanımlanan küreselleşme, Giddens'a göre uzak yerleşimleri birbirine bağlayan ve yerel oluşumların da millerce ötede ki olaylarla biçimlendirilmesi ya da dünya çapında ki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Bu ilişkilerin yoğunlaşması modernliğin sonucu olarak ortaya çıkan zaman-mekân ayrışmasının yayılmasının sonucudur ve

böylece insanların ve toplumların ilişkileri küresel ölçekte gerçeklik kazanmaktadır (Özyurt, 2012: 22). Bu gerçeklik internet aracılığıyla sağlanmaktadır. İnternet, şimdiye kadar çıkmış, en hızlı gelişen iletişim aracıdır. 1998 ortalarında tüm dünyada 140 milyon insan internet kullanıcısıydı, 2001 yılında 700 milyondan fazla insan internet kullanıcısı olmuştur. Teknolojinin bu biçimleri zaman tasarrufunu ve mekânsal yakınlaşmayı sağlamıştır. Dünyanın farklı yerlerindeki insanlar birbirleriyle konuşmakta ve birbirlerine belge, resim vb. dosyalar gönderebilmektedir. İnternet ve cep telefonlarının kullanımının yaygınlaşması, küreselleşme sürecini yoğun ve hızlı bir biçimde etkilemiştir. Kısaca küreselleşme dünyanın farklı yerlerinde olan insanlarla bütünleşmeyi hızlandırmıştır (Giddens, 2005: 53). Yine Giddens'a göre küreselleşmeyi, Batı dışı toplumlar açısından rahatsız edici derece de Batılılaştırma veya dünya üzerinde ABD'nin tek hâkim güç olduğu göz önüne alınarak Amerikalılaştırma olarak da tanımlanabilmektedir (Giddens, 2010a: 62). Kitle iletişim araçlarıyla özellikle de internet aracılığıyla dünyanın farklı yerleriyle iletişim kurularak zaman ve mekân anlam kaybına uğratılmıştır. Ayrıca küreselleşme kimileri için değişim ve dönüşümü ifade etmekten; kimileri içinse Batılılaşmanın ya da Amerikalılaştırmanın dikte edilmesi anlamına gelmektedir.

Giddens, küreselleşmenin boyutlarının olduğunu ve bunların “ulus-devlet sistemi, kapitalist dünya ekonomisi, askeri dünya düzeni ve uluslararası işbölümünün” oluşturduğunu ifade etmektedir. Toplumsal gözetim yerini ulus-devlet sistemine; toplumsal kapitalizm yerini kapitalist dünya ekonomisine; toplumsal askeri güç yerini askeri dünya düzenine ve toplumsal sanayicilik yerini uluslararası iş bölümüne bırakmaktadır (Robertson, 1999: 230-231). Giddens küreselleşmeyi modernlikle ilişkilendirir ona göre modernleşme, modernliğin toplumdan dünyaya genişletilmesinden ibarettir. Küresellik ise küresel ölçekte ki modernliktir. Giddens bunu modernlik doğal olarak küreselleştiricidir biçiminde ifade etmektedir (Giddens, 2010b: 37). Giddens'a göre küreselleşme, modernliğin doğal bir sonucunu ya da modernliğin dünya üzerinde genişlemesini ifade etmektedir.

David Harvey ise küreselleşmeyi “zaman-mekân sıkışması” olarak tanımlamakta ve bu sıkışma sonucunda, insanların dünyaya bakış açılarında çok fazla değişikliklerin meydana geldiğini ifade etmektedir. Harvey'e göre sıkışma, hayat hızının artışı ifade etmektedir. Mekânı kat etmenin aldığı zaman 1500'lerden 1960'lara kadar 70 kat

küçülmüştür; 1500-1840 arası atlı arabalar ve yelkenli gemilerle saatte en fazla 16 kilometre mesafe kat edilmekteydi, 1850-1930 arası buharlı lokomotifler saatte ortalama 100 kilometre, buharlı gemiler ise saatte 60 kilometre hız yapabiliyordu, 1950'ler de pervaneli uçaklar saatte 160-640 kilometre ve 1960'lar da jet yolcu uçakları saatte 800-1100 kilometre hız yapabilmekteydi. Eşya ve insan nakletme hızında 1500'lerden günümüze kadar görülen bu gelişmeler, simgelerin nakledilmesi alanında da ileri boyutlara ulaşmıştır (Harvey, 2012: 271). Harvey'in küreselleştirme tanımlamasında öne çıkan nokta, zamanın kısalması ve mekânın küçülerek tek bir yer haline gelmesidir. Ayrıca Harvey, zaman-mekân sıkışmasını kapitalizmde ki aşırı birikim ile ilişkilendirir, böyle bir durumun 19. Yüzyılda gerçekleştiğini zaman içinde sıkışan sermaye akımlarının mekânsal düzenleme ile yeniden akışkanlık kazandıklarını belirtir. Demiryolları-kanallar-gemiler-telgraf aracılığı ile mekân düzenlenmekte yani bunlar zaman-mekân üzerinde egemen olmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 144). Morley ve Robins, David Harvey'in "zaman-mekân sıkışması" ifadesine ek olarak bu sıkışma sonucu küreselleşmeyi "anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın yaratılması" olarak tanımlamaktadırlar. Yani bu dünya aslında iletişim alanında yaşanan gelişmeler sonucunda dünya üzerinde ki sınırların belirsizleştiği mekânların sabitliklerini kaybettiği ve her şeyin sadece akış halinde olduğu bir mekânın ya da mekânsızlığın var olduğu bir dünyadır (Morley ve Robins, 2011: 175). Küreselleşmenin ve kitle iletişim araçlarının gelişip yayılmasıyla her şeyin dönüşüme uğraması gibi zaman ve mekân kavramları da anlam kaybına uğramışlardır. Az zamanda birçok yerde bulunabilen insanlar için dünya sabitliğini kaybetmiştir.

Küreselleşme, zamansız ve mekânsız bir operasyonun yakından incelenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Dirlik, 2009: 180). Küreselleşme demek, dünya meselelerinin belirsizleşmesi, olayların kontrolden çıkıp kendi başına buyruk bir duruma gelmesi demektir. Yani bir merkezin, kontrol masasının ve idari büronun yokluğunun yaşanmasıdır. Bireylerin sorumluluk üstlenmediği, kontrolü almadığı, plansız, akışkan, dengesiz bir olgudur (Tüzün, 2013: 64). Küreselleşme, tüm dünyayı kapsayan, giderek akışkan hale gelen insanların, nesnelerin, yerlerin ve bilginin ve bunların akışlarını sınırlandıran ya da hızlandırılan yapıların çok yönlü akışları olarak tanımlanmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 226). Küreselleşme mevcut bir durumu

ancak son zamanlarda çok daha fazla yoğunlaşarak gerçekleşebileceği değişim her yerde hızlanmaktadır (Larrain, 1995: 207).

Harvey ve Morley-Robins'in tanımlarından yola çıkarak küreselleşmeyi, başta iletişim ve ulaşım olmak üzere etkileşim biçimlerinin, coğrafi sınırların silinmesine yol açacak şekilde yayılması ve böylece zaman ve mekânın dünyasallaşması buna bağlı olarak da hem bireylerin hem de bireylerin değerlerinin, yaşamlarının, zamanlarının ve mekânlarının silikleştiği bir süreç olarak da tanımlayabiliriz.

Pierson'a göre ise, dünya o kadar küçülmüştür ki, dünya genelinde ki kurumlar özel hayatımıza etki eder duruma gelmiştir. Ancak küresel olanın yerel olana etkisi tek yönlü değildir bu etkileşim karşılıklıdır ve küreselleşme yerelleşmeyi ortaya çıkarırken hem onu etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir (Pierson, 2000: 263 akt. Özyurt, 2012: 23). Robertson'a göre de yerellikler küresel süreçlerde inşa edilmektedir ve yerel olan küresel olana karşı direnen şeklinde değerlendirilmemelidir, yerelleşme küreselleşmenin bir diğer yüzüdür. Yerelliği keşfetme küresel süreçler aracılığı ile gerçekleşir, küresel süreçlerin etkileşiminde ise medya önemli bir rol oynamaktadır. Medya ile uluslararası alanda küresel ile yerelin etkileşimi artış göstermektedir (Aslanoğlu, 2000: 140). Pierson ve Robertson'dan yola çıkarak küreselleşme sürecini, küresel ile yerel olanın iç içe geçmelerinin bir sonucu ve dünyanın bir bütün olarak sıkışması olarak tanımlayabiliriz.

Steger ise küreselleşmeyi dört özellik çerçevesinde açıklamaktadır. İlk olarak küreselleşme, geleneksel, siyasi, kültürel ve coğrafi sınırları aşarak yeni toplumsal faaliyetlerin oluşturulmasını ve çoğaltılmasını içermektedir. Teknolojik yenilikler ve uydu haber şirketlerinin ortaya çıkması sınırları kaldırarak yeni toplumsal düzenlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İkinci özelliği ise, toplumsal ilişkilerin ve karşılıklı bağımlılıkların genişlemesidir (Steger, 2013: 26-29). Tomlinson da Steger'a benzer şekilde küreselleşmeyi, "karmaşık bağlantılılık" kavramıyla açıklamaktadır ona göre bu kavram küreselleşmenin modern yaşamını düzenleyen, hızla gelişen ve gittikçe de yoğunlaşan karşılıklı bağlar ve bağımlılık ağını temsil etmektedir (Tomlinson, 2001: 12). Küreselleşmenin üçüncü özelliği ise toplumsal mübadelelerin ve faaliyetlerin yoğunlaşması ve hareket kazanmasıdır. Bunda katkısı olan en önemli faktör ise internet başta olmak üzere kitle iletişim araçlarıdır. İnternet, uzaktaki bilgileri ve olayları sadece

birkaç saniye içinde bir yerden başka bir yere göndermekte ve uydular da tüketicilere uzaktaki olayların gerçek zamanlı görüntülerini sunmaktadır. Dördüncüsü ise, karşılıklı toplumsal ilişkilerin ve bağımlılıkların meydana gelmesi, yayılması ve yoğunlaşmasının sadece nesnel, maddi düzeyde ortaya çıkmamasıdır (Steger, 2013: 29-31). Teknolojik yeniliklerin ortaya çıkması, sınırların önemini yitirmesi ve böylece insanların dünyayı küçük algılayarak, küresel bütünün bir parçası olmaya başladıklarını düşünmesiyle yeni toplumsal ilişkiler ortaya çıkmış ve bu ilişkilerin yoğunlaşmasıyla karşılıklı bağımlılıklar artmıştır ancak önemli olan nokta ise insanların işleyen bu sürecin farkında olmasıdır. Küreselleşme etkisini hem toplumsal yaşamda hem de bireylerin bilincinde göstermekte, bireyler yaşadıkları sürecin farkında olmaktadır.

Beck ise görüşlerinde küreselizm ve küresellik ayrımı yaparak küreselleşme açıklamaları yapmaktadır. Küreselizm, ekonominin dünyaya egemen olduğu ve kapitalist dünya pazarının hegemonyasını savunan çizgisel bir düşünceyi ifade etmektedir. Küresel gelişmeler çok boyutlu olmasına rağmen tek bir boyuta yani ekonomik boyuta indirgenerek açıklanmaktadır. Beck ise bunu eleştirerek küresel gelişimleri çok boyutlu ve çok yönlü açıdan ele almaktadır. Beck küreselizmi eleştirirken, küresellik fikrini değerli bulmaktadır. Bu fikre göre kapalı mekânlar özellikler de uluslarla ilişkili olanlar giderek hayali hale gelmektedir. Bunlar küreselleşme yüzünden hayali hale gelmektedir çünkü pek çok ulus ötesi aktör, farklı güç ve kimliklerle ulus devletlerin altını oymaktadır. Bu ulus ötesi süreçler sadece ekonomik değildir; ekolojiyi, kültürü, politikayı ve sivil toplumu da içermektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 228). Kısacası Beck'e göre küreselleşmeyi yerelleşmeyle, bütünleşmeyi parçalanmayla, merkezileşmeyi adem-i merkezileşmeyle tıpkı bir kumaşın iki yüzü gibi beraber düşünerek açıklamak gerekir. Bunun için öncelikle "küreselizm (globalizm), globalite ve küreselleşme (globalleşme)" kavramları tanımlanmalıdır. Küreselizm, küreselleşmenin ekonomiye indirgenmiş durumudur. Yani küreselleşmeden söz etmek demek, sadece ulus devletlerin rolünü arka plana alan ve millet üstü oluşumların yön verdiği bir süreci tanımlamaktır. Aynı zamanda da hem politik hem de ideolojik bir eğilimi olan ve toplumların karşılıklı etkileşimlerine dayanan bir "dünya toplumu" demektir. Ancak küreselleşme ne tamamen tarafsız ne de tamamen olumlu sonuçları olan bir süreç değildir (Sarıbay, 2004: 18-19). Bu konuda Bauman'da aynı şeyi düşünür ve küreselleşmeyi "şeylerin kontrolden çıkması" sonucu rahatsız edici his

olarak tanımlamaktadır. Küreselleşme, Beck'in dediği gibi tarafsız bir şekilde işleyen, yani dünyada yaşanan olayların belirsiz, kontrol edilemeyen ve kendi kafasına göre davranan bir süreçtir, bu yüzden Bauman'a göre küreselleşme, yenedünya düzensizliğinin başka adıdır (Bauman, 2012: 70). Kısaca ona göre küreselleşmenin yeni, yani son zamanlarda ki anlamı ya da ilgi alanı niyet edilmemiş, beklenmedik küresel etkilerdir (Bauman, 2012: 65). Küreselleşme önceden tahmin edilemeyecek bir dizi süreçler toplamıdır, bu nedenle onu kontrol edebilmek ve hepimizi etkileyebilecek yeni riskleri öngörmek olanaksızdır (Giddens, 2005: 51).

Küreselleşme Batı literatüründe olgusal olmaktan çok entelektüel bir çalışma alanı olarak dikkati çekmektedir. Bu anlamda küreselleşme, bir yandan dünyanın küçülmesi, diğer yandan da bütünleşmiş dünya bilincinin güçlenmesi, dünya genelinde toplumlararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi felsefi ve sosyolojik boyutları ağır basan tanımlarla ortaya konulmaktadır (Robertson, 1999: 21). Küreselleşme süreci, her ne kadar modernlikten önce başlamış olsa da günümüzde yaşanan küreselleşme daha çok modernliğin bir sonucudur. Bir bakıma dünya artık herkesi etkileyen, gelişen karşılıklı bağımlılık ilişkilerin bir sonucu olarak tek bir sistem olma yoluna girmiş gibidir, ancak bu sistemin tamamlandığını ve bir dünya toplumunun oluştuğunu söyleyemeyiz. Çünkü küreselleşmenin bir yüzünü tek bir sınırların olmadığı bir dünya anlayışı oluştururken, diğer yüzünü parçalanma ve farklılaşmanın artışı oluşturmaktadır (Özyurt, 2012: 24). Bu sebeple de küreselleşme insanlar ya da toplumlar tarafından farklı farklı yorumlanmaktadır. Kimileri için küreselleşme evrenselleşme anlamına gelirken, kimileri için yerelleşme demektir ya da küreselleşme bazen özgürlükten bazen de davetsiz, kötü bir kader olarak yorumlanmaktadır (Bauman, 2012: 8). Küreselleşme bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme yani homojenleşme süreçlerini böylece tek bir küresel kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplumların farklılaşmasını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Küreselleşme, dünyanın görünme biçimi ile bizim ona bakma biçimimizi değiştirmektedir (Giddens, 2005: 51). Küreselleşme hem tanımlayıcı hem de söylemsel bir kavramdır ve bu kavramı açıklamak ise siyasetle bağlantılıdır, yani mevcut statükoya göre küreselleşme tanımlanmaktadır. Genellikle küreselleşme bütünleştirici görünerek, kapitalist bir modernleşme fikrinin mekânsal genişletilmesi ya da modernitenin bölücü sonuçlarının ürünü olarak açıklanmaktadır (Dirlik, 2009: 85).

Yerel ile küresel arasındaki bağlantılar insanlık için yeni bir olgudur. Bu bağlantılar son otuz veya kırk yıl içinde iletişim alanındaki ilerlemelerle hızlanmıştır. Jet uçakların gelişmesi, büyük ve hızlı yük gemilerinin, ayrıca diğer hızlı ulaşım araçlarının yapılması, insanların ve malların devamlı olarak dünyanın dört bir yanına taşınması anlamına geldi. Sadece kırk yıl öce kurulmuş ve tüm dünyayla iletişime hizmet eden uydu sistemi, insanların birbirlerine hemen ulaşmalarını sağladı (Giddens, 2005: 51). Bu sebeple küreselleşme hem dünyanın merkezleştirilmesi hem de farklılıkları yönetmek ve sınırlamak için gerekli olan kurumlar ve bilgilerin kabulüdür (Dirlik, 2009: 72). Bugün her şeyi etkileyen asıl konu; bütün dünyaya yayılmış olan kapitalizmin yol açtığı ekolojik ve sosyo-kültürel zararların millet aşırı yani küresel düzlemde kontrol altına alınamamasıdır (Habermas, 2008: 21). Bu yüzden Beck küreselliği ulussuzlaşma olarak tanımlamaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 229). Son yıllarda kitle iletişim araçları özellikle internet ve ulaşım araçlarının gelişmesiyle birlikte insanların ve tüketim nesnelerinin dünyanın bir yerinden başka bir yerine taşınması çok kolay hale gelmiştir. Sağlanan bu kolaylık ile sınırlar ortadan kalkarak, ulus devletler egemenliklerini korumakta zorlanmış sonuç olarak da dünya merkezleşmiştir.

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Koşulları

Küreselleşme kavramı en eski medeniyetler arasında ara sıra ortaya çıkan eylemlere kadar uzanan, uzun bir geçmişi olan tarihsel bir süreçtir. Küreselleşme, uluslar, medeniyetler ve siyasal topluluklar arasındaki genel dayanışmanın genişlemesinin ve derinleşmesinin tarihsel sürecini kapsayan bir kavramdır.

Bazı araştırmacılar küreselleşmenin tarihsel kapsamını sanayi ötesi dönemin son 40 yılı ile sınırlandırmışlardır. Bu yaklaşımın savunucuları, 1970'lerin başından beri küresel mübadelelerin etkileyici bir biçimde yayılmasının ve ivme kazanmasının küreselleşmenin tarihinde önemli bir yer teşkil ettiğine inanırlar. Başka araştırmacılar ise bu zaman dilimini 19. Yüzyılın önemli olaylarını kapsayacak biçimde genişletirler, kısaca küreselleşmenin çağdaş biçimleri ile Sanayi Devrimi olarak bilinen teknolojiye ki gelişmeler arasında ki sıkı ilişkiyi vurgularlar. Bazıları da küreselleşmenin aslında yaklaşık beş yüzyıl önce modernitenin ve kapitalist dünya sisteminin ortaya çıkmasıyla başlayan süreçlerin devamı olduğunu düşünmektedirler. 16. Yüzyılda zaman-uzam da

gerçekleşen daralmanın önemine işaret ederler. Bazıları da küreselleşmeyi yıllarla ölçülen zaman dilimleriyle sınırlandırmayı kabul etmemektedirler ve bu süreçlerin uzunca bir süredir gelişmekte olduğunu söylerler. Onlar için önemli olan önceki gelişmelerin ve işlemekte olan dinamiklerin dâhil edilmesidir (Steger, 2013: 39). Kavrama yüklenen farklı yorumlar ya da sürece bakış açılarına göre, küreselleşme tarihine ilişkin değerlendirmeler de değişmektedir. Küreselleşme, kimilerine göre 15. Yüzyıl ve hatta çok gerilere kadar uzanan bir süreç, kimilerine göre ise de 20. Yüzyılın son dönemlerinde yaşanan bir olgudur.

Küreselleşmeyi tek biçimli bir tanımla geçmişten soyutlayarak açıklamak yanlış olacaktır. Küreselleşme üzerine yazan araştırmacıların ve düşünürlerin pek çoğu değerlendirmelerini geçmiş dönemleri de dikkate alarak yapmaktadır. Anthony Giddens küreselleşmeyi modernleşmenin devamı olarak nitelendirirken, Francis Fukuyama düz çizgisel ilerlemeciliğin doğruluğu varsayımına dayanarak “tarihin sonu” tezi ile açıklamaktadır (Atasoy, 2005: 30). Modernliğin sonucunda ortaya çıkan gelişmelerle birlikte geleneksel yaşam tarzından kopmalara yaşanmaya başlamıştır. Modernliğin getirdiği dönüşümler önceki dönemlere özgü biçimlerden daha etkilidir. Bu dönüşümler küresel düzeyde toplumsal ilişki biçimlerinin kurulmasında etkili olmuşlardır ve günlük hayatımızın özelliklerini değiştirme aşamasına gelmişlerdir. Yani geleneksel ile modern arasında süreklilikler vardır ve bunlar birbirinden ayrı parçalar değildir (Giddens, 2010a: 12). Küreselleşmeyi geçmişle ilişkilendirerek açıklamak mümkündür ve modernliğin sonucunda ortaya çıkan değişimlerle beraber küreselleşme yaşamı geleneksellikten koparmış ve yeni bir süreç ortaya çıkarmıştır.

Küreselleşmeyi sömürgeciliğin ve kapitalizmin çağdaş biçimi olarak görenler, küreselleşmenin başlangıcını eski tarihlere götürmektedirler. Noam Chomsky, 500 yıl önce Batılıların Amerika’yı keşfetmelerini küreselleşmenin başlangıcı olarak görmektedir. İstilacı güçler Amerika’da yaşamakta olan yerli halkı çeşitli şekillerde yok etmiş ve sistemlerine dâhil etmişlerdir, ayrıca bu süreç yine Batılıların Ümit Burnu’nu keşfetmeleriyle birlikte yaygın bir sömürgeciliğe, sermaye birikimine ve endüstrileşmeyle birlikte kapitalizmin doğmasına yol açarak bugünkü haline kadar gelmiştir (Atasoy, 2005: 151-152). Bugünkü küreselleşmenin baş aktörü olarak ABD’nin istilacı bir şekilde kültürel, siyasi ve ekonomik egemenliğini yayma eğilimi görülmektedir.

Küreselleşme tarihi bir süreç olarak ele alınacak olursa, bu sürecin ortaya çıkmasını veya hazırlanmasını etkileyen bilimsel, teknolojik, siyasal ve ekonomik faktörler olmuştur ayrıca tarihte hiçbir toplumsal gelişmenin tek bir faktöre bağlı olduğu söylenemez, sadece faktörlerin birinin diğerine göre daha etkili olmasından söz edilebilir (Özkul, 2008: 126). Öyle ki iletişim ve ulaşım teknolojilerinin yaygınlaşması nedeniyle dünyanın en ücra köşelerine bile mal, ürün, haber, bilgi vb. ulaşmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerinde oluşan siyasal, ekonomik veya teknolojik bir olay, etki derecesi farklı bile olsa dünyanın bütününe yayılmaktadır yani bizi etkileyen olaylar sadece yeryüzünün herhangi bir yeriyile sınırlı olmayıp, hemen hemen her yeri etkisi altına almaktadır çünkü toplumların dışı kapalı olarak hayatlarını sürdürme imkânları yoktur bu yüzden de etkilerden uzak duramamaktadırlar. İnsanlık tarihte ilk kez birbirine bu kadar yakınlaşmakta, birbirinden haberdar olup, kendi kalıplarının dışına çıkmaktadır (Atasoy, 2005: 134-135). Dünya genelinde toplumsal ilişkilerin kurulması, ulaşım ve iletişim alanlarında ki teknolojik gelişmelerin ortaya çıkmasıyla olmuştur. Bu yüzden de teknoloji diğer faktörlere oranla daha baskındır.

1500-1945 yılları arasında küreselleşmeyle ilgili önemli gelişmeler dört başlık altında toplanabilir.

Ekonomik alandaki gelişmeler: tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte geleneksel toplumsal ilişkilerde zayıflama, sermaye ve malların hareketliliğinde de artış meydana gelmiştir, böylece ekonomik ilişkilerin metalaşması ve sembolik dolaşım aracı olarak da paranın yaygınlaşması, toplumsal iş bölümünün büyümesi, uzmanlaşmanın artması ortaya çıkmıştır. Ayrıca 19. Yüzyılın ortalarında Batı'da görülen birikim bunalımı ve Batı dışı dünyanın Pazar ve yatırım alanı olarak görülmesi ve küresel üretimin başlaması da ekonomik gelişmeler arasındadır (Özyurt, 2012: 30). Küresel üretimin başlamasıyla beraber bu sürece en fazla etkide bulunan ve batı dışı dünyanın bir pazar haline gelmesini sağlayanlar ulus aşırı şirketler olmuşlardır. Ulus aşırı şirketler birden fazla ülkede mal üreten şirketlerdir. Bu şirketler ülke dışında kurulmuş bir iki fabrikaya sahip ve etkinlikleri tüm dünyaya yayılmış küçük firmalar olabildiği gibi faaliyetleri dünya çapında olan uluslararası dev girişimcilerdir (Giddens, 2005: 56).

Siyaset alanındaki gelişmeler: 17. Yüzyıl da modern devletlerin karşılıklı birbirlerini tanımlamaları, uluslararası devlet sisteminin kuruluşu, doğal hukuk düşüncesinin yaygınlaşması, dinlerin kamusal alandan çekilmeleri, vatandaş kavramının gelişmesi, Fransız Devrimi'nin dünyanın birçok yerinde model olarak alınması, siyasal toplumsallaşma ve sınıf bilincinin doğup yayılması Birinci Dünya Savaşı sonrası imparatorlukların çöküşü siyasal gelişmelerin başında gelir (Özyurt, 2012: 30). Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, soğuk savaş denilen olgu dünyayı yeniden biçimlendirmeye başladı. ABD'nin liderliğinde Batı dünyası ile SSCB'nin liderliğinde Doğu dünyası arasında başlayan rekabet 1945 yılından SSCB'nin 1989-1991'de yıkılmasına kadar ki dönemde dünyanın her yerini etkiledi (Özkul, 2012: 130). Batılı devletler muhafazakârlık ve milliyetçiliği destekleyen ve bunları ön plana çıkaran bir ideolojiye sahipti bu ideoloji aynı zamanda SSCB'nin çökmesi için uygulanan bir stratejiydi çünkü Sovyetler Birliği din ve milliyetçiliği inkâr ediyordu. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, 1991'de Rusya, Belarusya, Ukrayna ve Bağımsız devletler topluluğu arasında imzalanan anlaşmayla bu yapı çöktü. Bir anda dünyanın yapısı ve dengesi bozuldu. Sonuç olarak SSCB'nin çökmesiyle soğuk savaş da sona ermiş oldu (Kongar, 2001: 98). Soğuk savaşın sona ermesi, kapitalist ve sosyalist siyasal sistemler arasında bölünmüş toplumların dünyasında önemli bir kırılmaya neden oldu (Özkul, 2008: 131). Ayrıca uluslararası ve bölgesel yönetim mekanizmalarının gelişmesi de küreselleşmeye etkiye bulunmuştur. BM ve AB ulus devletleri ortak bir politik forum içinde bir araya getiren en önemli iki örgüttür. Bu örgütler küreselleşmeyi yönlendirmektedir (Giddens, 2005: 54).

Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik akımı, ulus devletlerin kurulması, hukuk sisteminin oluşmaya başlaması ve vatandaş kavramının ortaya çıkmasıyla siyasal alanda birçok değişiklik yaşanmış, Birinci ve İkinci Dünya savaşları sonrasında ülkeler yeniden şekillenmeye başlamış ve son olarak da SSCB'nin dağılmasıyla dünya siyasal bir karışıklığa girmiştir.

Bilim-teknik alanındaki gelişmeler: Güneş merkezli dünya kuramı, modern coğrafyacılığın başlaması, miladi takvimin yayılması, buharlı gemiciliğin gelişmesi, demiryollarının gelişmesi, telgraf ve telefonun kullanılmaya başlanması, radyo yayıncılığının başlaması, havacılık alanında ki gelişmeler, televizyon yayıncılığının başlaması, atom bombasının yapılması ve kullanılması küreselleşmenin oluşumuna etki

eden bilimsel gelişmelerin başında gelir (Özyurt, 2012: 31). Önce radyo-televizyonla kurulan iletişim ağları daha sonra bilgisayarlar, internet ve uydu teknolojisinde ki gelişmeler bireysel, toplumsal ve uluslararası bilgi, kültür ve sermaye akışında beraberinde getirmiştir. Özellikle bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla, dünyada mesafe kavramı eski anlamını kaybetmeye başlamıştır, insanoğlunun mekâna ve zamana olan bağlılığı eskiye oranla azalmıştır. Her türlü ürün ve birikim insanlara ve ülkelere daha çabuk ulaşabilir hale gelmiş ve küresel bir köye dönüşmüştür (Özkul, 2008: 127). Kitle iletişim araçlarının insan yaşamına girmesiyle beraber dünya üzerinde ki ürün, hizmet, bilgi ve insan hareketlerinde büyük değişimler yaşanmış, mesafeler ve sınırlar eski anlamlarını kaybetmiş böylece her yere ve her şeye daha çabuk ulaşma imkânı artmıştır.

Bilgi teknolojisinin yaygınlaşması dünyada ki insanlar arasındaki iletişim olanaklarını artırmıştır. Aynı zamanda, uzak yerlerdeki insanlar ve olaylar hakkında bilgi akışı kolaylaşmıştır. Her gün dünya medyası, haber, resim ve bilgiyi insanların evlerine göndererek onların devamlı dış dünyayla bağ kurmalarını sağlamaktadır (Giddens, 2005: 56). Teknolojinin gelişmesiyle beraber insanlar bir yerden bir yere gitmeden de uzak yerlerdeki olaylardan haberdar olma fırsatını yakalamış ve bu durum dış dünyayla sürekli bağlantı içinde olmalarını ortaya çıkarmıştır.

Kültür alanındaki gelişmeler: günlük gazetelerin yayınlanmaya başlaması, küresel yarışmaların başlaması, Olimpiyat Oyunları, Nobel Ödülleri ve diğer uluslararası ödüller, uluslararası sergiler başlıca gelişmeler arasındadır (Özyurt, 2012: 31). İletişim araçları ve bilgisayar ağlarının yaygınlaşmasıyla beraber tüm toplumlar ve ülkelerin birbirleriyle olan etkileşimi de artmaktadır, doğal olarak bunun kendi kültürlerine olan etkileri de artmaktadır.

Medya araçları, dizi, film, sinema gibi kültürel ürünler üreten ülkelerin ürünlerini sunmaktadır. Böylesi bir sunumda ise kültürel üretimi elinde bulunduran egemen ülkelerin, kültürel kodları diğer ülkelere aktarılmakta ve bu kodlar diğer ülkelerin kültürlerini etkisi altına almaktadır (Özkul, 2008: 129). Siyasi anlamda güce hâkim olan ülkeler bir yandan da medya organlarını ele geçirerek kendi ideolojilerini yansıtan kültürel ürünleri diğer ülkelere sunmakta ve onları etkisi altına almaktadırlar.

Küreselleşmenin oluşumuna etki eden faktörler bu başlıklar altında toplanırken, bazı düşünürler de küreselleşmenin tarihsel oluşumunu evreler halinde incelemişlerdir.

Robertson küreselleşmenin tarihsel koşullarını beş evre içinde değerlendirir. Birinci evre “oluşum evresi”dir. Avrupa’da on beşinci yüzyılın başlarından on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. Bu evrede ulus topluluklar yavaş yavaş ortaya çıkmış ve Ortaçağ’ın ulus ötesi sistemi çökmüştür. İkinci evre “başlangıç evresi”dir. Bu evre Avrupa’da on sekizinci yüzyılın ortasından 1870’lere dek devam eder. Üniter devlet düşüncesinin artması, uluslararası ve ulus ötesi düzenlemeler ve yasal sözleşmelerin artması, Avrupalı olmayan toplumların uluslararası topluma kabulü sorununun ortaya çıkması, uluslararası sergiler gibi konular ortaya çıkmıştır. Üçüncü evre “yükseliş evresi”dir. 1870’lerden 1920’lerin ortasına kadar devam etmiştir. Modernlik sorununun ve ulusal, kişisel kimliklere ilişkin düşüncelerin ilk temalaştırılması, insanlık hakkında ki düşüncelerin ilk kez uluslararası düzeyde formüle edilmesi, göçe getirilen sınırlamaların küreselleşmesi, küresel iletişim biçimlerinin hızının artması, Hristiyan birliği hareketinin yükselmesi, küresel yarışmaların gelişmesi, dünya zamanının yürürlüğe konması, ilk dünya savaşı bu evreyi belirleyen faktörlerdir. Dördüncü evre ise “hegemonya için mücadele evresi”dir. 1920’lerin sonundan 1960’ların sonuna dek devam eder. Milletler Cemiyeti ve hemen ardından Birleşmiş Milletlerin kurulması, ulusal bağımsızlık ilkesinin kabul edilmesi, modernlik anlayışlarının çatışması, soğuk savaşın son noktaya gelmesi, soykırım ve atom bombasının kullanılmasının ardından insanlığa ilişkin değerler ve beklentilerin üzerinde durulması gibi konular bu evreyi tanımlar. Beşinci evre ise “belirsizlik evresi”dir. 1960’ların sonunda başlamış ve küresel bilinçte bu yıllarda artmıştır. Aya ayak basılması, soğuk savaşın sonuçlanması, haklar sorununun önemli duruma gelmesi, nükleer silahların yaygınlaşması, küresel kurumların ve iletişim araçlarının sayısının hızla artması, toplumların çok kültürlülük ve çok etniklik sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalması, insan haklarının küresel bir sorun haline gelmesi, insanlığa ilişkin kaygıların artması, dünya yurttaşlığına ilginin artması bu evrenin özellikleridir (Robertson, 1999: 99-101). Buradan yola çıkarak 19. yüzyılda küreselleşmeyi, toplumların sömürgecilikle nitelenen kapitalizm ve milliyetçilikle güçlendirilmiş ulus biçiminde örgütlendiği Avrupa’da harekete geçmeleri ve dünyanın ilk önce sömürge,

sonra ulusal daha sonra ise Soğuk Savaş sınırlarıyla dilimlenmesi olarak tanımlamak mümkündür (Dirlik, 2012: 173).

Robertson ile paralel olarak Burke 'de küreselleşmeyi tarihsel dönemler şeklinde incelemiş ve küreselleşmenin başlangıcı olarak 17. Yüzyılı almıştır. 17. ve 18. yüzyıllar “ön küreselleşme”, 1800 – 1950 arası “modern küreselleşme” ve o zamandan bu yana “kolonyalizm sonrası” küreselleşme olarak dönemselleştirilmiştir (Burke, 2014: 192). Küreselleşme; neo-liberal politikaların dünyayı, başta ekonomi olmak üzere ideolojik, yönetsel ve kültürel bağlamda kuşatma süreci olarak değerlendirildiğinde, 1990’lar sonrasında bir ivme kazandığı açıktır. Geçtiğimiz yüzyılın sonlarında, özellikle kapitalizm, seçeneksiz tek sistem gibi gösterilerek tüm toplumlara dayatılmıştır. Bu gelişme ise küreselleşmenin yeni bir olguymuş gibi algılanmasına yol açmıştır. Oysa küreselleşmeye kapitalizm ya da sömürünün yayılması süreci olarak bakıldığında, pek de yeni bir olgu olmadığı görülmektedir (Kiper, 2004: 86). Robertson ve Burke’ye göre küreselleşme 15. Yüzyıl gelişmeleriyle başlamış, 19. Yüzyıla kadar devam etmiş ve 19. Yüzyılda iletişim araçlarının gelişmesiyle hızını artırarak etkisini günümüzde de göstermiştir.

Steger ise Robertson’dan farklı olarak küreselleşmenin ortaya çıkışının insanlık kadar eski olduğuna inanmakta ve bu yüzden tarih öncesi dönemden başlatmak üzere 5 döneme ayırmaktadır.

1. Tarih Öncesi Dönem (İ.Ö 10.000-İ.Ö. 3.500): Steger’a göre küreselleşmenin tarihsel başlangıcını 12.000 yıl öncesine küçük avcı ve toplayıcı grupların Güney Amerika’nın güney tarafına ulaşmasına dayanır. Küreselleşmenin bu ilk ya da erken döneminde dünya üzerine dağılmış olan binlerce avcı ve toplayıcı grubu arasında ki ilişki coğrafi olarak sınırlıydı ve çoğu kez rastlantı üzerine oluşmaktaydı, ancak bu etkileşim tarzı insanların kendi yiyeceklerini üretmeye başlamalarıyla değişmeye başladı. İlk çiftçilerin, hayvan yetiştiricilerinin elde ettikleri yiyecek fazlalıkları, nüfus artışlarına, kalıcı yerleşim birimlerinin kurulmasına yol açtı. Göçebe insanlar, kabilelere, şeflere ve sonunda da tarıma dayalı devletler karşısında çözüldü. Dağınık, eşitlikçi avcı-toplayıcı grupların yerini şeflerin ve rahiplerin yönetiminde ki merkezi ve çok tabakalı ataerkil toplumsal yapılar aldı (Steger, 2013: 40). Tarih öncesi dönemde coğrafi ve toplumsal engelleri aşabilen teknoloji olmadığı için küreselleşme çok sınırlı

düzeydeydi, bu yüzden de kalıcı etkileşimler hiç meydana gelmedi (Steger, 2013: 43). Ancak yiyecek üretiminin başlaması ve yerleşik yaşama geçilmeyle birlikte bu küçük topluluklar çözülmeye başladı.

Tarıma geçilmeyle ortaya çıkan küreselleşmenin ilk dalgasında, din temeline dayalı tarım imparatorlukları ortaya çıkmıştır. Köylülerin bu dönemde toprak sahipleri ve din adamları tarafından sömürüldüğü bir düzen söz konusudur. Sistemin temeli yayılmacılık ve sömürgeye dayanmaktadır ki bunlarda küreselleşmenin göstergelerindedir.

2. Modern Öncesi Dönem (İ.Ö 3.500- İ. 1.500): Tarih öncesi dönemin sonunda, Mezopotamya, Mısır ve Orta Çin'de İ.Ö 3500-2000 yılları arasında yazının bulunması ve yaklaşık olarak İ.Ö 3000'de Güneybatı Asya'da tekerleğin keşfi küreselleşmeyi yeni bir boyuta taşımıştır. Tekerleğin bulunması, insan ve malların daha hızlı ve verimli şekilde taşınmasına ve bu sayede hayvanlarla çekilen araba ve yolların kısılmasına imkân sağlarken; yazının bulunması da düşünce ve buluşların yayılmasını ve karmaşık toplumsal ilişki ve faaliyetleri kolaylaştırmış, böylece devletlerin kurulmasına yol açmıştır (Steger, 2013: 44). Tekerleğin bulunması mal ve insanların başka yerlere gitmesine yol açarken; yazının bulunması ise yeni düşüncelerin, meydana gelen değişmelerin başka yerlerdeki insanlara da ulaştırılmasını kolaylaştırmıştır.

Modern öncesi dönem imparatorluklar (Mısır Krallıkları, Pers İmparatorluğu, Makedonya İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Hint İmparatorlukları, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı) dönemi ve imparatorlukların hepsi iletişimin çoğalmasında ve böylece kültürün, teknolojinin, ürünlerin ve hastalıkların yayılmasında rol oynadılar. Bu imparatorlukların en kalıcı ve teknolojik olarak önde olanı Çin İmparatorluğu'du çünkü sabanın yeniden tasarlanmasını, barut, pusula, mekanik saatler, kağıt, matbaa, ipek dokumalar ve metal işleme teknikleri onlara aittir (Steger, 2013: 46). Böylece dünya üzerinde meydana gelen her topluluk ve kurulmuş olan her imparatorluk iletişimin, kültürün yayılmasına dolayısıyla da küreselleşmeye katkıda bulunmuştur.

Modern öncesi dönemin sonlarında ticaret ağı, Avrasya'nın ve Kuzey Doğu Afrika'nın en kalabalık bölgelerini birbirine bağlayan yerlerde oluşuyordu. Her imparatorluk kendi ticaret ağını oluşturmaya başlamıştı, gelişen ticaret ağları, nüfusun artmasına ve kentsel merkezlerin gelişmesine yol açtı ve böylece ortaya çıkan kültürel

çatışmalar nedeniyle dinler (Yahudilik, İslamiyet, Hindu ve Budizm) dünya dinleri haline dönüştü (Steger, 2013: 48). Artı ürünün elde edilmesiyle başlayan süreç tekerlek ve yazının bulunmasıyla daha da hareketlenmiş, insanlar ve her türlü ürün bir yerden başka bir yere taşınarak hem başka yerler keşfedilmiş hem de ticaret olgusu gelişmeye başlamıştır. Ticaret ağının gelişmesine katkıda bulunan imparatorluk aracılığıyla kentsel merkezler, nüfus artışları ve kültürel çatışmalar oluşmaya başlamıştır.

3. Erken Modern Dönem (1500-1750): Erken modern dönemi Aydınlanma ve Rönesans arasında ki dönemi ifade eder, bu dönemde Avrupa’da meydana gelen toplumsal olaylar küreselleşmenin güçlenmesinde temel faktörü oluşturur (Steger, 2013: 50). Bir başka faktör ise, yine Avrupa’da tüccar sınıflarının ortaya çıkmasıdır, bu tüccar sınıfı daha sonra “kapitalist dünya sistemi” olarak adlandırılan sistemin temelini atmıştır. 1600’lerin başlarında deniz aşırı yerlerde ulusal anonim şirketler kuruldu, bu şirketlerin büyüklükleri ve değerleri artınca kıtalararası ekonomik işlemleri yürütebilecek güce kavuştular, böylece ortaya çıkan sömürgeci devletler yabancı bölgeleri siyasal denetim altına almak için kültürel uygulamalar da gerçekleştirdiler. Atlantik köle ticareti ve Amerika’da nüfusun zorla yer değiştirmesi gibi gelişmeler bu uygulamalar sonucu ortaya çıkmış ve kimileri için faydalı olurken kimilerinin de acı çekmesine hatta ölmesine yol açmıştır (Steger, 2013: 52). Kısaca bu dönem Avrupa’da ortaçağ sonu ile sanayi devrimi arasında yaşanan olayları kapsamaktadır.

4. Modern Dönem (1750-1970): 1850-1914 yılları arasında belli başlı ulusal paraların (İngiliz Poundu, Hollanda guldeni) dünya üzerinde ki dolaşımının mümkün olmasıyla beraber sermaye ve mallar da sınırlar ötesine serbest bir şekilde akmaya başladı ve bu da dünya ticaret hacminin artmasına yol açtı ancak bağımsız kaynaklara sahip olmak isteyen birçok Avrupa ulus-devleti başka yerleri sömürge altına almaya başladı (Steger, 2013: 55). Modern dönem ayrıca nüfus patlamalarını olduğu bir dönemdi ve bu patlamalar sonucu meydana gelen göç dalgaları kültürel mübadeleleri yoğunlaştırarak geleneksel toplumsal biçimleri de değiştirdi. ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkeler göç akışını denetlemek ve bu verimlilikten faydalanmak için dünya sahnesinde yer aldılar (Steger, 2013: 57). Daha sonra ise 1950’lerde soğuk savaş dünyayı kırk yıl boyunca biri ABD’nin egemenliğinde ki liberal-kapitalist kamp, diğeri Sovyetler Birliği tarafından denetlenen bir otoriter sosyalist dünya olmak üzere birbirine düşman iki parçaya ayrıldı (Steger, 2013: 58). Buharlı makinelerle birlikte üretim ve

sermayede artış meydana gelmiş, buna bağlı olarak da yeni Pazar arayışları ortaya çıkmıştır. Pazarın genişletilmesi isteği de sömürgeciliği doğurmuş ve ulusal sınırlar aşılmaya başlanmıştır. Böylece küreselleşmenin emperyalizm aşaması oluşmuştur.

5. Çağdaş Dönem (1970'ten Günümüze): 1970'lerin başlarından itibaren dünya çapında ki karşılıklı bağımlılıkların artması, küreselleşme teriminde önemli bir noktayı temsil etmektedir. Küreselleşme, aynı anda ancak çeşitli seviyelerde ve düzensiz olarak gerçekleşen bir süreçler dizisidir (Steger, 2013: 59). 20. yüzyılın sonlarında daha çok tartışılmaya başlanan küreselleşme olgusunun 70'li yıllarda fordizmin aşılmasıyla sıkı bir ilişkisi vardır. Fordizmden esnek birikimi amaç edinen kapitalist ekonomik gelişim süreci, küresel ekonomik örgütlenmeleri de beraber getirmiştir. Üretimde yeni teknikler ve örgütlenme biçimleri yeniden yapılanmalara yol açmıştır (Tüzün, 2013: 60). Çağdaş küreselleşmenin tarihsel koşullarına bakıldığında 1989 yılında Avrupa'da ki bir dizi devrimle meydana gelen, Sovyetler Birliğinin 1991'de çözülmesiyle sonuçlanan Sovyet tarzı komünizmin çökmesi önemli bir adımdır. Rusya, Ukrayna, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Baltık Cumhuriyetleri, Kafkas Ulusları ve Orta Asya'yla diğer pek çok ülkenin de içinde olduğu Sovyet bloğundaki ülkeler komünizmin çökmesiyle Batı tarzı ekonomik ve politik sisteme geçmişlerdir. Bunlar artık küreselleşme ile bütünleşmişlerdir (Giddens, 2005: 54). Bu yüzden küreselleşmenin tarihte ortaya çıkış aşamaları İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde yaşanan ekonomik ve toplumsal olaylar dikkate alınarak açıklanmalıdır (Kürkçü, 2013: 2). Küreselleşme, ilk olarak Sovyet Birliği'nin dağılması sonucu oluşan liberal ekonomik modelin dünyaya yayılması ve ikinci olarak da kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle büyük bir hız kazanmıştır.

Bununla beraber kapitalist sistem her bunalıma girişinde, çözümünü daha geniş coğrafyaya yayılmakta görmüştür. Geçtiğimiz yüzyılda, iletişim ve bilişim devriminin getirdiği gelişmelerle birlikte yaşanan süreçte küreselleşme yeni bir aşamaya girmiştir. Bu dönemde, uluslararası sermayenin ya da ABD' nin kendi "imparatorluğunu" genişletme hedefi, temel belirleyici olmuştur (Kongar, 2001, s. 131). Özetle, küreselleşmenin insanlığın doğuşundan beri var olduğu, son birkaç yüzyılda yayılma ve hızının arttığı, son birkaç on yılda ise yeni bir evreye girdiğini söylemek mümkündür (Dirlik, 2009: 50).

1.1.3. Küreselleşmenin Alanları

Küreselleşme geçmişten gelen bir süreç olduğu için yalnızca bugünün bir ürünü olarak açıklanmamalı buna bağlı olarak da sosyal ve kültürel gelişmelerin sadece tek bir boyutu olmayacağı kabul edilmelidir.

Küreselleşme düzgün işlemeyen bir süreç olduğu için dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan toplumlar bu süreçten farklı şekillerde etkilenmektedirler. Bu yüzden küreselleşme kavramı araştırmacılar ya da düşünürler tarafından farklı farklı yorumlanmış, çeşitli şekillerde analiz edilmiş, tıpkı tanım konusunda fikir birliği olmadığı gibi küreselleşmenin boyutları, derecesi, izlediği yol, etkisi konusunda da görüş ayrılığı yaşanmıştır (Steger, 2013: 32). Bazı araştırmacılar küreselleşmenin temelinde ekonominin yer aldığını söylerken bazıları ise siyasal, kültürel ve ideolojik yönlerin bulunduğunu iddia etmektedirler (Steger, 2013: 33). Ekonomik güçler küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen, bunların tek başına küreselleşmeyi ortaya çıkarmasını sanmak yanlış olacaktır (Giddens, 2005: 52). Küreselleşme, politik, sosyal, kültürel ve ekonomik etmenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan karmaşık ve düzensiz bir olgudur. Bu sebeple küreselleşme tüm yönleriyle beraber ele alınmalıdır.

1.1.3.1. Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik küreselleşmenin kaynağı dünyanın farklı yerlerinde bulunan insanları ve ürünlerin birbirine ulaşabilmesi ve de hem çeşitli kültürlerin hem de kimliklerin arasında ilişki kurulabilmesidir (Özyurt, 2012: 59). Küreselleşmenin doğasında ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal içerikli birçok faktör etkileşimde bulunmaktadır.

İnsanların, malların, anaparanın ve bilginin uluslararası hareketi 500 yılı aşkın bir süredir dünya ekonomisinin çok önemli bir özelliği olmuştur. Geçmiş 20 yılın küreselleşmesini bu kadar belirginleştiren şey de dünyanın ekonomik faaliyet oranlarında belirli uluslararası geçişlerin olmasıdır. Aynı zamanda, hizmetlerin, anaparanın ve bilginin küresel akışıyla, uluslararası ekonomik faaliyetlerin doğasında ve organizasyonunda da bir değişim yaşanmış, bu değişim ham madde ile işlenmiş malların uluslararası ticareti kadar önemli olmuş ve hatta bazı durumlarda bunlardan daha da önemli hale gelmiştir (Short ve Kim, 1999: 15). Bu yüzden küreselleşme terimi

dünyada en çok ekonomik ilişkiler alanında kullanılmaktadır. Nasıl ki 19. Yüzyıl da sanayileşmeyle birlikte tüm alanlarda olduğu gibi ekonomide dönüşümler yaşandıysa; günümüzde de bilişim çağının etkisiyle radikal şekilde küreselleşen bir ekonomi süreci yaşanmaktadır. Artık ekonomik faaliyetleri yönlendirenler ülke ve devletler değil, çok uluslu veya ulus ötesi olarak adlandırılan büyük şirketlerdir (Atasoy, 2005: 133). Uluslararası sermayeyi elinde bulunduran bu şirketler aynı zamanda toplumsal hayatta da etkili olmaktadır (Özkul, 2008: 134). Ekonomik küreselleşme genel olarak uluslararası ticaretin yayılması ve yoğunlaşmasını, piyasa ekonomisinin gelişmesini, sermaye hareketlerinin merkezsizliğini ifade etmektedir.

Küreselleşme üretimin örgütlenmesi ve piyasaların kullanılmasının dünya ölçeğinde cereyan etmesidir. Ulus ötesi şirketler, uluslararası ekonominin ana öğeleri olarak ekonomiyi şekillendirmekte ve küreselleşmenin ana dinamiğini oluşturmaktadır. Bu ulus ötesi şirketlerin kar edebilmesi ve eşgüdümlenebilmesi için ve dünya çapında avantaj elde edebilmesi amacıyla sınırların sürekli olarak aşılması gerekmektedir (Morley ve Robins, 2011: 152). Bu yüzden ekonomik küreselleşme, dünya genelinde sınırların aşılması ve böylece karşılıklı ekonomik etkileşimlerin yaygınlaşması demektir. Sermaye ve teknolojinin serbestçe hareket etmesi sonucu ürün ve hizmet ticaretini oluşturmuştur. Piyasalar dünyaya yayılma alanlarını artırmış ve bu süreçte ulusal ekonomiler arasında da yeni ilişkiler ortaya çıkmıştır. Böylece 21. Yüzyılın küresel ekonomik yapının önemli yapı taşları olan, ulus ötesi şirketler, uluslararası ekonomik kuruluşlar ve büyük bölgesel ticaret sistemleri ortaya çıkmıştır (Steger, 2013: 61). Sonuç olarak da günümüz küresel şirketleri, küreselleşmenin sınırları aşmasıyla beraber, bütün dünya tek bir pazarmış gibi hareket etmekte, her yerde aynı şeyleri yapıp, aynı biçimde satmaktadırlar (Morley ve Robins, 2011: 153). Böylece günümüzde ulus ötesi şirketler, sınırları aşındırarak devletlerin belirlediği alan içinde kalmaktan kurtulmuşlardır.

Küreselleşme en çok sınırın karşısında artan bedava anapara ve bilgi akışıyla; finansın, hizmetin ve telekomünikasyonların çevresinde gelişmiştir (Short ve Kim, 1999: 15). Bu sebeple küresel ekonomi kavramı, küresel iş bölümü, küresel üretim, küresel ticaret ve küresel tüketim kavramlarıyla yakından ilgilidir bu kavramların birbiriyle ilgili olması aynı zamanda dünya toplumlarının karşılıklı bağımlılığını ortaya çıkarmakta, yani dünya siyasal, kültürel açıdan olmasa bile ekonomik açıdan

bütünleşmektedir (Spybey, 1996: 78 akt. Özyurt, 2012: 57). Küreselleşme ekonomik anlamda uluslararası ticaretin, çok uluslu şirketlerin, uluslararası finans akışı ve yatırımın genişlemesine işaret etmektedir (Yılmaz, 2004: 74).

Ulus ötesi şirketler ekonomik küreselleşmenin merkezindedir. Bunlar tüm dünya ticaretinin üçte ikisini finanse ederler, yine bunlar yeni teknolojinin tüm dünyaya yayılması için araçtırlar ve bunlar uluslararası finansal pazarların baş aktörleridirler (Giddens, 2005: 56). Bu şirketler dünya genelinde servetin büyük bir kısmını kontrol etmekte, her yerde yaşayan insanların hayatlarını önemli ölçüde etkilemekte, herhangi bir ülkenin siyasi otorite ya da kültürüne bağlılık gibi bir borçları bulunmamaktadır. Aynı zamanda Dünya Bankası (World Bank), Dünya Para Fonu (IMF), gibi kuruluşlar da, dünya genelinde ki birçok ülkelere borç para vererek onların projelerine finansman sağlamaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin aktörleri çokuluslu şirketler veya ulus-ötesi şirketler olarak da isimlendirilen küresel şirketler ile uluslararası organizasyonlardır. 1988'de dünya da 20.000 olan çokuluslu şirketlerin sayısı %100 lük bir artışla 1995 yılında 40.000 olmuştur (Özyurt, 2012: 63). Ulus ötesi şirketlerin sürekli ve kalıcı yenilikler dünyasına küresel mesafelere çabucak hatta anında tepki gösterebilmeleri için verimli ve iyi kaynaklarla donatılmış olmaları gerekmektedir. Kısacası ulus ötesi şirketlerin ‘aynı anda her yerde’ olmaları önemli bir noktadır (Morley ve Robins, 2011: 154). Genellikle ekonomik küreselleşme bağlamında sözü edilen üç uluslararası ekonomik kuruluş IMF(Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası ve DTÖ(Dünya Ticaret Örgütü)’dür. Bu üç kuruluş küresel güney ve kuzey arasında ki önemli güç farklılıkları tarafından desteklenen küresel bir ekonominin kurallarını oluşturma ve uygulama konusunda ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Steger, 2013: 78). Uluslararası organizasyonlar, ekonomik alanda ki karşılıklı bağımlılığın yönetimini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde dünya ekonomisinin yönetimi büyük ölçüde, finans pazarı alanında IMF ve Dünya Bankası; ticaret alanında WTO ve ekonomi –politika alanında ise, G7’ler tarafından belirlenmektedir (Waters, 1995: 108 akt. Özyurt, 2012: 64).

IMF ve Dünya Bankası, BrettonWoods sisteminden ortaya çıkmıştır. IMF ve Dünya Bankası soğuk savaş sırasında gelişmekte olan ülkelere borç vermeleri, Batı’nın komünizmi durdurma siyasi amacıyla ilişkili hale gelmiştir. 1970’lerden başlayarak ve

özellikle Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra, IMF ve Dünya Bankası'nın ekonomik amacı, dünyada ki piyasaların bütünleştirilmesi ve serbestleştirilmesi için neoliberal çıkarların birbiriyle uyumlaştırılması olmuştur. IMF ve Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelere kredi verme karşılığında, kredi verdiği ülkelere “yapısal uyum programlarını” uygulamalarını talep etmiştir. 1990'larda geliştirmekte olan ülkelere zorla kabul ettirilen bu kurallar “Washington Anlaşması” olarak ifade edilmiştir. Bu anlaşmanın yükümlülükleri 1970'ler de IMF danışmanı olan John Williamson tarafından geliştirilmiştir. Bu belgenin resmi amacı, borçlu ülkelerin aldıkları borcu ödeyebilmeleri için, ülkelerin ekonomi mekanizmalarında reform yapılmasıdır. Ancak uygulama arka planda yeni bir tür sömürgeciliği ortaya çıkarmaktadır. Çünkü yükümlülükler arasında, borcu alan ülkenin gümrük vergilerini azaltması, kamu harcamalarını özellikle de askeri harcamaların kısılması, ekonominin serbestleşmesi, devlet işletmelerinin özelleştirilmesi, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi gibi yaptırımlar bulunmaktadır (Steger, 2013: 79-80). Bu programa “Washington Anlaşması” adının verilmesi bilinçli oluşturulmuştur, çünkü ABD en başından beri IMF ve Dünya Bankasında hakim güç konumundadır (Steger, 2013: 81).

Ulus ötesi şirketler İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda küresel bir olgu haline geldiler. Savaştan sonraki ilk yıllarda öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan firmalar, 1970'li yıllarla birlikte Avrupa ve Japon firmaları tüm dünyada yatırım yapmaya başladılar. 1980'lerin sonları ve 1990'larda uluslararası şirketler üç güçlü pazara açıldılar; Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika (Giddens, 2005: 57). Ulus ötesi şirketler, dünya da kalite, verimlilik, ürün çeşitliliği ve piyasa bilgisine dayanarak işlemek ve rekabet elde etmek zorundadırlar. Ayrıca bu şirketlerin piyasalarda eş zamanlı olarak çalışmalarını gerekmektedir. Küresel şirketlerin bu amaçla rekabeti git gide zamana bağlı hale gelmektedir. Küresel rekabet durumu ise zaman mekân sıkışmasına doğru bir gidiş doğurmuştur. Küreselleşme sonuç olarak merkezlessiz ve çok merkezli şirketlerin dolmasına yol açmıştır (Morley ve Robins, 2011: 153). Böylece belirli bir ülkenin belli bir bölgesinde araba ya da demir-çelik üretimi yapan bir firmanın çalışanları ve yöneticileri bilinmesine rağmen, sahiplerinin kimler olduğunu bilmek çok da mümkün değildir. Hisse sahipleri mekâna bağlı değildirler, onlar herhangi bir borsadan ve bir aracı kurum kanalıyla her türlü hisseyi alabilirler, yani şirketin coğrafi yakınlık veya uzaklığı alım-satım kararlarında önemli bir etken

oluşturmamaktadır. Yatırımcılar sadece kar oranını dikkate almaktadırlar, kar gerçekleşmediği takdirde yatırımın yapıldığı ülke veya bölge insanları üzerinde ki etkileri hiç düşünülmeden yatırım geri çekilebilmektedir (Özyurt, 2012: 63). Elektronik iletişim ağları sayesinde küresel şirketler, faaliyetlerini yeni bir bilgi akış uzamı üzerine kurmaktadır. Bu yeni teknolojilerin kullanılmasıyla, ticari faaliyetler birbirinden farklı ve kopuk işler olarak değil, sistemik bir bütün olarak düzenlenmektedir. Bu süreçte merkezietten ve bölgesellikten kurulmuş firma, eski fiziksel ve coğrafi uzam üzerinde yeni, elektronik ve soyut bir uzam oturtmaktadır. Küreselleşme, yeni bir uzamsal katmanın, elektronik bir coğrafyanın oluşmasıyla gerçekleştirilir. Bu elektronik ağların önemli merkezleri finansal merkezlerdir, Newyork, Tokyo ve Londra gibi ‘‘ Küresel Kentlerin’’ gökdelen kalesidir. Bu dünya kentleri küresel ekonominin kumanda ve kontrol merkezidir (Morley ve Robins, 2011: 155). Ulus ötesi şirketlerin, uluslararası ekonominin mevcut yapısına ve işleyişine fazlasıyla etkide bulunmuştur. Bu büyük ve sınır tanımayan şirketler ve bunların küresel amaçları, dünyadaki ticaretin oluşmasının, sanayilerin yer seçiminin ve diğer ekonomik faaliyetlerin önemli belirleyicileri durumuna gelmiştir.

Ekonomik küreselleşme insanlarda hem endişeye hem de umuda sebep olmuştur. Bu endişelerin ve umutların ana noktası ulus ötesi ya da çokuluslu şirketlerdir. Ulus-devletler, hem ulus ötesi şirketlerin kendi ülkelerine yatırım çekebilmek ve kredi vermelerini sağlamak için birbirleriyle rekabet ederken; diğer taraftan da bu şirketlerin çıkarlarını korumak için IMF ve Dünya Bankası'nın öne sürdüğü şartları yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu süreç içinde ulus devletler kendilerine has bir ekonomi politikası oluşturamamakta, ulusal kalkınma anlayışı da zarar görmektedir. 1980'lerden beri uygulanan ‘‘makroekonomik istikrar’’ ve ‘‘yapısal uyum’’ programları dünyanın birçok bölgesinde milyonlarca insanın fakirleşmesine neden olmuştur yani ekonomik küreselleşme hem fırsatların ya da olanakların artması hem de bazı bireylerin acı çekmesi, yaşam olanaklarının kötüye gitmesi demektir (Özyurt, 2012: 64-65). Ayrıca ekonomik küreselleşme siyasi süreç ve kurumlardan bağımsız olarak düşünülemez. Her şeyden önce ekonomik karşılıklı bağımlılıkların yoğunlaşması birçok siyasi kararlar hayata geçirilir (Steger, 2013: 82). Küresel ekonomik sistem içinde devlet olmanın temel özelliklerinden olan, ekonomik olarak kendi kendine yeterli olma ilkesinin önemini kaybetmesinin, yani devletlerin ekonomik anlamda bağımsızlıklarını yitirmesi

ayrılıkçı ulusal hareketlere bir ivme kazandırmıştır (Özyurt, 2012: 65). Tomlinson'a göre küreselleşme dünyayı tek ve bütünleşmiş bir mekân haline getirmektedir. Ulus devletlerin ekonomik faaliyetleri küresel kapitalist ekonomiye mahkûm olmuş durumdadır (Tomlinson, 2001: 23). Küreselleşme sebebiyle tek bir dünya piyasasının oluşması rekabet ortamını beraberinde getirerek eşitsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden küreselleşme herkes için aynı anlamı taşımamaktadır. Küreselleşme sürecinden gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler aynı oranda etkilenmemektedir. Gelişmekte olan ülkeler siyasi anlamda ulus ötesi şirketlerin de etkisiyle hâkimiyetini kaybetmekte, ekonomik anlamda ise dışa bağımlı hale gelerek yoksullaşmaktadırlar.

Ekonominin küreselleşmesi, para ve finansal anaparanın hareketinin, nakillerinin ve ticaretinin dünya genelinde serbestçe artması anlamına gelmektedir. Küreselleşme basitçe çok uluslu bankalar ve finans kurumları ile eşanlı değildir ya da yurt içi finansal piyasadaki çok uluslu şirketlerin içselleştirme sürecine ilişkin artan mevcudiyet ve önemi de değildir. Küreselleşme bu unsurları farklı milli ve çok uluslu bölümler arasında güçlü derecede birleştirme ile bir araya getirir. Serbest anapara akışına engeller azaldıkça, dünyadaki birçok finansal kuruluş gelecek yüzyıl dünya finansal merkezinin küresel olarak birleşmiş sistemine bağlı olacaktır (Short ve Kim, 1999: 15). Bu yüzden ekonomik küreselleşmenin en çok hâkim olduğu alan finansdır. Bankacılık alanında çevrim içi sistemlerin(online) gelişimi, elektronik vevneler (ATM) ve internet sayesinde para transferi dünya genelinde anında gerçekleşebilmektedir. Elektronik yollarla para transferinin bir ülkeden başka bir ülkeye kısa bir sürede gönderilebilir olması; döviz, hisse senedi ve faiz gibi yatırım araçlarının birinden diğerine anında dönüşümlerin yapılabilmesi ulusal ekonomiler içinde çok kısa sürede büyük dalgalanmaların yaşanmasına yol açmaktadır. Bu durumda da bilgiye en hızlı biçimde karar alan ve aldığı kararları yine en hızlı biçimde uygulayanlar karlı yatırımcılar olmaktadır (Özyurt, 2012: 63). Bu açıdan bakıldığında küresel şirketler kendilerine ‘sıkı – gevşek’ bir pozisyon yaratmaktadırlar. Dış iş birlikçilerle iş yaparak istikrar ve önceden hesaplanabilirlik bakımından sıkı manevra kabiliyeti, faaliyetin gerektiğinde farklı yapıya çevrilebilmesi ve örgütsel hudutların yeniden çevrilebilmesi bakımından da gevşek bir pozisyonudur (Morley ve Robins, 2011: 154). Teknolojik gelişmelerin özellikle de internet ve ATM'lerin ortaya çıkmasıyla hem sermaye hem de para zaman-mekâna bağlı olmaktan kurtulmuştur. Böylece ulus ötesi şirketler bir ülkeden diğerine,

bir pazardan diğerk pazara koşabilmek için hızlı karar almalı ve bu kararı hızlı bir biçimde uygulamak zorundadırlar.

1.1.3.2. Siyasal Küreselleşme

Siyasal küreselleşme dünya üzerinde siyasi ilişkilerin yoğunlaşmasını ve genişlemesini ifade etmektedir.

Siyasal küreselleşmenin kurumsal boyutta ki oluşumunu birinci ve ikinci dünya savaşları sonrasında, dünya barışını korumak amacıyla uluslararası kurumlar olan Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletlerin kurulması sağlamıştır (Özyurt, 2012: 71). Daha sonra ise siyasal küreselleşme, Amerika Birleşik Devletleri'nin karşısında ki Sovyetler Birliği 'nin çift kutuplu dünyadan geri çekilmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece önceden iki güç arasında paylaşılan dünya koruyuculuğu ya da ABD'li siyaset bilimcilerin de söylediği gibi dünya jandarmalığı ABD'ye kalmıştır. ABD yöneticileri bunu bir görev olarak kabul etmişler, başka güç olmadığı için kendilerini dünyanın siyasal lideri olarak görmüşlerdir (Özkul, 2008: 133). Siyasi alanda küreselleşme ulus ötesi yöneticilerin, kurumların örgütlenmesi ve yayılması anlamına gelmektedir. Bu sebeple de Sovyetler Birliği'nin dağılmasında sonra güçlenen ve harekete geçen ABD tüm alanlarda olduğu gibi siyasal alanda da ön plana çıkarak kendi kurallarını uygulamaya başlamıştır.

Değerlerin küreselleşmesi, ulusal kalkınmacılığın veya refah devletinin sonu, uluslararası ve uluslar üstü siyasal organizasyonlar, küresel, sosyal hareketler ve yenedünya düzeni siyasal küreselleşmenin kapsamına giren konulardır (Özyurt, 2012: 67). Siyasi küreselleşmenin ilk ve en önemli yanı, dünya üzerinde ülkeler arası hem ticaretin hem de karşılıklı bağımlılığın artması sonucu devletlerin gücü, hâkimiyetini ve sınırları belirsizleşmiştir yani azalmıştır (Habermas, 2008: 25). Küresel gelişmeler uluslararası ilişkilerde bir çok değişikliği beraberinde getirmiş ve ulus devletler küresel sorunlar karşısında tek başlarına yetersiz kalmaya ve hakimiyeti ellerinde tutmakta zorlanmaya başlamışlardır.

Daha çok ekonomik konuların ağırlıkta olduğu küreselleşme kavramı, zaman içerisinde farklı anlamları da içermeye başlamıştır. Ulus devlet ve vatandaşlık kavramlarındaki aşınmalar, dünya genelinde göçmenlerin sınır aşan hareketleri, çevre

sorunları, uluslararası kurumlar, insan hakları ve daha pek çok konu küreselleşme kapsamında değerlendirilmektedir (Karabağ, 2006: 150). Sermaye ve yeni bir pazar bulma amacıyla öne çıkan küreselleşme yalnızca ekonomiyi etkilememiş aynı zamanda devlet, toplum, birey, vatandaş gibi kavramları da etkileyerek onların yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.

Küreselleşmenin siyasi boyutu ile ilgili olarak akla ilk gelen, ulus devlettir. Ulus devlet, küreselleşme ile ilgili tartışmaların başında yer almaktadır. Ulus devlet, ulusların karşılıklılık ilkesince uluslararası eşitliği öngörmekte; ulusal egemenlik ve devlet egemenliği esasına dayanmaktadır (Özkan, 2000: 370). Bu yüzden siyasal küreselleşme devletin amacı ve gereğinin yeniden belirlenmesini ortaya çıkarmaktadır. Bu küreselleşme sürecinde devlet gücünü kaybetmiş bu sebeple de devletin yeniden tanımlanması ya günün şartlarına göre yeniden tasarlanması düşünülmüştür.

Siyasi açıdan küreselleşme ise bu kavramlarda değişikliklere yol açarak devletin rolü ve görevlerinin yeniden tanımlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinde, ulus devletin hâkimiyeti sarsılmış, devletin etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, ulus-devlet halen ülke içinde gerçekleştirdiği uygulamalar, yaptığı düzenlemeler ve izlediği politikalarla ülke potansiyelini geliştirme veya israf etme konusunda belirleyici bir rol oynamakta ve bu da küreselleşme süreci üzerinde etkili olmaktadır.

Bu süreçte 20. Yüzyılda küresel sorunlar ortaya çıkmış, kültürel farklılıkların önemi artmış ve sonrasında ise ulusal siyaset kalıpları sorunların çözümünde yetersiz kalmıştır, bunun sonucunda ortaya çıkan yeni siyaset arayışları ise, ulus-devletleri egemenliklerinin bir kısmından vazgeçmeye zorlamıştır (Giddens, 2010a: 74). Küreselleşme süreci sebebiyle yerel yönetimler ortaya çıkmış, devletin hak ve ödevlerinin yeniden belirlenmesi, bireylerin yaşam alanlarının devlet ve sivil toplum gibi organların baskısında kurtarılması, demokrasi kurallarının genişletilmesi, yönetim sistemini daha şeffaf kılma ve kamunun asıl amacının topluma ve insanlara hizmet olduğu anlayışlarının biçimlenmesine yol açmaktadır (Aktel, 2001: 199). Devletin klasik egemenlik anlayışında değişimler yaşanmış ve devletin denetleme gücü ve alanı azalmıştır.

Siyasal küreselleşmede de tıpkı ekonomik küreselleşmede olduğu gibi uluslararası kurumların ya da örgütlerin önemli bir etkisi vardır. BM gibi çeşitli organizasyonlar siyasal küreselleşmeyi oluşturan hem de sonuçtan etkilenen yapılardır. Küresel siyasi yapıların gelişmesiyle, devlet sorumluluğunda ki savunma, iletişim, ekonomi gibi, birçok geleneksel alan uluslararası veya yöneticiler arası işbirliğine göre düzenlemek zorunda kalmaktadır (Özyurt, 2012: 71). Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren politik birlik biçimlerinin sayısında artışlar yaşanmıştır. 1950-1985 sürecinde hükümetler arası kurumların sayısı üç kat artmıştır. BM'nin yanı sıra uluslararası siyasal kurumların en önemlilerinden bir de; Avrupa Birliği'dir. Avrupa Birliği, tüm üyelerine dayatılabilecek yasal düzenlemeler yapma hakkına sahiptir ve bu özelliğiyle diğer uluslararası siyasal kurumlardan ayrılır (Özyurt, 2012: 72). Dünya barışını korumak, güvenliği sağlamak, uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel iş birliği sağlamak amacıyla kurulan bu uluslararası kurumlar yasal düzenlemeleri de kendileri yapmakta ve devletlerden bunlara uymalarını talep ederek onların karar alıp verme yetkilerini daraltmaktadırlar.

Siyasal alanda ki küreselleşmenin önemli yanlarından biride evrensel fikirlerin ve ya değerlerin yaygınlık kazanmasıdır. Hukuk ve insan hakları alanlarında evrensel gelişme ve düzenlemelerle, ulus devletlerin vatandaşlarına keyfi davranmaları sona ermiştir. Ancak bu uygulamalar vatandaşların bağlı olduğu devlet ve uluslararası hukuk arasında gerilimlere sebep olmaya başlamıştır. Vatandaşların hak ve ödevleri uluslararası hukuk tarafından oluşturulmaktadır. Böylece insan hakları bir devletin diğerlerinin iç işlerine karışmasına imkân vermektedir. İnsan hakları ihlallerinde bulunan ülkelerle ilişkiler gözden geçirilmekte ve bazen de Güney Afrika (eski rejimin apartheid politikası) ve Çin (Tiananmen olayları) örneğinde olduğu gibi, çeşitli uluslararası yaptırımlar uygulanmaktadır. Özgürlük ve insan haklarını korumak için, Avrupa Komisyonu bireylere Avrupa İnsan Haklar Mahkemesi'ne şikâyetinde bulunma hakkı vermiştir. Bugün hemen hemen tüm Avrupa Devletleri Avrupa Komisyonu'nun müdahalesine maruz kalmakta ve yapıları değiştirmektedirler. Bu durum, ulus-devletlerin yasama ve yargılama egemenliğinin uluslararası hukuk ve insan hakları tarafından sınırlandırıldığını göstermektedir (Özyurt, 2012: 69-70). Böylece devletler ilişkilerde kavşak noktası olma özelliğini kaybetmiş durumdadır. Bu yüzden artık devletler ve milletler arası ilişkilerin esas yapısını, küresel ilişkiler oluşturmaktadır (Habermas, 2008: 24). Küreselleşme, ulus devlet bütünlüğü konusunda anlam

kaymalarına yol açmakta ve ulus devletin egemenlik anlayışını uluslararası kurumlar aracılığıyla dönüştürmektedir.

Siyasal küreselleşme kendisini en çok tek tip kurallara ve aynı amaca hizmet eden uluslar üstü yapıların meydana gelmesinde göstermektedir (Steger, 2013: 93). Devlet, kültür ve ekonominin küreselleştiğinden söz ederken, egemenliğin ve karar alma mekanizmalarının yerel karar alma kurumu olarak varlığını devam ettirmektedir. Bununla birlikte devletlerde toplumlararası sorunlar karşısında küreselleşmeden etkilenmekte; egemenliklerinin bir kısmını ulus-üstü siyasi yapılarla paylaşmakta ve böylece devletler ulus-üstü siyasi yapılar içinde yer alarak güçlerini artırma yoluna gitmektedirler (Özyurt, 2012: 66-67). Kısaca, siyasi küreselleşme dünya genelinde siyasi ilişkilerin artmasını ve yayılmasını ifade etmektedir. Bütün bu süreçler devletin egemenliği ilkesi, hükümetler arası kuruluşların artan etkisi ve bölgesel-küresel yönetimin geleceğiyle ilişkili önemli siyasi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Böylece, bu sorunlar siyasi düzenlemelerin ulus-devlet çerçevesinin dışına çıkmasını ve böylece yeni kavramsal alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Steger, 2013: 83). Küreselleşme ulus devletin var olmasını yani temelini sağlayan yapıları yok etmekte ve yerine ulus ötesi kurumları ya da yapıları koyarak siyasi ilişkileri yoğunlaştırmaktadır.

Sonuç olarak, son iki yüz yıldır insanlar siyasi farklılıklarını, belli bir ulus-devlete “ait olma” duygusunu veren ülke sınırları çerçevesinde örgütlemişlerdir. Toplumun yapay olarak iç ve dış iki bölüme ayrılması, ortak “biz” ve yabancı “onlar” şeklinde ki ayrımına dayalı kolektif kimliklere karşılık gelmektedir (Steger, 2013: 83). Siyasal küreselleşme, bir yandan ulus devletlerin egemenliklerini zayıflatırken diğer yandan ulus devlet biçimini günümüzde siyasi kendiliğin tek formu olarak sunmaktadır (Özyurt, 2012: 66).

Küreselleşme sürecinde siyasi alanda ki tartışmalar ulus devlet ve çıkar-güç dengeleri arasında yaşanmaktadır. Günümüzde uluslararası kurumlar insan hakları, demokrasi gibi sebeplerle devletlere müdahalelerde bulunabiliyorsa bu küreselleşmenin siyasi boyutundan kaynaklanmaktadır. Çünkü sınırların aşılması ve teknolojinin çok fazla gelişmesiyle ulus devletler kendi içlerinde yaşanan sorunların çözümünde yetersiz kalmakta böylece uluslararası kurumlar devletlerin egemenliklerini sekteye uğratmaktadır.

1.1.3.3. Kültürel Küreselleşme

Kültür çok geniş bir kavramdır, her şeyden önce kültür, insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni olarak görülmektedir. Kültür kavramı, eşsiz olan, bir milliyete bağlı olan her şeyi kapsamaktadır. Küreselleşme tartışmalarında kültürün çok farklı tanımları kullanılmakta, kültür kavramı küreselleşmekte olan ve kültürel tasavvurların yayılmasında, iletişim ve medya teknolojileri bağlamında ele alınmaktadır (Tomlinson, 2001: 37). Bu bakımdan kültürel küreselleşme, dünya üzerinde ki kültürel olayların artmasını ve yayılmasını ifade etmektedir (Steger, 2013: 99).

Küreselleşmiş bir kültür; fikirlerin, bilgilerini, kesin kararların, değerlerin ve zevklerin dünya genelinde devamlı akışı ile meydana gelmiştir, gezici bireyler, temsili semboller ve elektronik simülasyonlar aracılığıyla buna arabuluculuk etmiştir (Waters, 1995, akt. Short ve Kim, 1999: 75). Kültürel küreselleşme insanların bilinçlerinde önemli bir kaymanın meydana gelmesine neden olmuştur. Yani modernitenin eski yapılarının yerini, giderek daha istikrarsız bir kimlik ve bilgi duygusunun tanımladığı yeni bir postmodern çerçevenin aldığı görülmektedir (Steger, 2013: 106). Bu açıdan kültürel küreselleşme, küreselleşmenin en karışık ve sosyolojik açıdan en önemli tarafını oluşturmaktadır, çünkü küreselleşmenin diğer boyutları da kültür e bağlı olarak gelişmektedir. Kültürel küreselleşmenin tartışma konuları ise, karma bir dünya kültürünün oluşması, batı kültürünün dünya kültürü haline gelmesi, kültürel küreselleşmenin Amerikan kaynaklı bir kültür emperyalizmi olup olmaması, ulusal kültürlerin ortadan kalkarak, değersizleşmiş postmodern bir kültür dünyasının oluşup oluşmamasıdır (Özyurt, 2012: 79). Küreselleşme ile beraber kültürler arası etkileşimler artmaktadır. Ancak bu etkileşimin kültürleri tek bir dünya kültürü haline mi getirdiği yoksa farklılaşmayı mı hızlandırdığı ana tartışma konularındandır.

Kültürel küreselleşme son zamanlardaki kapitalizm çağında küresel tüketim kültürünün oluşumuna işaret etmektedir. Bazıları kültürel homojenleşmeyi dünya genelindeki kültürel emperyalizm ya da Amerikalaşma süreci olarak adlandırmaktadır. Dünya genelinde insanların CNN ve MTV izlediği, McDonald's bayilerinin dünya genelinde açıldığı, birçok Hollywood filminin dünya film piyasasına egemen olduğu gerçeği, dünyanın Amerikalaştığını gösteren aksi kanıtlanamaz kanıtlardır. İngilizce

CNN haberleri birleşik devletler dışında birçok ülkede mevcuttur. McDonald's 110 ülkede 23000 restoran yönetmektedir ve dur durak bilmeden yeni şehirlere ve ülkelere girmektedir. Amerikan kültürel ürünlerinin küresel ulaşımı dünya genelindeki kullanıcılara ve göstericilere büyük ve karmaşık imajlar, anlatımlar ve değerler sunmaktadır. Kültürel küreselleşme hakkındaki tartışmalar kültürel akış ve kültürel bilincin dünya üzerindeki yerler arasında benzerliği arttırması ya da azaltması yönünde iki kutba ayrılmıştır (Short ve Kim, 1999: 76). Bir grup yorumcuya göre küreselleşmeyle birlikte insanlar birbirlerine benzemekte aynı kültürün paydası olmaktadır. Buna örnek olarak ise “Amazon yerlilerinin Nike marka spor ayakkabı giymeleri, Güney Sahra sakinlerinin Texaco beyzbol şapkaları satın almaları ve Filistinli gençlerin Chicago Bulls tişörtleri giymeleri” gösterilmektedir. Anglo Amerikan değerlerinin ve tüketim mallarının yayılmasını “dünyanın Amerikanlaşması” olarak gören bu yorumcular, Batı normlarının ve yaşam tarzlarının, daha savunmasız kültürleri etki altına aldığını da kabul etmektedirler. Her ne kadar bazı ülkeler bu kültürel emperyalizm için engel koysalar da (İran’da uydu antenlerinin yasaklanması, Fransa’nın film ve televizyon ithalatına gümrük vergisi ve kota koyması) Amerikan popüler kültürü önü alnamaz bir gelişme göstermektedir (Steger, 2013: 101). Kültürel küreselleşme kimi yorumculara göre dünya üzerinde ki tüm kültürleri tek bir kültür haline getirmeye çalışmaktadır. Bu tek kültür ise siyasal ve ekonomik alanda gücü elinde bulunduran ülkelerin beslenme, giyim kısacası yaşam alışkanlıklarından ibarettir. Bu yüzden kültürel küreselleşmenin kültürel benzeşmeyi beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür.

Küreselleşmenin kültürel benzeşmeye yol açtığını savunan yorumculardan biri George Ritzer’dır. Ritzer, fastfood restoranı ilkesinin hem dünyada ki bütün ülkeleri hem de Amerikan toplumunu da giderek daha fazla etkisi altına almasına yol açan sosyo-kültürel süreci anlatmak için “McDonalddlaştırma” deyimini ortaya çıkarmıştır. Bu ilkeler başta insan ihtiyaçlarını karşılamak için akılcı görünmektedir, ancak sürekli tekrarlanan TV reklamlarının arka planları incelendiğinde durum hiç de öyle değildir, paketlenmiş, besleyici değeri düşük ancak yağ oranı yüksek yiyecekler ile kalp hastalıkları, diyabet, kanser gibi ciddi sağlık sorunlarının artması arasında ilişki olduğu gösterilmiştir, yani aslında bu yiyecekler çok da önemli bir ihtiyacı karşılayan maddeler değildirler amaç insan ihtiyacını gidermekten çok kar elde etmektir (Ritzer, 2010: 102).

İnsanların birbirine benzediğini, dünyanın çeşitlilik gösteren topluluklarının hızlı bir şekilde yayan, tek düzen bir kültür yarattığını düşünen yorumcuların bir diğeri de Amerikalı siyasal kuramcı Benjamin Barber'dır. Barber da Ritzer'a benzer şekilde 1950'lerde ve 1960'larda bir araya getirilen ve amacı ticari olarak yayılma olan yönlendirilmiş Amerikan popüler kültürü anlatmak için "Mc Dünya" kavramını kullanmıştır. Müzik, video, tiyatro, kitaplar, reklamlar, şarkıcılar, markalar ve eğlence parkları ortak zevkler yaratan Amerikan popüler kültürünün ihracat araçları olmuşlardır. Barber ayrıca McDünya'nın sömürgeleştirme eğilimlerinin cihat biçiminde ki kültürel ve siyasi direnişleride kışkırttığına ilişkin saptamalar da bulunur. Bunlar, Batı'nın aynılaştırma güçlerini reddetmeye ve onlara karşı koymaya çalışan yöresel tepkilerdir (Steger, 2013: 103-104). Amerikan toplumsal kuramcı Francis Fukuyama'ya göre ise, dünyanın Amerikanlaşması serbest piyasanın yayılması ile aynı anlamdadır. Ayrıca Fukuyama Anglo Amerikan değerlerinin ve yaşam tarzlarının yaygınlaşmasına olumlu bakmaktadır (Steger, 2013: 105). Hem Ritzer hem Barber hem de Fukuyama'ya göre kültürel küreselleşme insanları aynı kültür altında toplamakta, onlara ortak alışkanlıklar kazandırmaktadır ancak bu sürecin temel amacı ekonomiktir. Kültürel özellikler tüm dünyaya yayılırken kar elde etmek amaçlanmakta, kültür kavramı üzerinden emperyalizm meşrulaştırılmaktadır.

Kültürel küreselleşme hakkındaki tartışmalar kültürel akış ve kültürel bilincin dünya üzerindeki yerler arasındaki benzerliği arttırması ya da azaltması yönünde iki kutba ayrılmıştır. Kültürel homojenleşme ve kültürel heterojenleşme arası bağ dünya genelinde artan karşılıklı etkileşimin yorumundaki en tartışmalı konudur (Short ve Kim, 1999: 75). Ritzer, Fukuyama ve Barber'ın tersine tektipleşmenin ya da benzeşmenin olmadığını iddia eden Roland Robertson'a göre küresel kültürel akışlar genellikle yerel kültürel faaliyetleri yeniden canlandırmaktadır. Yani ona göre, Batının benzerliğe zorlayıcı hareketleri yerel farklılıkları ortadan kaldırmamakta, tersine benzersiz kültürel alanlar yaratmada önemli rol oynamaktadır. Robertson kültürel küreselleşmenin kültürel alışveriş ve ya ilişki ortamı sağlayarak küresel ile yerel olanın etkileşim içinde girdiğini yani yerel kültürlerinde oluştuğunu ifade ederek kültürel benzeşme ya da tek tip kültür gibi bir olgunun varlığını inkâr etmektedir (Robertson, 1999: 106). Küresel kültürel akışlar, geleneksel göstergeleri benzerlik tarafından tanımlanan bir popüler kültür yönünde değiştirebilmekte, belli bir kültürel yönelişin yeni biçimlerini besleyebilmekte

ve böylece kültürel melezlik biçimlerini teşvik edebilmektedir. Amerikalaşmanın aynılaştırma etkilerine karşı çıkan yorumcuların, bugün dünya da ki hemen hemen tüm toplumların kendine yeterli bir kültüre sahip olmadıklarını unutmamak gerekmektedir (Steger, 2013: 107). Kültürel küreselleşme bir yandan Batının kültürel değerlerini yayılmasını sağlarken bir yandan da yerel değer ve geleneklerin yeniden gün yüzüne çıkmasına olanak sağlamaktadır. Küreselleştirme süreci Amerikalaşma çabalarının aksine kültürel farklılıkları ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde küresel kültürel akışlar, amaçlarını ve fikirlerini yaymak için güçlü iletişim teknolojilerine sahip olan küresel medya şirketlerini kullanmaktadırlar. TV şovları ve reklamlara hâkim olan bu şirketler, küresel kültürel gerçekliği, dünya üzerinde ki insanların kimliklerini ve arzularını biçimlendirmek amacıyla kullanmaktadır (Steger, 2013: 107). Kitle iletişim araçları sayesinde bireycilik, tüketicilik ve çeşitli ifade tarzları daha hızlı ve kolay bir şekilde yayılmış ve insanların gündelik yaşamlarını fazlasıyla etkilemiştir. Günümüzde ki kültürel uygulamalar, küresel temalarla etkileşim yoluyla yeni anlamlar kazanmaktadır (Steger, 2013: 100). Uydu erişim alanları, ulusal alanları ihlal etmektedir. Kültürün küreselleşmesiyle kültür ile sınırlı bir arazi arasındaki ilişki büyük ölçüde kopmuş olmaktadır. Ortaya çıkan şey yeni bir elektronik kültür varlığıdır, ‘yersiz’ bir görüntü ve benzetişim mekânıdır. Bu yeni küresel kültürün varlık alanı, anlık ve sürekliliği bulunmayan bir iletişim dünyasıdır, bu zaman ve mekân ufuklarının sıkıştırıldığı ve ortadan kalktığı bir dünyadır (Morley ve Robins, 2011: 156). Dünya kültürel olarak, geçmiş son on yıllarda elektronik medyanın fenomenal gelişimi ve iç göç ve turizm artışı ile küreselleşmiştir. Ekonomik küreselleşmedeki ilerlemeler kültürel küreselleşmenin hızlanmasına katkıda bulunmuştur. Appaduari, küresel kültürel akışın beş boyutunu sunmaktadır (Short ve Kim, 1999: 75):

- Etnik boyutu: Turistlerin, göçmenlerin, mültecilerin ve misafir işçilerin hareketi
- Medya boyutu: Gazete, dergi, tv programları ve filmler aracılığıyla bilginin dünya geneli dağıtımı
- Teknoloji boyutu: Teknolojinin dağıtımı
- Finansal boyutu: Küresel anapara akışı

- Fikir boyutu: Politik fikirlerin ve değerlerin dağıtımı, örneğin aydınlanmanın üst anlatısı gibi

Appaduari'ye göre, bu akımların son gelişmeleri, küreselleşmiş kültür oluşumuna büyük katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda bu akımların farklı boyutları arasında kesilme, dünya geneli kültürel küreselleşmenin çeşitliliğine olanak sağlamaktadır.

Kültürel küreselleşmenin önemli alanlarından biri de küresel turizmdir. Başlangıçta turizm, dinlenmek ve eğlenmek için değil; dini, askeri ve ticari amaçla yapılmaktaydı. On dokuzuncu yüzyılda ise, uluslararası turizm kültür edinmek amacıyla yapılmaya başlandı. Çalışan sınıfların kentlerinden belli bir süreliğine kırsal alanlara kaçma isteğiyle birlikte, eğlence ve dinlenme amacıyla yapılan turizm ortaya çıktı. Zamanla belirli ülkelerin belirli mekanları insanların gezmek, görmek ve bir süre yaşamak istedikleri yerler olarak ortaya çıktı. Buralara sınırların ötesinden turistlerin gelmeye başlamasıyla turizm küreselleşmiş oldu. Turizm, refahın ve kozmopolitliğin bir belirtisi ve sembolik değerlerin tüketilme aracı haline geldi (Özyurt, 2012: 90). Günümüzde insanların farklı insanları tanıma ve farklı mekânları görme isteği diğer kültürlerle etkileşime yol açmaktadır. Özellikle de insanlar ekonomik fayda elde etmek için kampanyalar ya da indirimler ile turizme yönlendirilmeye çalışılmakta ve böylece turizm kültürel yayılmanın aracı olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca son yıllarda ki kültürel karşılıklı ilişkilerin ve bağımlılıkların hızlı bir şekilde gelişmesi üzerine bazı yorumcular bu gelişmelerin temelinde turizmden başka Rock'nRoll, Coca Cola ve futbol gibi kültürel uygulamaların olduğunu söylemişlerdir. Ancak kültürel küreselleşme bunların yayılmasıyla ortaya çıkmamıştır. Uygarlığa ilişkin mübadelelerde ki yaygınlaşma modernlikten çok daha eskilere dayanmaktadır, buna rağmen çağdaş dönemde ki kültürel aktarım önceki dönemlerin çok üstündedir. Sonuç olarak kültürel küreselleşme, imgelerin dünya genelinde dolaşımını, yaşam tarzlarının sabitleşmesini, üretim araçlarının, üretim tekniklerinin ve üretim ilişkilerinin dünya genelinde rasyonelleşmesini, yerelliğin ve nostaljinin yeniden üretimini, bir dünya dilinin oluşmasını, eğlence ve turizm mekânlarının standartlaşmasını içermektedir (Özyurt, 2012: 84). Bu yüzden küreselleşmeyi yalnızca dünya finans düzeni olarak görmek yanlıştır. Küreselleşme hem bireyden uzak hem de bireylerin yaşamlarının mahrem ve kişisel yönleriyle ilgilidir. Örneğin aile değerleri de küreselleşmenin etkisi

altındadır. Tarihsel metinlerden bildiğimiz kadarıyla önceleri kadınların erkeklere eşit olduğu tek bir toplum tipi görülmemiştir. Ancak bugün geleneksel aile kuralları ya da alışkanlıkları dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan kadınların daha çok eşitlik ve hak talepleriyle köklü dönüşümler geçirmektedir. Bu günlük, kültürel yaşamda değişimlerin yaşanmasıdır ve küresel çaplı bir değişimdir ayrıca iş yaşamından politikaya kadar tüm alanlarda da hissedilmektedir (Giddens, 2000: 25).

Küreselleşme tek yönlü bir süreç değildir. Ülkeler, bölgeler ve yerler arasındaki artan kültürel akış, daha fazla kültürü etkilerken farklı kültürel karışımlar yaratmıştır ve diğer kültürlerden etkilenmiştir. Kalıcı kültürel etkileşim sürecinde, dünya genelindeki kültürler daha fazla ortak içeriğe sahiptir bu yüzden aşırı farklılıkları azaltmaktadır. Aynı zamanda, buna rağmen, yerel seviyedeki insanlar birçok değişik kültürler deneyimlemekte ve kendi kültürleri ve alınmış kültürleri arasındaki kültürel çatışmalara daha fazla aşına olmaktadır. Kültürel küreselleşme süreçleri farklılıkların, geçiş estetiğinin, yayılma estetiğinin, ve dil yozlaşması estetiğinin yaygınlaşmasını üretmektedir (Short ve Kim, 1999: 77). Tüm bunlardan yola çıkarak kültürel küreselleşme, yerel kültürlerin ve geleneksel sosyal bağların çözüldüğü, milli devletlerin hâkimiyetinin azaldığı, bireyler arasında ki ilişkilerin kolaylaşıp yaygınlaştığı, üretim ve bölüşümün yeni bir süreç içine girdiği, sınırların ve geleneksel aktörlerin öneminin azaldığı, sosyal kurumların fonksiyonlarını yitirip bireyciliğin geliştiği, dayanışmanın azaldığı, ekonomik rekabetin belirleyici olduğu ama yine de kendi kurallarını oluşturamamış bir süreçtir (Özkul, 2008: 135). Bu süreçte oluşan küresel bağlantısızlık uluslararası organizasyonlar, dinler, uluslararası yarışmalar ve büyük gösteriler ve küresel girişim endüstrileri tarafından kuvvetlendirilmiştir. Bunlar kültürel küreselleşmenin somutlaşmış örnekleridir. Böylece artan küresel bilinç kolaylıkla, insan hakları, feminizm ve çevre hareketlerinden okunabilmektedir (Short ve Kim, 1999: 75).

Sonuç olarak küreselleşme, tüm diğer kültürleri içine alarak uluslararası ya da ulus üstü bir kültür yaratmayı amaçlamaktadır. Bu kültürel tek tipleşmeyi oluşturmaya çalışırken de medyanın, çokuluslu şirketlerin ve evrensel bir dil haline gelen İngilizce'nin gücünü kullanmaktadır. Küreselleşme, hem kültürel benzeşmeyi hem de kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Küreselleşme ile beraber kültürler arası iletişim ve etkileşim artmaktadır. Ancak bu etkileşim Amerikalaşma etkisi altında,

tek yönlü olarak ilerlemektedir. Fastfood tarzı beslenme, giyim ve eğlence anlayışları, İngilizce'nin hâkimiyeti yani Batı kaynaklı değerler evrensel değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu bir yandan kültürel homojenleşme yani benzeşme olarak ifade ederken bir yandan da farklılaşmayı hızlandığını söyleyebiliriz. Çünkü yerelleşme ile topluluklar kültürel değerlere dönüş yaşamaktadırlar. Yaşanan kültürel baskılardan dolayı milliyetçilik ve dini değerler yeniden canlandırılmaktadır.

1.1.3.4. İdeolojik Küreselleşme

Küreselleşme bazı çıkarılara hizmet ettiği ve dünyayı yeniden şekillendirmeye çalıştığı için bir ideolojidir (Dirlik, 2009: 55). Çünkü ideoloji, yaygın bir biçimde paylaşılan düşünceler, yol gösterici normlar ve değerler, belli bir grup insan tarafından kabul edilmiş ideallerden oluşan bir sistem olarak tanımlanmaktadır. İdeolojiler insanlara yalnızca dünyanın var olduğu biçimini değil aynı zamanda dünyanın nasıl olması gerektiği bilincini de verirler yani ideolojiler aynı zamanda bir rehber görevi de görmektedirler. Bu nedenle, ideoloji insan eylemini genel talepler ve davranış biçimlerine uygun olacak şekilde yönlendirerek ve düzenleyerek, teori ve eylemin bağlantısını kurmaktadır. Buradan yola çıkarak küreselleşmenin meydana gelen diğer süreçler gibi kendine ait fikirleri olan ve bu fikirlerini uygulamaya koymak için belirli çıkarılara hizmet eden bir yanının yani bir ideolojisinin olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin küreselleşmenin faydalarının ya da zararlarının olup olmadığını tartışılması küreselleşmenin ideolojik yönünü oluşturmaktadır (Steger, 2013: 128). Küreselleşme ideolojisi hem kural koyma hem de anlamı belirleme yönünde bir tavır sergilemektedir.

Küreselleşme tek bir süreç değildir, karışık olayların bir araya geldiği bir olgular kümesi olmasının yanı sıra çelişkili ya da zıt etkenlerin devreye girdiği bir süreçtir. Birçok insan küreselleşmeyi gücün yerel toplulukların elinden alınıp küresel arenaya aktarılması olarak da tanımlamaktadır. Küreselleşmenin en önemli yön ve sonuçlarından birini bu oluşturmaktadır. Uluslar eskiden beri ellerinde bulundurdukları gücü kaybetmektedirler ancak küreselleşme aynı zamanda yerel özerklik doğrultusunda yeni baskılar yaratan bir olgudur (Giddens, 2000: 25). Bu açıdan bakıldığında ideolojik anlamda küreselleşmeyi, kapitalist modernliğin tüm dünyaya yayılması olarak tanımlamak mümkündür.

Küreselcilik, toplumsal ve siyasi düşünürler tarafından güçlü bir söylem ve karşı konulamaz bir gerçek olarak adlandırılmıştır. Küreselciliğin temel iddialarının ve sloganlarının sürekli olarak tekrarlanması ve kamuoyuna anlatılması, zikredilen şeyin de gerçekleşmesini sağlamaktadır (Steger, 2013: 132). Günümüzün egemen ideolojisi olan küreselcilik, dünyada ki birçok insanın zihnine küreselleşmeye ilişkin bir neoliberal düşünceyi yerleştirmiştir ve bu düşüncede de güçlü siyasi kurumlar ve ekonomik şirketler tarafından sürdürülmüş ve tekrar onaylanmıştır (Steger, 2013: 153). Bu süreç bir taraftan küresel Amerikan kültürü ve ekonomisinin bütün dünyaya yayılma ve egemenlik kurma eğilimi şeklinde gözlemlenirken, diğer taraftan yerel ve bölgesel unsurların harekete geçmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Atasoy, 2005: 17).

Küreselleşmeyle birlikte bir yandan çok kültürlü toplumların ortaya çıktığı ileri sürülmekte bir yandan da etnik ve kültürel çatışmaların da toplumu çözülmeye doğru götürdüğü iddia edilmektedir (Koçdemir, 2002: 281). Eşitsizliğin yayılması, beraberinde getirdiği ekolojik riskle birlikte dünya toplumunun en ciddi problemidir. Batılı ülkeler veya sanayi ülkeleri dünyada ki gelişmeleri yoksul ülkelere nazaran daha çok etkileyebilmektedirler, ancak küreselleşme beraberinde giderek merkezlesmeyi; belli bir ülkelerin hâkimiyet kurmasının ortadan kaldırmayı, büyük kuruluşların denetim gücünün iyice azalmasını da getirmektedir (Giddens, 2000: 28).

Sonuç olarak farklı bakış açılarıyla ve sonuçlarıyla küreselleşme kendini her alanda göstermektedir. Önemli olan nokta ekonomik, siyasal, kültürel ve ideolojik alanlara olan yansımalarıyla küreselleşmenin çok boyutlu bir bakış açısı ve nesnel bir yaklaşım benimsenerek gözden geçirilmesi gereken bir olgu, hızlı ve etkin bir süreç olduğudur.

1.1.4. Küreselleşme Kuramları

Günümüze kadar küreselleşme üzerine pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmalar genellikle tarihsel ve kuramsal bir perspektiften yoksun bulunmaktadır. Bu nedenle de küreselleşmenin dinamiklerinin ve sonuçlarının çözümlenmesinde yüzeysel bilgiler vermenin ötesinde sonradan yapılacak çalışmalara ışık tutamamaktadırlar. Sosyoloji disiplini, diğer disiplinlerle karşılaştırıldığında bu

eksikliği gidermede Giddens, Robertson, Wallerstein ve Bauman'ın çalışmalarıyla önemli kazanımlar sağlamıştır.

1.1.4.1. Giddens'in Küreselleşme Kuramı

Giddens küreselleşmeyi, modernliğin sonucuna bağlayarak, uzak yerlerin birbirleriyle ilişkili hale geldiği ve yerel oluşumların da uzaklarda yaşanan olaylarla biçimlendirildiği bunun sonucunda da dünya çapında ki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. Giddens küreselleşmeyi modernliğin bir sonucu olarak gördüğü için geleneksel sosyoloji yaklaşımlarıyla, küreselleşmeyi açıklamanın imkânsız olduğunu düşünmektedir (Giddens, 2010a: 62). Giddens'a göre küreselleşme, tek bir süreç değildir, karmaşık süreçlerin bir araya geldiği çelişkili ve zıt etkenlerin devreye girdiği olgular kümesidir. Çoğu insana göre de küreselleşme gücün yerel topluluklardan alınıp küresel arenaya aktarılmasıdır (Giddens, 2000: 25). Giddens küreselleşmeyi, modernitenin içinde var olan bir genişleme olarak ele almaktadır.

Giddens'a göre modernlik yapısı itibariyle küreselleştiricidir ve modernlik kapsamına girenlerin modernliğin sonuçlarından ve dolaylı olarak da küreselleşmeden kaçamayacağını öne sürmektedir. Modernliğin küreselleştirici etkisini de “zaman-uzam uzaklaşması”, “toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılması” ve “düşünsel olarak düzenleme ve yeniden düzenleme” den oluşan 3 temel madde altında toplamaktadır (Özyurt, 2012: 32).

Zaman-uzam uzaklaşması, modernlikle birlikte zaman ölçme tekniklerinin yerel bağlardan koparak, evrensel bir kabul görmesiyle meydana gelen zaman-uzam algılamalarında ki değişiklikleri ifade etmektedir. Modernlikle birlikte takvim, saat gibi araçlarla zamanın ölçülebilmesi hem de kitle iletişim araçları sayesinde birbirlerinden çok uzakta bulunan insanların birbirleriyle ilişki kurmaları sonucunda artık hem zaman hem de uzam anlamını yitirmiştir (Özyurt, 2012: 32). Saatlerin standardizasyonu, Uluslararası Meridyen Konferansı'nda Greenwich saati, uluslararası zaman dilimleri için standart olarak benimsendiği zaman ulusaldan küresel boyuta taşınmış oldu (Tomlinson, 2001: 76). Takvim ve zaman, yerel özellik ve tanımlamalardan soyutlanarak uluslararası bir nitelik kazanmış oldu ve böylece dünyanın farklı yerlerinde bulunan insanlar birbirlerinden haberdar olmaya, birbirleriyle ilişki kurmaya başladılar.

Zaman ve uzamın silikleşmesi toplumsal sistemlerin de yerinden çıkarılmasını yani yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Kısaca Giddens'in yerinden çıkarma kavramı "yeniden yerleştirme"yi ifade etmektedir. Bu ise evrensel sembolik işaretlerin ve uzmanlık sistemlerinin oluşturulmasıyla toplumsal ilişkilerin yerel zaman ve yer koşullarına göre yeniden uyarlanmasıdır (Özyurt, 2012: 32). Giddens, "yerinden çıkarma" olgusunu toplumsal ilişkilerin yerel etkileşim bağlamlarından kaldırılması ve sonsuz uzunluktaki zaman-mekân boyunca yeniden yapılandırılması olarak tanımlamaktadır (Giddens, 2010a: 25). Giddens'a göre zamanın silikleşmesi aynı zamanda mekânın da silikleşmesi için bir ön koşuldur. Modern öncesi toplumlarda mekân ve yer kesişmektedir, çünkü birçok insanın hayatındaki ilişkiler yüz yüze ilişkilerdir. Ancak zamanın yerellikten koparılması, iletişimin artmasıyla mekân da yerinden çıkarılmış ve yeniden uyarlanmaya başlamıştır.

Bu yeniden uyarlama ise Giddens'a göre "düşünümsellik" üzerine kurulmaktadır, yani gelenekten kopuş ve karşıtlık söz konusudur. Toplumsal uygulamalar, düşünümsellik üzerine kurulmuş olan modernlik dünyasında, yeni bilgiler ışığında sürekli olarak kendini yenileyecek ve katı bir olgu olmaktan kurtulacaktır (Özyurt, 2012: 32). Yani düşünümsellik, toplumsal uygulamaların, bu uygulamalarla ilgili yeni bilgiler ışığında sürekli olarak incelenip düzenlendiği ve böylece karakterlerini yapıcı olarak değiştirdikleri gerçeğinden oluşmaktadır (Giddens, 2010a: 41). Özetle, "zaman ve uzamın ayrılması ya da uzaklaşması; zaman ve uzamın dilimlenmesi, yerinden çıkarma; toplumsal etkinliği yerleşmiş bağlamlardan kaldırıp zaman-uzam uzaklıklarında yeniden düzenleme ve düşünümsellik ise toplumsal yaşamın geleneklerden uzaklaştırılarak, bilgiler ışığında yeniden üretimin parçası haline getirmektedir (Giddens, 2010a: 70).

Giddens'a göre küreselleşmenin temel olarak dört boyutu vardır. Bunlar; 'ulus devlet sistemi', 'kapitalist dünya düzeni', 'askeri dünya düzeni' ve 'uluslararası işbölümü'dür.

Kapitalist dünya ekonomisinin güç merkezleri kapitalist devletlerdir. Ulus devletlerin kendi toprakları içinde ki özerklik savının, sınırların diğer devletler tarafından tanınmasıyla onanması şeklinde gelişen uluslararası ilişkilerle beraber yeryüzünde ki alanların neredeyse tamamında bir ulus devlet sistemi oluşmuştur

(Giddens, 2010a: 70). Ulus devlet sistemi modernliğin düşünömselliğine büyük katkılarda bulunduğu için dünya genelinde yaygınlaşmıştır (Özyurt, 2012: 34).

Giddens'a göre askeri dünya düzeni demek, askeri gücün küreselleşmesi demektir. Yani savaşın endüstrileşmesi, silah ve askeri örgütlenme tekniklerinin bir bölgeden başka bir bölgeye akışı, devletlerin bloklaşması ya da ittifakları, savaşların birden çok cephe ve ikiden fazla ülke arasında doğrudan sivil hakları da etkileyecek şekilde yapılması askeri dünya düzeni ile ilişkilidir (Özyurt, 2012: 35). Ayrıca askeri gücün küreselleşmesi, silahlarla ve değişik ülkelerin askeri güçleri arasında ki ittifaklarla sınırlı kalmayıp, savaşın kendisiyle de ilgilidir, örneğin dünya savaşlarının ikisi de yerel çatışmaları küresel boyutta yayılacak duruma getiren sürecin tanıklarındır (Giddens, 2010a: 72).

Küreselleşmenin başka bir boyutu ise küresel iş bölümüdür ve endüstriyel gelişmeyle ilgilidir yani az ya da çok gelişmiş bölgeler arasında ki kaynak, iş gücü ve üretim açısından farklılaşmaları ifade eder. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden yapılanma yıllarında işbölümünde ki küresel bağımlılık büyük oranda artmıştır. Daha sonraları ise yeni endüstri bölgeleri ortaya çıkmıştır (Özyurt, 2012: 35). Makine teknolojileri endüstriyalizmin küreselleştirici içeriklerinden biridir. Modern teknoloji tarıma dayalı devletlerde bile toplumsal örgütlenme ve çevre arasında olan ilişkileri değiştirecek biçimde uygulanır. Endüstriyalizmin yayılması, bir tek dünya içinde herkesi etkileyecek zararlı nitelikli, ekolojik değişmelerin var olduğu bir dünya yaratmış bulunmaktadır. Ancak endüstriyalizmin, "tek dünya" içinde yaşama bilincimizin özünü de kesinlikle belirlemiştir, çünkü endüstriyalizmin en önemli etkilerinden biri de iletişim teknolojilerinin dönüşüme uğramış olmasıdır (Giddens, 2010a: 73). Giddens'a göre bu boyutların hepsi birbiri ile karmaşık bir ilişki içindedir.

Giddens küreselleşmeyi açıklarken yerelleşme kavramını da dile getirmiştir ve küreselleşmenin parçalanmayı ve yerelleşmeyi beraberinde getirdiğini söylemiştir. Küreselleşme ile yerelleşme arasında diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Toplumsal bağlantıların zaman ve uzam üzerinde değişmesiyle, küreselleşmenin yoğunlaştığı günümüzde yerel milliyetçiliklerin artışı da sağlamaktadır. Küreselleşmiş toplumsal ilişkilerin gelişiminin ulus devletlerle ilgili ulusçuluk duygusunun bazı yönlerini zayıflatmış olması, daha yerel ulusçuluk duygularının canlanmasına neden olmaktadır.

Yerel özerklik ve bölgesel kültürel kimlik için yapılan baskıların toplumsal ilişkiler içinde güçlenmesi, küreselleşme süreciyle hem parçalanmanın hem de yerelleşmenin iç içe geçtiğini göstermektedir (Özyurt, 2012: 36). Bu yüzden Giddens' a göre küreselleşme iki taraflı bir süreçtir, yani Batı ve Amerika hem küreselleşmeye etkide bulunmakta hem de ondan etkilenmektedir. Ayrıca Giddens küreselleşmenin giderek merkezleşerek, Batı dışı uluslarında küreselleşmeye katkıda bulunduğunu iddia etmektedir, yani küreselleşme hem yerel kültürlerin önüne geçmekte hem de onları canlandırmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 227). Modernliğin sonucunda ortaya çıkan küreselleşme yaşamın tüm boyutlarında değişiklikler meydana getirmiştir. Bu değişiklikler tek yönlü değildir. Küreselleşme süreciyle parçalanma ve yerelleşme iç içe geçmiştir.

Giddens'a göre küreselleşme kavramı modernlik ile aynı şeyi ifade etmektedir. Çünkü günümüzde toplumsal ilişkilerin yoğunluğu geçmiş dönemlere göre çok daha fazladır. Küreselleşmeyi anlamak için modernliği ortaya çıkaran olayları incelemek gerekmektedir yani sanayileşme, kapitalizm, askeri düzen ve devletçilik aşamalarının oluşumlarının ve sürece etkilerinin iyice anlaşılması gerekmektedir (Held ve McGrew, 2008: 72 akt. Kürkçü, 2013: 2). Özetleyecek olursak, Giddens küreselleşmenin temelini modernliğe onu da düşünömsellik kavramına bağılı kılarak açıklamaktadır. Bu sebeple de Giddens modernliğin üretmiş olduğı sorunların çözümünü de yine modernlik içinde bulacağına inanmakta, bu yüzden de küreselleşmeye karşı genel olarak olumlu ve umutlu bir bakış açısına sahiptir.

1.1.4.2. Robertson'un Küreselleşme Kuramı

Küreselleşme birkaç yüzyıldır gelişim halindedir ancak küreselleşme tartışmasının en önemli noktasını son dönemlerde meydana gelen olaylar oluşturmaktadır. Bu tartışmanın modernliğin dış hatları ve yapısıyla bağlantılandırılması ölçüsünde, küreselleşme açık olarak son zamanlarda ki gelişmeleri ifade etmektedir (Robertson, 1999: 21). Robertson'a göre küreselleşme, en yaygın anlamıyla "dünya düzeni" sorununa adım atışı sergilemektedir (Robertson, 1999: 89). Yine benzer şekilde küreselleşme "dünyanın küçülmesi" ve "dünya bilincinin güçlenmesi" süreçleri olarak da tanımlanmaktadır. Dünyanın küçülmesi nesnel, zamanı kat etme hızının giderek artışı ve karşılıklı bağımlılığın artışı vurgular, dünya bilincinin güçlenmesi ise öznel

ve kültürel, “tek bir dünya”nın farkında olmakla ilişkilidir (Özyurt, 2012: 36). Robertson’a göre küreselleşme farklı yaşam biçimlerinin karşılıklı etkileşimleridir.

Robertson Giddens’den farklı olarak, küreselleşmeyi modernliğin bir sonucu olarak görmemekte, aksine küreselleşmenin modernliğin yayılmasına katkıda bulunduğunu iddia etmektedir. Küreselleşme günümüzde ki biçimlenişinde modernliğin etkilerini kabul eder ancak, küreselleşme sürecini dünya dinleri ve metafizik düşüncelerin ortaya çıkışı kadar geriye götürür (Robertson, 1999: 21-22). Robertson’a göre küreselleşme insanlık tarihi kadar eski olduğu için modernliğin sonucu olarak görülen düşünceleri eleştirmektedir. Hatta küreselleşme modernleşmenin yayılmasına katkıda bulunan bir süreçtir.

Robertson’da Giddens’a benzer şekilde küreselleşmenin kurumsal boyutlarını dört boyut altında açıklar. “Ulus toplumlar(UT), bireyler(B), dünya toplumlar sistemi(DTS) ve insanlık(İ)”. Bu dört boyut göreceli olarak birbirinden bağımsız olmasına rağmen her boyut birbiriyle ilişkilidir. Bu boyutlardan birini ya da bir kaçını ihmal etmek küreselleşmenin eksik veya yanlış anlaşılmasına yol açar. Dört boyut birlikte ele alındığında ise küreselleşme, farklı yaşam biçimlerinin etkileşimlerini içermektedir. DTS-UT ilişkisi toplumların göreceleşmesine, DTS-B ilişkisi toplumsal göndermenin göreceleşmesine, DTS-İ ilişkisi reel-politik insanlık sorununa, UT-B ilişkisi birey-toplum sorununa, UT-İ ilişkisi yurttaşlığın göreceleşmesine neden olur. Robertson, sınırların ortadan kaldırılarak dünyanın tek bir mekân halini almasının engellenemez olduğunu, fakat bunun sosyal bütünleşme anlamında bir küresel birlik olarak algılanmaması gerektiğini ifade etmektedir (Özyurt, 2012: 38).

Robertson’a göre küreselleşmenin önemli sonuçlarından biri toplumsal anlatıların görecelileşmesidir, yani küreselleşme dünyanın küçülmesine yol açar fakat küçülen mekânda tek bir anlatı hâkimiyet kuramaz. Uygarlıklar, toplumlar ve toplumsal anlatılar arasında ki çatışmalar küreselleşmeyle birlikte şiddetlenir. Postmodernist söylemler, yoğunlaşır ve küreselleşme çalışmalarına katkıda bulunmuş olurlar (Özyurt, 2012: 39). Küreselleşme ile birlikte sınırlar belirsizleşmiş ve dünya küçülmüştür böylece kültürler, değerler ve fikirler de geniş alanlara yayılmıştır.

Robertson’a göre küreselleşmeyi belirleyen asıl unsur ekonomi değil, kültürdür. Küresel kültürün, ‘küresel ölçekte değerlerin ve davranış kalıplarının yayılması’ ve

‘milli-yerel kültürlerin küresel ölçekte yeniden canlılık kazanması’ olarak iki boyutu vardır işte bunu Robertson “kü-yerelleşme” olarak adlandırmaktadır (Özyurt, 2012: 41). Robertson, küreselleşme süreci hem küreselin yerelleşmesi, hem de yerelliklerin evrenselleşmesinden oluşmaktadır. Küresel ve yerel arasında ki ilişkinin sonucu olarak yaşanan farklılaşma ve aynılaşma birbirini olanaklı hale getirmektedir. Robertson’a göre yerelliği yaratmak ve daha sonra da uygulamak olarak ifade edilen bu süreç küreselleşme kavramı ile belirtilmektedir (Kürkçü, 2013: 2). Aslında Robertson’a göre vurgulanan şey evrensel ile tikelin iç içe geçmesi ile birlikte yerelliklerin daha görünür hale gelmesidir. Küreselleşme yerelliklerin yaratılması ve birleştirilmesidir.

Robertson’un kü-yerelleşme tanımında önemli olan farklılıklar ve küreselleşme süreçleridir bu ise yerellikler arasındaki etkileşimdir. Yerellikler küresel süreçlerde meydana gelmektedir. Robertson yerel olanın küresel olana karşı direnen olmadığını da belirtmektedir, yani yerelleşme küreselleşmenin bir yüzüdür. Kısaca kü-yerelleşme küresel ile yerel olanın iç içe geçmelerinin sonucudur. Küreselleşme, bu çerçevede dünyanın bir bütün olarak sıkışması ve yerellikleri birbiri ile ilişkilendirmesiyle gerçekleşmektedir. Yerelliği keşfetme ise küresel süreçler aracılığı ile gerçekleşmektedir (Aslanoğlu, 2000: 140). Küresel süreçlerin birbiri ile etkileşimini ise medya sağlamaktadır. Birçok kültürün birbiriyle karşılaştığı alan medyadır. Medyalaşma sürecinde kitle iletişim kurumlarının hızla büyümesi ve iletişim ağları aracılığıyla simgelerin giderek her yere yayılması söz konusudur, böylece uluslararası iletişim alanında küresel ile yerelin etkileşimi yoğunlaşmaktadır. Bunun sonucunda ise parçalanmalarla beraber “yerellikler” oluşmaktadır. İşte bu yeni yerelliklerin tanımlanması, birbirine karşıt olan noktaların törpülenmesi medya aracılığıyla yapılmaktadır. Bu bağlamda Robertson’a göre medya küresel süreçlerin işleminde önemli bir işleve sahiptir (Aslanoğlu, 2000: 141).

Sonuç olarak Robertson’un küreselleşmeye yaklaşımı kültür odaklı olması sebebiyle eksik kalmaktadır. Çünkü küreselleşme ekonomik, siyasal, ideolojik yönleriyle bir bütündür ve bu süreci yalnızca bir olguya dayandırarak açıklamak hatalı bir yöntem sunmaktır.

1.1.4.3. Wallerstein'in Küreselleşme Kuramı

Dünya sistemleri çözümlemesinin uzun bir tarihi bulunmaktadır ancak bu çözümleme 1970'lerde ortaya çıkmıştır. Bu kuram kendini ne bir sosyoloji ne de bir sosyal bilim dalı olarak sunmuştur. Dünya sistemleri analizi, mevcut bilim düşüncesini değiştirme yani mevcut sosyal bilimin eleştirisi olarak sunulmuştur (Wallerstein, 2012: 209). Günümüze kadar yaşanan süre içinde toplumları belirli şekillerde ele alan dünya sistemi yaklaşımı, dünyanın belirli toplumsal yapı biçimleri içinde değişerek kapitalist dünya sistemine dönüştüğünü ifade etmektedir (Ercan, 2003: 142 akt. Karaca, 2011b: 52). Dünya çapındaki 1968 Devrimi sosyal bilimlere de etkisi altına almış, dünya sistemleri analizi ideolojikleştirilmiş pozitivistlik karşı gelişen tepkiye katılmıştır. İdeolojikleştirilmiş pozitivistlik, ABD'nin hegemonik dünya görüşünün sosyal bilimlerdeki yansımasıdır. Bu amaçla dünya sistemleri analizi 19. Yüzyıl sosyal bilimlerinde diğer eleştirilere göre derin bir kopuş şemasıyla ortaya çıkmıştır (Wallerstein, 2013: 267). Ayrıca Dünya sistemi çözümlemesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Avrupa'da sosyal bilimlere egemen olan modernleşme söylemine karşı çıktığı için büyük bir ilgiyle karşılanmıştır (Dirlik, 2009: 432).

Dünya sistemi analizinin dört önemli itki vardır. İlki küresellik. Bu itki toplumun ya da devletin değil, dünya sistemi analizinin bir ürünüdür. Modernleşme teorisi uluslararası bir nitelik kazanmıştır ancak küreselleşmemiştir çünkü bir dünya sisteminin yeni ortaya çıkan özelliklerine önem vermemiş, hatta böyle bir sistemden hiç bahsetmemiştir. Dünya sistemleri analizi, dünyanın tüm bölgelerini dünyanın parçaları olarak kabul etmekte ve buna bağlı olarak parçaları ayırarak ya da birbirinden bağımsız olarak incelenmesini kabul etmemektedir. İkinci itki ise tarihsellik. Eğer süreçler, sistemsel olarak oluşturulmuş ise tarihi sistem bugünkü mevcut durumu anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu amaçla sistemsel sınırlar için bir karar oluşturulması gerekir ve bu da birçok tartışmaya neden olmaktadır. Yine de genel itki, analizi çağdaş verilerden hatta yalnızca on dokuzuncu ve yirminci yüzyılları kapsayan verilerden uzaklaştırma yolunda olmuştur. İkinciden kaynaklanan üçüncü itki ise, tek disiplinlilik. Dünya sistemleri analizi "bütünlük" görmekte ısrarcıdır dolayısıyla dördüncü itki bütüncülüktür. Dünya sistemi analizinin argümanları, tarihsel olarak 1850-1945, sosyal bilimlerdeki ki sınır çizgilerine karşı çıkmıştır. Bütüncülük, bilimlerle beşeri

bilimler arasında ki tarihsel olarak inşa edilmiş kopukluğu yeniden düşünmeye karar vermiştir. Bu dört itkiyi, görünüşte benzer bir ifade şeklini kullanan ama hiçbir biçimde hâkim sosyal bilim tarzlarına karşı birer protesto olma niyetleri olmayan akımlardan ayırt etmek önemlidir (Wallerstein, 2012: 212-213). Ayrıca Wallerstein'a göre dünya sistemi analizinin etkilerinin ne olduğu kadar ne olmadığı da önemlidir. Küreselcilik, küreselleşme ile aynı anlamda değildir. Günümüzde insanlar tarafından kullanılan küreselleşme, yeni ve yakın tarihli bir sürece karşılık gelmektedir. Bu süreçte, devletlerin artık birincil karar alma kurumları olmadıkları, sonuç olarak devletlerin kurallarını “dünya piyasası” diye bir şeyin belirlediği kabul edilmektedir (Wallerstein, 2012: 214).

Wallerstein'a göre dünya sistemi analizinin üç temel özelliği vardır. İlki toplumsal davranış için uygun analiz biriminin bir “dünya sistemi” olduğudur. Bu önerme, makro-mikro olarak adlandırılan sorun etrafında büyük tartışmalara yol açtı. İster bir toplumun sınırlarının bir dünya sisteminin sınırları olduğuna karar verilsin, isterse bu sınırların az ya da çok ulus-devletlerin sınırlarıyla bağlantılı olduğu düşünölsün, makro-mikro meselesi açısından bir farklılık yaratmaz. Her iki durumda da makro-mikro sorununun söz konusu olduğu söylenebilir. O halde dünya sistemleri perspektifi, ulus-devletin zaman içinde gelişen nispeten özerk bir toplumu herhangi bir anlamda temsil ettiğini kabul etmez. İkinci karakteristik ise “uzun süre” perspektifine sahip olmasıdır. Bu perspektif bizi geliştirmekte olan tarihsel sosyolojinin alanına yerleştirir. Wallerstein dünya sistemleri analizinin geleneklerde bulanık olan bazı unsurları açıkladığını ve dünya sistemlerinin tarihsel sistemler yani başlangıçları, hayatları ve sonraları olduğunu düşünmektedir. Bu düşünce ise yapıların hareketsiz olmadığını açıklığa kavuşturmuştur. Ayrıca bir tarihsel sistemden, onu takip eden sistem ya da sistemlere geçişler olduğu da vurgulanmaktadır. Dünya sistemleri analizinin üçüncü ögesi, tikel bir dünya sisteme, içinde yaşadığımız sistem olan kapitalist dünya ekonomiyeye dair belirleyici bir görüşü olmasıdır (Wallerstein, 2013: 268). Kısaca Wallerstein'a göre kökeni 19. Yüzyıldan önceki bir döneme muhtemelen 16. Yüzyıla yerleştiren ve önce Avrupa'da başlayıp daha sonra tüm yerküreye yayılan dünya sistemi analizi, belirli argümanların birleşimi yani kesintisiz sermaye birikimi, merkez-çevre gerilimi, hegemonik devletler, kapitalist dünya ekonominin sınırlarının, egemen devletlerden oluşan devletlerarası bir sisteme karşılık gelmesi, sistemi hem besleyen hem de ona

karşı gelen sistem karşıtı hareketlerin ortaya çıkması, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin temel bir öneme sahip olması, devletlerin, etnik grupların, halkların yeniden yaratılması demektir (Wallerstein, 2013: 269). Yani ona göre devletlerarası bir sistemin varlığı, uluslararası farklılık ve ulusal birlik dünya sistemleri analizinin ön koşullarıdır.

Dünya sistemi analizi, kapitalizmi modernitenin merkezi hattı olarak görmekte ve bir üretim tarzı olarak kapitalizmin modern dünyayı yapılaştırmasını anlamaya çalışmaktadır. (Dirlik, 2009: 434). Dünya sistemi analizinde ülkeler işlevsel olarak hiyerarşik bir biçimde sıralanmışlardır. Bu hiyerarşinin üst kısmında merkez ülkeler yani zengin ülkeler, hiyerarşinin altında kalan ülkeler ise çevre yani yoksul ülkelerdir (Keyder, 1979: 47 akt. Karaca,2011b: 54). Bu yüzden Wallerstein çalışmalarının önemli noktası, dünyada gerçekleşen zenginlik ve sömürü ilişkisi üzerinde duruluyor olmasıdır. Batı'nın on altıncı yüzyıldan beri Batılı olmayan çevreyi sömürerek hem güç hem de üstünlük elde ettiğini savunmaktadır. Batı dışında ki devletler yani çevre ekonomiler, Batılı devletlerin orduları ve pazarları tarafından bağımlı hale getirilir ve böylece ürün ve emek ihraç etmeye zorlanırlar. Çevre ekonomi ya da devletlerinin kaynaklarının sömürülmesi kapitalist merkezi zenginleştirir ve bütün dünya da denetim alanının genişlemesine yol açar. Böylece bu ilişki çevrenin geri kalmasına ya da yoksullaştırılmasına yol açmaktadır. Bu yüzden Wallerstein'a göre dünya sistemi aracılığıyla sağlanan kapitalist ilerlemenin içinde küresel ölçekte yoksullaştırma ve sömürü yatmaktadır (Özyurt, 2012: 43). Çünkü küresel düzeyde ki ilişkilerin temelinde ekonomi faydası yatar işte bu yüzden modern dünya sistemi kapitalist dünya ekonomidir. Kapitalist dünya ekonominin başarısı da merkez-çevre ülke ya da güçler arasında ki işbölümünün yaratılmasına ve sürdürülmesine bağlıdır. Modern dünya sisteminde, tek bir siyasal bütünlükten söz edilemez; fakat yine de siyasal bir üst yapı vardır, bu üst yapı ise "hükümler devletler ağı"dır (Özyurt, 2012: 41).

Wallerstein'ın dünya sistemi kuramı günümüzde ki ekonomik ve siyasal ilişkileri açıklamaya yöneliktir, kültürel durum ise bu iki alana bağlı olarak açıklanmaktadır. Dünya her ne kadar ekonomik açıdan bütün olarak algılansa da kültürel olarak parçalanmışlığı sergilemektedir. Bu parçalanma, ekonomik ve siyasal güçler tarafından hedeflenen çıkarların gerçekleşmesini kolaylaştırmak amacıyla düzenlenmektedir. Dünya sistemi kuramı, araştırma alanını ulus toplumlarla sınırlı tutan toplumbilimlerin geleneksel tutumuna karşı, toplumsal çözümlemenin ana birimi olarak tarihsel

sistemlerin alınmasını zorunlu görmektedir. Sistem ise belirli bir zaman ve mekân içinde mevcut olan bazı temel ilkelere göre örgütlenen toplumsal iş bölümü olarak tanımlanmaktadır. Dünya sistemi kuramı çalışmaları bu amaçla küresel karşılıklı bağımlılığı çözümlenmeye çalışan sosyologlara yöntem ve kavram alanında malzeme sunmaktadır (Özyurt, 2012: 44).

Wallerstein' in çalışması, Avrupa' da ortaya çıkışından 20. Yüzyıldaki küreselleşmesine kadar kapitalizmin yükselişinin bir değerlendirmesini yapmak ve çağdaş soruların çözümünü bulmak çabasıyla öne çıkmıştır (Dirlik, 2009: 432). Sonuç olarak, Wallerstein'in dünya sistemi kuramı, küreselleşmeyi ekonomik çıkar arayışlarının dünya genelinde yaygınlaşmasını bu kuramla açıklamaktadır. Siyasal ve kültürel küreselleşme ekonomik küreselleşmenin sonucu olarak sunulmaktadır.

1.1.4.4. Bauman'ın Küreselleşme Kuramı

Bauman küreselleşmeyi “şeylerin kontrolden çıkma” ile ilgili olarak yeni ve rahatsız edici his olarak tanımlamaktadır. Bauman küreselleşmenin sonuçlarına odaklanmıştır, bu sonuçlardan biri de küreselleşmenin hayatın tüm alanlarında oluşturduğu belirsizliktir. Belirsizliği doğuran mekanizmalar küresel olduğundan, mevcut siyasi kurumlar ve devletler çözüm üretmekte yetersiz kalmaktadır. Küresel belirsizlik bir kader olarak algılandığı için, çoğu zaman ona karşı koyma fikri de düşünceden öteye geçmemektedir. Küreselleşme şeylerin elimizden kaçıp gittiği hissi vermektedir. Küreselleşmeden çıkan anlam dünya meselelerinin “belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır”, bu yüzden küreselleşme “yenidünya düzeni” değil, “yeni, dünya düzensizliği”dir, çünkü devletlerin, toplulukların ve bireylerin kendi gelecekleriyle ilgili fikirlerde bulunmaları imkânsızlaşmıştır (Bauman, 2012: 64). Tüm alanlarda kendini hissettiren küreselleşme, Bauman'a göre devletlerin yasama, yürütme egemenliğinin yanı sıra ekonomi, kültür ve askeri egemenliklerini sürdürmeleri ve toplumsal düzen kurma yeteneklerinin azalmasına böylece de küresel belirsizliğe yol açmaktadır (Özyurt, 2012: 45). Böylece Bauman, küreselleşmeyi yalnızca Batı toplumlarında yaşanan politik ve ekonomik dönüşümün tüm dünyayı etkisi altında alması olarak görmez, aynı zamanda küreselleşmeyi 19. yüzyılın siyasal yapısını dönüştürmeyi amaç edinen ve sermayeyi siyasetin tekelinden kurtarmayı, emeği de yerelden koparmayı amaçlayan küresel değişim ve dönüşüm projesidir. Yani Bauman' a

göre küreselleşme, modernitenin dayandığı fikirlerin ve olguların yıkılması ya da onlara bir karşı koyma sürecidir (Tüzün, 2013: 63). Kimilerine göre dünyanın yeni düzeninin ya şeklinin yeni adı olan küreselleşme Bauman'a göre düzensizliğin, kaosun, belirsizliğin adıdır, çünkü küreselleşme ile ekonomi, kültür ve siyaset büyük kaymalara uğramış, anlam belirsizlikleri ortaya çıkmıştır.

Bauman da, Robertson'ın küreselleşme ile yerelleşme arasında ki ilişkiyi açıklamak için kullandığı kü-yerelleşme kavramını kullanır. Bauman kü-yerelleşmeyi, güç ve iktidarın küreselleşmesi, siyasetin yerel kalıp ekonominin küreselleşmesi olarak tanımlar ayrıca toplulukçuluk ve kimlik arayışları küresel baskıların etkisini artırır. Sermaye, mal ve enformasyonun küresel hareketine izin verilirken aynı imkân insanlara verilmemekte ve böylece insanlar yerelliğe mahkum edilmektedir. Küreselleşen dünya da yerel kalmak ise yoksulluk ve geriliği ifade etmektedir. Günümüzde de varlığını koruyan dışa kapalı olma düşüncesi, küreselleşmenin doğurduğu sorunlara ancak geçici çözümler sunabilir hatta bu yenedünya düzensizliği karşısında geleneksel kurumların, ulus-devlet anlayışının yeniden güçlendirilmesi de çözüm değildir. Bauman'a göre yeni bir enternasyonalizmin oluşturulmalıdır (Özyurt, 2012: 48-49). Bu çözüm ise Bauman'ın reel politikten uzaklaşarak hayalî bir tercihte bulunduğunu göstermektedir (Özyurt, 2012: 52).

Bauman'ın küreselleşmeyi açıklarken akışkanlık kavramına da yer verir. Akışkanlık, küresel düzende ki her şeyin yani malların, bilgilerin ve mekânların hareketlerinin kolaylaşmasıdır, bu sebeple bu akışkan olgular belirli bir biçime sahip olsalar bile hareketlerini devam ettirebilmeleri için kendilerini değiştirmeye eğilimlidirler. Akışkan olgular ne mekânı ne zamanı sabitleyebilirler bu yüzden her türden sabitliğe karşı koyarlar. Bu da küreselleşmenin mekânsal ya da zamansal görünümünün sürekli akış halinde olması demektir. Akışkan dünyasında zaman, mekândan daha önemlidir. En iyi örnek ise küresel finanstır, burada pek az şey (dolar, altın) gerçekte kendi mekânını değiştirebilir, işin esasını zaman oluşturur. Yani paranın sembolik işaretleri anlık olarak hareket eder ve alınan bu anlık kararlar büyük karların kazanılmasına ya da büyük paraların kaybına sebep olur (Ritzer, 2010: 24). Bauman küreselleşmeyi “mekân savaşı” açısından ele almaktadır. Ona göre dünyada ki toplumsal tabakalaşmanın en önemli ve farklılaştırıcı etkeni hareketliliklerdir. Mekân savaşının galipleri hareketlidir; kürenin etrafında serbestçe hareket etmekte ve bu

esnada kendileri için anlam yaratmasa özgürdüler. Kazananlar mekândan çok zaman içinde yaşar; neredeyse her mekânı hızla dolanabilirler. Bunun tersine kaybedenler mekânda yaşar. Bu mekân onların kontrolleri dışındadır, ağır, dirençli, dokunulmaz ve zamanı bağlama gücüne sahiptir (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 230). Küreselleşme hayatın her alanını etkilediği gibi zaman ve mekân kavramlarını da değişime uğratarak insanların yaşamlarının yeniden şekillenmesinde rol oynamıştır. Tüketim maddelerinin, bilgilerin, insanların dünya üzerinde hareketlilik kazanmasıyla mekânlar da anlamını yitirmeye başlamış zaman daha önemli hale gelmiştir. Her şey akışkanlaştığı gibi zaman ve mekân da akışkanlık kazanmıştır.

Sonuç olarak, Bauman küreselleşmeyi bilimsel ve kurumsal olarak ele almaz, insancıl değerleri ön plana çıkararak, küreselleşmenin toplumsal sonuçlarına odaklanır. Bauman ile Wallerstein arasında belli bir oranda benzerlik görülebilir, fakat Bauman'ın kuramını haklı kılmanın sınırlayıcı etkilerinde ve insanlığın belirli bir kesimiyle ilgili olmasında uzaktır. Bauman küreselleşme olgusuna küresel aydın kimliği ile yaklaşır, bu da onu Giddens ve Robertson'ın çalışmalarından farklılaştırır. Bauman etik bir sorumluluk içinde küresel tabakalaşma, küresel yoksulluk gibi herkesi ilgilendiren olgular üzerinde herkesin anlayabileceği bir biçimde durur (Özyurt, 2012: 54).

Tüm kuramları özetleyecek olursak, Giddens bir genelleme yaparak küreselleşmeyi modernleşmenin sonucu olarak ifade etmektedir. Robertson Giddens'a küreselleşmenin modernlikten önce başladığı noktasında katılmaz ancak günümüzde yaşanan küreselleşmenin modernlikle ilişkili olduğunu da kabul eder. Wallerstein ise küreselleşmeyi on altıncı yüzyılda Avrupa'da başlayan kapitalizmin bir sonucu olarak görmektedir (Özyurt, 2012: 26-27). Görüldüğü üzere tüm düşünürlere göre küreselleşmenin varlığı kabul edilmektedir, sorun ise etkileri ve ne zaman ortaya çıktığı konusunda yaşanmaktadır.

1.1.5. Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar

Dünyayı çok fazla etkileyen bir süreci anlatan küreselleşmeye karşı birçok eleştiri yapılmış ve farklı tavırlar alınmıştır. Günümüzde küreselleşmeye dair yaklaşımları “aşırı küreselleşmeciler”, “kuşkucular” ve “dönüşümcüler” şeklinde üç başlık altında toplamak mümkündür (Bozkurt, 2014: 330).

1.1.5.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Radikaller-Hiperglobalist)

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin gerçek ve sonuçlarının hemen her yerde etkili olduğunu ifade etmektedirler. Aşırı küreselleşmeciler küreselleşmenin başlangıcını insanoğlunun varlığından itibaren ele almaktadır ve günümüze kadar yaşanan süreçte de bu sürece etki eden tarihsel kırılma noktalarının olduğunu ifade etmektedirler. Onlara göre eski çağlar, ön-küreselleşme dönemi yani ilk dönem olarak adlandırılmaktadır (Kürkçü, 2013: 5). Günümüzde ki küresel çarşı 60'lı ve 70'li yıllara oranla çok daha gelişmiş ve ulusal sınırları eskiye oranla daha çok aşmaktadır, bununla beraber uluslar sahip olduğu egemenliği, siyasetçiler de olayları etkileme yeteneklerini kaybetmektedirler (Giddens, 2000: 21). Aşırı küreselleşmecilere göre sanayi ve modernliğin sonucu olan devletin küreselleşme süreciyle beraber anlamını yitirmeye başlamasıyla ve piyasa mekanizmalarının devletlerden daha rasyonel hareket etmelerinden dolayı bu mekanizmalar devletlere nazaran küresel politikada daha çok yer almaya başlamışlardır. Küresel piyasanın toplum içinde daha çok gelişiyor olması demek daha çok rasyonellik anlamına gelmektedir. Devletlerin politikaları yerel ya da ulusal ölçekte az da olsa etkide bulunmaktadır ancak küresel ekonomik hareketleri etkileyecek ya da onu tekrar eline alabilecek kapasitede değildir. Bu açıdan ülkelerin çoğunda insanlar politikayla daha az ilgilenmekte ya da politikacıların eskisi kadar insanlar üzerinde etkili olamamaktadırlar. Başka bir ifadeyle piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür, buna bağlı olarak da devletlerin otoritesinde ki bu gerileme yerini diğer kurumların ve yerel bölgelerin otoritesine bırakmaktadır. Radikal ya da aşırı küreselleşmeciler, geleneksel ulus devletlerin yerini dünya toplumunun ve yeni toplumsal örgütlenmelerin aldığını ifade etmektedirler (Bozkurt, 2014: 331). Küreselleşmenin sonuçlarının her yerde hissedilen gerçek bir olgu olduğunu savunan aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmeyi ulusal sınırlara yabancı bir süreç olarak görmektedirler. Küreselleşme yeni bir dünya düzeni yaratmakta, bu düzende sınır ticareti ve üretim oldukça hız kazanmaktadır (Giddens, 2005: 58). Ulus devletler küreselleşme süreciyle önemini yitirerek yerlerini küresel piyasalara bırakmaktadır yani piyasalar devletlerden daha güçlü hale gelmektedir. Böylece küreselleşme dünya da eski düzeni değiştirerek yerini yeni oluşumlar getirmektedir.

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin hem Batı'nın güçlü devletlerinin çıkarlarına olanak sağladığını kabul etmekte ve hem de modern dönemde ki yapısal değişiklikleri ortaya çıkardığını söylemektedirler. Diğer gelişmelerin yanı sıra çok uluslu kurumların artışı, dünya mali piyasaları, popüler kültürün yayılması ve çevrenin küresel olarak zarar görmesi bunların ispatını sağlamaktadır (Kürkçü, 2013: 6). Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin başka bir boyutuna, kaybedenler kadar kazananların da olduğuna ve geleneksel merkez-çevre yapısının yerine geçen küresel bir işbölümünün olduğuna dikkat çekmektedirler. Küreselleşme, kazanan ve kaybeden arasında ki zıtlaşmayı küresel ekonomik düzen içinde eritebilir. Ekonomi içinde belli grupların durumu küresel rekabet sonunda kötüleşse bile, bütün ülkelerin belirli malların üretiminde karşılaştırmalı avantajı söz konusudur. Neo-marksistler ve aşırı küreselleşmeciler için böyle bir iyimser yaklaşım doğru değildir. Onlara göre küresel kapitalizm, hem uluslararası hem de ulusların içinde eşitsizlik yaratmaktadır. Ancak neo-marksistler de neo-liberaller gibi, sosyal koruma da geleneksel refah devleti yolunun sürdürülmesinin zorlaştığı ve eskidiği konusunda hemfikirdirler. Aşırı küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, küresel düzeyde kültürel karışım, küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu yenedünya düzeninin kanıtı ve ulus devletinin ölümünün göstergesi sayılmaktadır. Kısaca artık ulus devletler sınırlarını kontrol etmekte zorlanmaktadırlar. Küresel ve bölgesel hükümetler daha büyük roller isterken, devletlerin otoritesi ve egemenliği daha çok zarar görmektedir. Ancak bunun yanı sıra ülkeler arasında ki uluslararası işbirliği kolaylaşmış, hatta küresel iletişim sayesinde başka ülkelerin halkları, çıkarları hakkında daha bilinçli olmakta ve küresel uygarlığın oluşması için alt yapı oluştuğunu ifade etmektedirler (Bozkurt, 2014: 332). Aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme artı ve eksileri olan bir süreçtir. Bir yandan küreselleşme merkez-çevre yapısı arasında eşitsizliği ortaya çıkarırken diğer yandan da küresel iletişim sayesinde uluslararası işbirliği artmış, birbirlerinden haberdar olma durumları yükselmiştir.

Aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme, insanlık tarihinde geleneksel ulus devletlerin eski yapılarını kaybettiği ve hatta küresel ekonomide etkisi olmayan, sözü geçmeyen bir birim haline geldiği bir düzeni ifade etmektedir. Aşırı küreselleşmeciler, ekonomik küreselleşmenin uluslararası üretim, ticaret ve finans ilişkileri oluşturarak milli ekonomilerin düzenini zarara uğrattığını düşünmektedirler (Held ve McGrew,

2008: 15). Böylece aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme ile beraber gelen değişimin sonucunda ulusal hükümetlerin önemini ve etkisinin kaybolduğu küresel bir çağ ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden aşırı küreselleşmecilere göre küreselleşme ile beraber devletlerin rolleri değişmiştir. Dünya ticaretinin hızla gelişmesi sonucu ülkeler kendi ekonomilerini kontrol edememektedirler. Kontrolsüzlük sorunu ise AB ve Dünya Ticaret Örgütü gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşlarının desteği ile bu sorunların üstesinden gelinmektedir (Giddens, 2005: 59). Ulusal hükümetler sınırlarını kontrolde zorluk çekmeye başlamış bu sebeple de küresel ve bölgesel kuruluşlar bu zorluğun üstesinden gelmeye çalışmışlardır.

Sonuç olarak aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmeyi dünya üzerinde ki ticaretin büyük bir hızla gelişmesi nedeniyle pazarların güç kazanmaya başlaması ve ulus devletlerin sınırlarının silikleşmesi sonucunda ulus devletlerin gücünü yitirdiği bir süreç olarak ele almaktadırlar. Bu sürece katkı da bulunanlar ise Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşların artması ve teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesidir.

1.1.5.2. Küreselleşme Karşıtları (Kuşkucular-Şüpheciler-Sceptic)

Aşırı küreselleşmecilerin tersini iddia eden bu grup kuşkucular olarak da adlandırılmaktadır. Giddens'in deyimiyile küreselleşme kavramına her açıdan kuşku ile yaklaşmaktadırlar. Kuşkuculara göre, yaşadığımız dünya da hiç bir şey yeni değildir. Birtakım düşünür, küreselleşme fikrine gereğinden fazla yer verildiğini, bu konuyla ilgili düşüncelerin aslında yeni olmadığını ifade etmektedirler (Giddens, 2005: 57).

Küreselleşmenin geçmişine yani 19. Yüzyıla bakarak o dönemde para ve mal hareketinin oluştuğuna ve insanların o dönemde pasaport bile kullanmamasına karşın bugün bazı ülkelerin katı bir şekilde ulusal sınır kontrollerini devam ettirdikleri ifade edilir. Buradan yola çıkarak kuşkucular, günümüzde yaşanan küresel ekonomide sınırların kaldırılmasına 100 yıl öncesine benzer bir duruma geri dönmek olduğunu iddia etmektedirler, yani onlara göre küreselleşme yeni bir süreç değildir. Ancak herkesin bu terimle ilgili olması zamanın ideolojisinden dolayıdır. Kuşkuculara göre küreselleşme bazı çevreler tarafından, ulus devletin sonunu hazırlayarak minimal devlet ve hükümetleri ortaya çıkarmak isteyen bir kavram olarak kullanılmaktadır. Kuşkucu

grubun birkaç önemli ismi, küreselleşmeyi jeo-ekonomik emperyalizm olarak ifade ederken, Chomsky gibi birkaç isim de, kar amacıyla yola çıkan büyük şirketlerin, baskıcı yapıların hâkimiyeti olarak nitelendirmiştir. Kuşkuculara göre küreselleşme aşırı küreselleşmecilerin ifade ettiği gibi efsane değil, beklenen bir süreçtir (Bozkurt, 2014: 333). Yani kuşkucular, aşırı küreselleşmecilerin küreselleşmenin temel olarak ulus devletlerin yıkılmasında rol oynadığı ve böylece daha az merkezi olan yeni bir dünya düzeni yarattığı fikrine inanmamaktadırlar. Kuşkuculara göre ulus devletler anahtar rolü oynamaktadır, çünkü bunlar ekonomik etkinliği düzenleyen unsurlardır (Giddens, 2005: 58).

Dünya küresel bir uygarlık yerine yeni anlayışlar çevresinde bölünmeye doğru gitmektedir. Küreselleşme, bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, uygarlıklar ya da saldırgan milliyetçiliğin ortaya çıktığını ve ekonomi içinde eşitsizliğin olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca kuşkuculara göre küreselleşme süreci ideolojik yanı ekonomik ya da teknolojik yanına daha ağır basan bir süreçtir. Kuşkuculara göre küreselleşme sonucu ortaya çıkan küresel ekonomi, yaraları, zararları, fikirleri ile önceki süreçlere göre çok da farklı bir süreç değildir. Kuşkuculara göre dünya üzerinde ki ülkelerin çoğu ekonomik gelirlerinin büyük kısmı uzaklarda bulunan ülkelerden değil yakınlarında bulunan bölgelerden sağlamaktadırlar. Avrupa Birliği ülkelerinin çoğunlukla kendi aralarında ticaret yapmaları gibi (Giddens, 2000: 20-21). Kısacası, küreselleşme karşıtı kuşkucular, günümüzde hâkim olan bir ekonomik karşılıklı bağımlılığın olmadığı ya da olsa bile büyük etki yaratmadıklarını ifade etmektedirler. 19. Yüzyıldaki dünya ticaret ve yatırım istatistiklerine bakıldığında, çağcıl küreselleşmenin ülkelerin birbirleriyle ilişki kurma yoğunluğu bakımından eski küreselleşmeden farklı olmadığı görülmektedir (Giddens, 2005: 58).

Kuşkucular, bölgeselleşme süreçleri üzerinde durmaktadırlar. Kuşkuculara göre bölgeselleşmenin gelişmesi, dünya ekonomisinin eskiye göre daha az bütünleşmeye doğru gittiğini göstermektedir. Kuşkucular eski çağlara göre ülkelerin birbirleriyle ilişkide olmalarının şimdi daha fazlaştığını kabul ederler, ancak onlara kalırsa şimdi geçerli olan dünya ekonomisi küreselleşmiş gerçek bir ekonominin kurulması için yeterli bir bütünleşme sağlamamıştır. Çünkü ticaret yoğunluğu dünyada sadece üç bölgede Avrupa, Asya-Pasifik, Kuzey Amerika'da toplanmıştır (Giddens, 2005: 58). Küreselleşme karşıtları yani kuşkucular küreselleşme kavramı içerisinde küresel olan

nedir diye sorgulamaktadırlar. Kuşkuculara göre küreselleşme, sürpriz gelişen bir şey değildir; sadece bu süreç aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılmıştır. Dünya ekonomisi eskiye nazaran daha bütünleşmiş ya da ilişkileri artırmış değildir. Küreselleşme, bütünleşme ya da homojenleşmeden çok dünyanın farklı yerlerinde bulunan kültürler, insanlar ve toplumlar arasında zıtlıklar, kutuplaşmalar ortaya çıkarmaktadır (Kürkçü, 2013: 8). Kısacası kuşkucular, küreselleşmenin insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olduğunu günümüzde de küreselleşmenin etkisinin arttığını ancak bir şeyi değiştirmedeğini ifade etmektedirler çünkü dünya üzerinde ekonomik adına bir birleşme sağlanamamıştır, ekonominin merkezini tıpkı eskiden olduğu gibi belirli ülkeler oluşturmaktadır. İdeolojik bir tutum olan küreselleşme bütünleşmeden çok ayrılıkçı bir politika izlemektedir.

Kuşkucu yaklaşımı benimseyenler küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını kabul etmektedirler. Küreselleşmenin yüzyıllar boyunca sürmekte olduğunu, bazı gelişmelerin küreselleşmenin sadece derecesini ve kapsadığı alanı değiştirdiğini belirterek, küreselleşmenin kültürel, ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik gelişmelerini evrimsel bir çizgiye dayandırmaktadırlar (Kürkçü, 2013: 5).

1.1.5.3. Dönüşümcüler (Evrimselciler-Transformationalist)

Dönüşümcüler, küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini tekrardan şekillendirerek yapılandıran, sosyal, politik ve ekonomik değişimlerin hızını belirleyen temel güç olarak görmektedirler (Kürkçü, 2013: 5). Dönüşümcülere göre küreselleşme, son zamanlarda çağcıl toplumları biçimlendiren bir dizi değişimin gücüdür. Onlara göre küresel düzen gittikçe şekil değiştirmektedir (Giddens, 2005: 59). Giddens'in da içinde bulunduğu bu grup, küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden biçimlendiren sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arasında ki güç olarak görmektedir. Artık 30-40 yıl öncesinden bile çok farklı bir dönemde yaşamaktayız. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. Yüzyıla karşılaştırılmayacak kadar fazladır işte bu sebeple de çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar oluşmuştur. Ancak en önemlisi ise, ekonominin giderek tüm alanlara bağlı hale gelmesidir. Bilgi, eğlence, iletişim, elektronik ve finans ekonomisi içeren hizmetler, ekonomide ki en önemli sektör haline gelmiştir. Kitle iletişim araçları ve bunların gelişimi sayesinde anında haberleşme durumu ortaya çıkmış ve eski yapılar yıkılmaya, eski alışkanlıklar

unutulmaya ve kültürler etkileşimi yaşanmaya başlamıştır (Bozkurt, 2014: 334). Bu sebeple dönüştürücüler, küreselleşmeyi değişim ve etkinin nesnesi olan dinamik ve açık bir süreç olarak görmektedirler. Küreselleşme tek yönlü bir süreç değil, bilgi ve etkileri olmak üzere iki yönlü bir süreçtir. Yani küresel göç, medya ve telekomünikasyonlar, kültürel etkilerin yayılmasına katkıda bulunmaktadır (Giddens, 2005: 59). Küreselleşme olgusu yaşadığımız dünyayı çok fazla değişime uğratarak dünyayı küresel bir pazar haline getirmiştir. Bu yüzden dönüştürücüler küreselleşmenin dinamik bir şekilde değişimi sağlayarak eski düzenin tamamen değiştiğini ve önümüzde ki süreçte de değişimlerin artacağını savunmaktadırlar.

Dönüştürücüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını kabul ettikleri halde, hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği” hem de kuşkucuların “hiçbir şey değişmedi” iddialarını reddetmektedirler. Dönüştürücüler küreselleşme konusunda kuşkuculardan ziyade, radikallere yani aşırı küreselleşmecilere yakın durmaktadırlar. Ayrıca dönüştürücüler küreselleşme sürecini hem aydınlanma ve akabinde ki modernitenin devamı olarak değerlendirmekte hem de ulusal hükümetlerin gücünün yeniden yapılandığını iddia etmektedirler (Bozkurt, 2014: 336). Yani dönüştürücüler, hükümetlerin ya da devletlerin otoritelerinin sarsıldığını ya da kaybettiğini değil de, artık devlet merkezli bir dünyada yaşamadığımızı, yalnızca küreselleşmenin karmaşık koşulları altında devletlerin daha etkin ve dışa dönük bir politika benimseme yönünde zorlanmaları gerektiğini savunmaktadırlar (Giddens, 2005: 60). Giddens küreselleşmenin modernliğin sonucu olarak ortaya çıktığını savunduğu için bu grup düşünürleri de küreselleşmenin modernliğin sonucu olduğuna inanmaktadırlar. Bu sonuca bağlı kalarak devletler şekil ya da yöntem değiştirerek güçlerini ve otoritelerini korumak zorundadırlar çünkü küreselleşme ne aşırı radikalcilerin iddia ettiği gibi ulus devletlerin sonunu getirmektedir ne de kuşkucuların söylediği gibi küreselleşme yaşama etkide bulunmamış değildir. Dönüştürücülere göre bu süreçte değişim söz konusudur ve bu değişime ayak uydurmak ve hayatta kalabilmek için de devletlerin ya da hükümetlerin güçlerini zorlamaları gerekmektedir.

Özet olarak, bu üç görüş arasında temel farklılık olgulardan çok temsil ettikleri dünya görüşlerinde kaynaklanmaktadır. Kendilerini evrenselci bir tutum içinde ifade eden liberaller ve bazı Marksistler, küreselleşme sürecini, mevcut yaklaşımların bir

sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Bu sürecin kapitalist piyasa ekonomisi içinde gerçekleşmiş olması günümüz neo-liberallerini memnun ederken, aynı radikal grup içinde yer alan neo-marksistlerin kötümser bakmalarına sebep olmuştur. Ancak sonuçta iki zıt görüşe sahip olan grup da, ulus devletin aşıldığı ve artık küresel bir uygarlığın doğmakta olduğunu kabul ederek aşırı küreselleşmeci yaklaşım içinde benzer görüşleri savunmaktadırlar (Bozkurt, 2014: 336). Küreselleşme karşısında yer alan şüpheciler ise kapitalizme ve piyasa mekanizmasına tepkili sol eğilimli ve ulus devlet ile ulusal egemenliğe önem veren sağ eğilimli yazarlardan oluşmaktadır (Robertson, 1999: 55). Temel olarak küreselleşmenin varlığı bir süreç olarak kabul edilmektedir ancak farklılıklar düşünürlerin küreselleşmenin etkileri hakkında ki dünya görüşlerinden kaynaklanmaktadır.

Aşırı küreselleşmecileri ve kuşkucularla karşılaştırıldığında dönüşümcüler geleceğe ilişkin herhangi bir iddia sunarak küreselleşmenin haritasını çizmezler. Küreselleşmeye küresel uygarlık veya küresel piyasa bağlamında bakmazlar. Ulus devletin sonunun geldiğini kabul eden aşırı küreselleşmecilerle aslında bu konuda hiçbir şeyin değişmediğini kabul eden küreselleşme karşıtlarına karşın, dönüşümcüler yeni bir egemenlik rejimi ileri sürerek her iki grubun değerlendirmelerini reddederler. Bu bağlamda bugün egemenlik daha az coğrafi sınırlarla tanımlanmış ve daha karmaşık uluslar üstü ağlarla biçimlendirilmiştir (Held ve McGrew, 2008: 11).

Küreselciler yaygın bir küreselleşme eğilimindeyken, kuşkuculara göre tek bir küreselleşme süreci yoktur, pek çok küreselleşme vardır. Küreselciler küreselleşmeyi sadece bugünü kapsayan değil, giderek güçlenen ve etkisi artan bir olgu olarak ele alırlar bu yüzden de küreselleşme ulus-devletin önde gelen konumunu kaybetmesine yol açan bir süreç olarak görmektedirler. Kuşkuculara göre ise, küreselleşme belli bir zamanda ortaya çıkmıştır ancak sonu gelmektedir. Kuşkucular küreselleşmecilerin tam tersine ulus devletin kendini yeniden ispatladığını, tarihsel rolünü yeniden kazandığını savunmaktadırlar.

Küreselciler küreselleşmeyi yeni bir olgu olarak değerlendirirken, kuşkuculara göre küreselleşme dünyanın çeşitli parçalarının etkileşime geçtiği eski bir süreç için kullanılan yeni bir terimdir. Küreselciler ekonomik açıdan çokuluslu şirketler, ulus aşırı ekonomi ve yeni bir küresel iş bölümünün ortaya çıkması üzerinde dururken,

kuşkucular ise ekonomi de az sayıda çokuluslu şirketin bulunduğunu, bunların çoğunun kendi ulusal topraklarını üs olarak kullandığını ileri sürerek ulus devlet ve ulusal ekonomilere vurgu yapmaktadırlar. Onlara göre ekonomik emperyalizmin yeni biçimlere dönüştüğü şeyler çokuluslu şirketler değil, ulusların bölgesel bloklarıdır (Robertson, 1999: 55). Aynı zamanda dönüşümcülere göre küreselleşme ise, küresel şehirler oluşturmaktadır. Bununla anlatılmak istenen, çok yönelimli bağlantı ve kültürel akımlarla sınırlanan merkezsizleşmiş ve kendine dönük bir sürecin ortaya çıkmış olmasıdır, çünkü küreselleşme birbiriyle ilişkisi olan çok sayıda küresel ağın sonucunda ortaya çıkan bir üründür (Giddens, 2005: 59). Küreselciler küreselleşmenin ekonomik yanına vurgu yaparak ulus aşırı ekonomi, çok uluslu şirketler ve bu şirketlerin faaliyetlerine odaklanırken; dönüşümcüler ise küreselleşmenin siyasal yanını öne çıkararak hem ulus devletlere hem de dünyanın merkezsizleştiğine vurgu yapmaktadırlar.

1.2. METODOLOJİ

Anlamacı metodoloji kullanılarak geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Weber olabildiğince saydam, bulanık olmayan, yeterince açık seçik bir anlamının iki kaynağı olduğunu belirtmektedir. Anlamanın apaçıklığı, ya rasyonel (veya bununla ilgili olarak: mantıksal ve matematiksel); veya kendinde hissederek yaşanmışlık ile, yani duyuşsal/duygusal ve estetik bir karakterde olmaktadır. O halde Weber, anlamanın iki temel kaynağını ve türünü, rasyonel anlama ve kendinde hissederek yaşanmışlık olarak göstermektedir (Özlem, 1990:130). Açıklayıcı anlama, bir olgu, bir süreci, bir eylemi motiflerine dayanarak rasyonel olarak anlamaktır. Başka bir deyişle açıklayıcı anlama, nedensel anlamadır (Özlem, 1990: 132). Literatür taraması, bilginin biriktiği ve insanların, ötekilerin yaptıklarından öğrendiği ve onların temel aldığı varsayıma dayanır (Neuman, 2009: 164). Konuyla ilgili önceden yapılmış çalışmalar incelenmiş, kavramsal analizler yapılarak, karşılaştırmalı yöntemle konuya ilişkin kitap ve makalelerde birincil kaynaklara inilerek fenomenolojik yaklaşımla analizler gerçekleştirilmiştir.

Hipotez: “Küreselleşme yaşamın ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve ideolojik alanlarını etkileyerek, sınırları yok ederek, zaman-mekân sıkışması yaratarak bireylerde kimlik sorunlarına yol açmaktadır”.

İKİNCİ BÖLÜM

KİMLİK

2.1. KİMLİĞİN TANIMI

Sosyopsişik bir olgu olan kimlik, birey (özne) den söz ederken benlik ve kişilik kavramları yanında onu tanımak ve ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Kimlik terimi aynililiği ve sürekliliği içeren Latince “idem” kökünden türetilmiştir. Türkçe’ de ise kimlik “kim” soru kökünden türetilmiş olup aynı şekilde zorunlu bir aynı olmayı, tek olmayı ifade etmektedir. En genel anlamda kimlik, toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü veya bireyin bir kimse olmasını sağlayan veya bireyin kendisi olduğunu ispat eden göstergeler, ben kimim sorusuna verdiğimiz cevabımızdır (Aydoğdu, 2004: 117).

Kimlik kavramına yönelik ilk tanımlamayı yapan John Locke olmuştur. Ona göre kimlik, hatırlama, idrak ve şuurculuk halidir. Yani ona göre kimlik, insanların düşünme, kendilerini ifade etme ve geliştirme biçimlerinin değişmez karakteridir. Locke’un bu tanımları Batı dünyasında kabul görmüş ve kendisinden sonra gelen düşünürlerde aynı tanımlamalarda bulunmuşlardır (Anık, 2012: 21). Kimlik kavramı toplumun en temel ve en önemli kökenini oluşturmaktadır. Kimlik bireylerin gerek kültürel gerekse yaşadıkları çevrede ki sosyal konum ve statülerinin karşılığı olan çok boyutlu, inanç, tutum, değer yargıları gibi yaşam biçimini sembolize eden bir kapsama sahiptir (Karaduman, 2010: 2886). Sancılı bir kavram olan kimlik sosyal bilim dünyasında farklı çözümlenelerin araştırma nesnesi olmuştur. İnsan dünyasını anlamanın bir bilimi olarak sosyoloji de kimlik merkezi bir konu olarak önemini korumaktadır (Aka, 2010: 23). Kimlik insanları kendilerine ve diğerlerine göre ne olup ne olmadıkları olarak ifade eden bir kavramdır.

İnsanın kim olduğu gibi benlik bilinci hakkında düşünmesi yeni bir durum değil, tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahiptir (Aka, 2010: 21). Bu yüzden kimlik konusunu çalışma alanı oldukça geniştir. Çünkü kimlik toplumsalın her noktasıyla derinden ilişkilidir (Aka, 2010: 24). 19. Yüzyılda sosyoloji, psikoloji ve antropolojinin bilimsel

disiplin olarak Batı’da ortaya çıkmalarının sonucunda sosyal bilimlerde kimlik konusu, gittikçe daha çok işlenen bir konunun halini almıştır (Anık, 2012: 19). Psikolojide kimlik, benlik ve kişilik kavramlarıyla ele alınmaktadır. Psikologlar kimliğin merkezine benlik ve kişilik süreçlerini koyarak, onu tanımlamaktadırlar. Psikolojiye göre kimlik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici göstergelerdir. Sosyolojide ise kimlik, toplumsal cinsiyet ve sınıf belirlemelerinde kullanılan bir kavram olup bireyin sosyal durumunu ifade etmektedir (Aydoğdu, 2004: 117). Psikolojide kimlik benlik olarak tanımlanmaktadır. Benlik kavramı bireyin kim olduğunu tarif eder ve bireyin diğerleriyle ilişkisi içinde şekil alırken, ötekilerin davranışlarımıza verdiği geri bildirimler ve onlarla olan ilişkilerimiz doğrultusunda biçimlenmektedir (Karaduman, 2010: 2886). Kimliğin sözsel ifadesi genelde psikoloji ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamların ve kimlik problemlerini gün yüzüne çıkaran hayat tarzı olgusunun dışında, tüm yönleri ile bireysel kimliğin dile getirilmesi genellikle gerekli değildir. Gündelik hayat akışı içinde kimlik, sadece bir kimsenin varlığı tehdit altına girdiğinde bir sorun haline gelmektedir (Johnston ve vd. 1999: 142). Kimlik kavramı da insanlığın var oluşu kadar eski bir geçmişe dayanmaktadır ancak modernleşme ile beraber tanımlanmaya başlamıştır. Bu kapsamda da her bilim alanı kendi çerçevesinde kimlik için tanımlamalar yapmakta sonuç olarak da kimliğin sabit bir tanımı ortaya çıkmamaktadır.

Bu yüzden kimlik konusunda sosyolojik ve psikolojik literatürü 20. yüzyılın gerisine kadar götürmek mümkündür: James, Cooley, Mead, Simmel akla ilk gelen isimlerdir (Aka, 2010: 20). Sosyolojik gelenekteki kimlik kuramı, sembolik etkileşimcilikle ve William James ile George H. Mead’ın tartıştığı pragmatik benlik kuramı sonucunda ortaya çıkmıştır. Benlik, insanların iletişim ve dil aracılığıyla kendi doğaları ve toplumsal dünya üzerinde düşüncelerini sağlayan insana özgü bir yetenektir. Erving Goffman ile Peter Berger’in daha sonraki çalışmalarında, kimliğin “toplumsal olarak inşa edilmiş, toplumsal olarak sürdürülmüş ve toplumsal olarak dönüştürülmüş” bir şey olduğu ifade edilmiştir (Marshall, 1999: 405). W. James ve G. H. Mead’ a göre, kimliğin belirleyicisi olan benlik iki aşamalı bir süreçtir. Bilen içteki, öznel, yaratıcı, belirleyen ve bilinmeyen “ben” ile başka kişilerce daha çok bilinen, dıştaki, belirlenmiş olan ve toplumsal aşamayı yansıtan “beni – bana” dır (Aydoğdu, 2004: 121). Kimlik kavramı tüm alanlarda tanımlanmıştır ancak sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji de daha ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

Sosyolojik kavramlara göre insan her şeyden önce sosyal bir varlık olduğu için kimliğin ortaya çıkmasında, nasıllığında ve şekillenmesinde öznenin iç dinamikleri belirleyici fonksiyondur (Aydoğdu, 2004: 121). Giddens' a göre kimlik bireyselliğin özünü oluşturmaktadır. Giddens kimlik ile ilgili olarak bireyin politikleşmesi ve özerkliği ile ilgilenmektedir. O bireydeki kimliğin düşünümsel olarak bireyin yaşamlarını ve geleceklerini kontrol etme konularını da tartışmaktadır. Friedman' a göre de kimlik tercihi bireyseldir. Kimlik hem kendi kendini tanımlama hem de dışsal tanımlama sorunudur. Kimlik çağıyla birlikte disipline dayalı sosyalleşmenin yerini, kendi gerçekleştirme talepleri almıştır. Kimlik devrimi, hayatın anlamını kişisel olarak inşa etme sürecinde öznelliğin ön plana geçmesiyle nitelenen yeni bir oluşumdur. Modern dünyada önemli olan bireysel sorumluluktur, birey bu şekilde kendi dünyasını şekillendirmektedir. Yani birey hem inşa edilen hem de kendi dünyasını inşa edendir (Aka, 2010: 21). Kimliğin hem bireysel hem de toplumsal yanı bulunmaktadır. Birey kimliğini inşa ederken kendi iç dinamiklerinden yola çıkmaktadır. Bu inşa sürecinde birey hem etkileyen hem de etkilenendir.

Kimlik, sahip olduğumuz kişisel ilişkilerle geçerli olmalı ya da olmamalıdır. Kimlik asla tek taraflı değildir (Aka, 2010: 19). Sosyolojik açıdan ele alındığında, kimlik kavramı sadece bireysel olana değil, toplumsal veya ulusal olana atıfta bulunan bir kavramdır (Anık, 2012: 22). Bir kimlik toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıkla olan ilişkisi yoluyla oluşmaktadır. Bu farklılıklar kimlik için önemlidir. Eğer onlar farklılık olarak birlikte var olmasalardı, kimlik de onlardan farkı sayesinde ve kendi sağlamlığı içinde var olmazdı (Connoly, 1991: 92). Bireysel ve sosyal olanın eklemlenmesi ve benliğin diğerleriyle, toplumla ilişkisinin kurgusu olan kimlik, kişiler arası etkileşimi ve sosyal gerçekliği ifade etmektedir (Bilgin, 1994: 224). Kim olduğumuz sorusuna verilen cevap sosyal bir bağlam çerçevesinde oluşur, bunun temelinde ise bireylerle girdiğimiz sosyal ilişkiler ve etkileşimler bulunmaktadır (Karaduman, 2010: 2886). Birey kendi kimliğini inşa ederken, içinde bulunduğu toplumun değer yargılarından da etkilenmektedir. Kimlik oluşturma süreci, bireysel kimlik ile başlamakta, grup kimliği, etnik kimlik, ulusal kimlik, medeniyet kimliği gibi farklı kimlik türlerini içererek devam etmektedir (Anık, 2012: 9). Kimlik, sağlaştırılmış eğilimlerin toplumsal olarak oluşturulmuş tanımlamaların yapıldığı bir

alandır (Connolly, 1991: 210). Birey içinde bulunduğu ortamın özelliklerini, bireylerle girdiği etkileşimden kazanımlarını ve kendi hayat görüşünü kimliğine yansıtmaktadır.

Geleneksel toplumlarda bireysel kimliğin topluluk içinde eritilmesinden dolayı kimlik kavramı çok fazla öne çıkmamıştır. Ancak geleneksel yaşamdan modern yaşama geçilmesiyle ve bu geçişin her alana etkisi olduğu gibi kimliğe de etki de bulunması kavramın tanımlanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Böylece kimlik modern hayatın getirisi olarak ele alınmakta ve tarihsel gelişim sürecinde modern hayatla birlikte başlatılmaktadır.

Kimlik ile ilgili bilimsel bilgiler 20. yüzyılın başlangıcına tekabül eder, ancak her konuda olduğu gibi kimlik konusunda da farklılıklar vardır (Aka, 2010: 21). Kimlik olgusu yirminci yüzyılla birlikte özellikle modernitenin bir sonucu olarak gündeme gelmeye çokça tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalarda öncelikle kimliğin nasıl oluştuğu sorunu ön plana çıkmıştır. Kimliğin nasıl oluştuğu sorusunda öznelci ve nesnelci olmak üzere iki temel yaklaşım vardır. Öznelci yaklaşıma göre kimlik, tutarlı ve yaşam boyunca az çok aynı kalan gerçek bendir. Öznelci anlayış, kimliğin oluşumunu özellikle organizmanın iç yapısı üzerine kurarak onun dış çevresini ve değişimini dikkate almasından ötürü eleştirilmektedir (Aydoğdu, 2004: 118). Nesnelci yaklaşıma göre kimlik, organizmanın iç dinamikleri yanında bütün dış dinamikleriyle birlikte karşılıklı etkileşim ve iletişimler sonucu oluşmuş olan bir bütünlük, tutarlılık ve sürekliliktir. Nesnelci yaklaşımların en önemlileri psikodinamik ve sosyolojik kavramlar kimliğin nasıllığını ve oluşum sürecini sorgulamayla ele alarak izah etmektedirler (Aydoğdu, 2004: 119). Sosyolojide kimliğin değişik yönleri hususunda oldukça fazla şey yazılmıştır ve son on yılda psikolojik araştırmalar artan bir şekilde bireysel ve grup kimliği arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelmiştir (Johnston ve vd. 1999: 140). Kimlik insanların kendilerini tanımlarında anlam ve tecrübe kaynağıdır (Castells, 2006: 12). Her bilim dalı kimliği kavramı hakkında farklı tanımlamalar yaparken, tek bir bilim dalı içerisinde de farklı tanımlamalar yapılmakta ve farklı yaklaşımlar geliştirilmektedir.

1960'lardan itibaren modernlik ikinci modernlik olarak da adlandırılan düşünümsel düşünce dönemine geçmiştir. Bu dönemde bireyler kendilerini sorgulamaya ve kimliklerini inşa etmeye çalışmışlardır. Bu bakımdan kimlik bireyin kendisinin kim

olduğu sorusuna verdiği cevap olarak tanımlanabilir (Aka, 2010: 17). Kimlik, seçtiğimiz, istediğimiz ya da rıza gösterdiğimiz şeylerden çok ne olduğumuz ve nasıl tanındığımızdır. Kimliğimiz, olduğumuz şey ve yola çıktığımız temeldir (Connoly: 1991: 92). Kimlik, özne olmamızla, bedensel duyularımızla, beden imajımızla, anılarımızla, değer yargularımızla, yaşadıklarımızla, amaçlarımızla ve sözle olduğu kadar ait olduğumuz cinsiyet, ulus, yaş, statü, kültür vb. gibi toplumsal konumuzla ve başkalarının bize ne gözle baktığına ilişkin inançlarımızla şekillenmektedir (Aydoğdu, 2004: 127). Kimlik bazı insanlarla nelerimizin ortak olduğunu ve bizi başkalarından neyin farklılaştığına ilişkin ait olma sorunudur (Karaduman, 2010: 2887). Bu yüzden kimlik kişinin hem kendini tanıma hem de ötekini tanımlama aracıdır. Algılama ve bir inşa olan kimlik yalnızca tanıma ve tanımlama değil aynı zamanda tanınma aracıdır (Anık, 2012: 9). Kimlik, hem varlık için hem de tanınmak için ötekinin farklılığına bağımlıdır (Connoly, 1991: 214). Modern zamanlarda sosyal hareketlerin itici gücü eşitlik idealiydi. Bu toplumsal sahnede yerini almak isteyen aktörler ise kendilerine sunulan modeli kabul etmemekteydiler. Bu da kendini tanımlama ve ötekiler tarafından tanınma süreçlerini gündeme getirmektedir (Çayır, 1999: 28). Kimlik zaman ve mekâna göre değişkenlik göstermektedir. 1960'lardan sonra modernliğin şekil değiştirmesi etkisini kimlik kavramının tanımlanmasında da göstermiştir. Böylece kimliği tanımlamak için ötekine ihtiyaç duyulmuştur.

Ötekilik, asgari bir benzerlik gerektirir, çünkü bu benzerlik, farklılaşırken kendini tanımak, onda kendini bulmak için zorunludur. Ötekilik bizim negatif garantimiz işlevindedir ve bizim kendimizi muhafaza edebilmemiz için, onun kendi yerinde durması gerekir. Öteki bizim koruyucu duvarlarımızdır; eğer o yok olursa koordinatlarımız parçalanır. “Öteki”, “biz” e karşıt olmak zorunda olduğundan, bizim yüceltilmesi onun alçaltılmasını içermektedir (Karaduman, 2010: 2889). Bu açıdan bakıldığında öteki “biz”in eksik halini yansıtmaktadır ve ancak bu şartla kabul görmektedir. Öteki bu şekilde tanımlanırken kendinden küçümseyici bir durum haline gelmektedir (Özben, 2011: 65). Kimliğimizi tanımlarken belirttiğimiz özellikler hem bizi açıklarken hem de kimlerden olmadığımızı ya da kimlerle karşı olduğumuzu da ortaya çıkarmaktadır. Hatta kim olduğumuzun ve varlığımızın bilincine, kimlere karşı olduğumuzun bilgisi ve yardımıyla varılmaktadır (Güvenç, 1994: 3). Bu yüzden kimlik içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünüdür. Bundan dolayı etnik grubu öbür

gruplar açısından tanımlayan şey, araya konulmuş olan sınırdır (Morley ve Robins, 2011: 74). “Öteki” algısı, etnik, dinsel farklılıklar, ekonomik ayrımlar, aile geleneği, cinsiyet gibi konumlandırmalar kimliklerin oluşumunda büyük etkiye sahiptirler (Karaduman, 2010: 2888). Kimlik var olmak için farklılığa ihtiyaç duymaktadır ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürmektedir (Connoly, 1991: 93). Kimlik insanın sosyal ve bireysel özelliklerinden oluşmaktadır ancak birey kendini tanımlarken aynı zaman da ne olmadığını da belirtmektedir. Bu sebeple de kendisini yani kimliği tanımlamak için ötekinin varlığı zorunludur.

Kimlik anlamlar dünyasını ifade etmektedir. Kişi, grup, topluluk veya bir ulusun kendisini tanımlarken kullandığı ifadeler, içinde bulunduğu ilişkiler ağından ve kendilerini nasıl konumlandıklarından etkilenir. Bu sebeple kimlik, kişinin kendi benliğini ve ötekilerini tanıırken bir keşif; kendini ya da ötekini tanımlaması ise bir inşa sürecidir (Anık, 2012: 22). Farklılığın tanımlanması kimliğin mantığı içinde yer etmiş olan bir gerekliliktir, ötekiliğin inşa edilmesi ise bu mantığın içine kolayca sızan bir ayartmadır, çünkü bilinçli düşünce etişinin altında hareket etmektedir (Connoly: 1991: 24). Kimlik, önce öznenin ya da bireyin kendini tanıması ve bilmesi, sonra kendisinin ve ötekilerin tutumlarını öğrenmesi sonucu geliştirilmiş olan süreçler ağıdır (Aydoğdu, 2004: 121). Kimlik farklılığı tanımlama yetisine bağımlı olan ve farklılık olarak tanımladığı olgulara karşı çıkma, direnme, onları alaşağı etme ya da tersyüz etme eğilimlerine karşı zayıf, kaypak ve güvenilmez bir deneyimdir (Connoly, 1991: 93). Kimlikte yaşanan bu güvensizliğin sebebi ise modernleşme ile beraber artan küreselleşme etkisidir.

Küreselleşme çok boyutlu bir süreçtir ancak önemli olan iki noktası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, modernite sorununun küreselleşme sorununa dönüşmesi, ikincisi ise bu dönüşmenin istikrarlı şekilde ilerlemesiyle ortaya çıkan “ben” üretimi ve yeniden üretimdir. Yani bu süreç hem “ben”i hem de “öteki”ni belirleyerek kimlik ve farklılık arasında bir kopuş biçimi açığa çıkarmıştır. Bu anlamda küreselleşme, bir yandan evrensellik iddiası diğer yandan farklılığın kimlik içinde çözülmesiyle özne konumlarından ve farklı mekânlardan çıkan bir anlam taşımaktadır (Keyman, 2000: 27). Güçlü bir kimlik, farklılıkları doğası itibariyle kötü, akıldışı, tehlikeli yani öteki olarak kurmaya çalışmaktadır. Buradaki amaç, kendi doğası itibariyle iyi, tutarlı ve rasyonel olarak kendini güvenceye almak ve meşruluk kazandığında kesinliğini ve insanları

kolektif eyleme geçirme gücünü üzecek olan ötekinden kendini korumaktır. Böylece oluşturan ötekiler grubu artık güçlü kimliğin doğruluğu için hem çok önemli hem de tehditkr hâle gelmektedir. Tehdit yalnızca ötekinin doğru kimliği yenmek ya da yaralamak amacıyla yapabileceği eylemlerden değil; onun öteki olarak var olma tarzının grnrlğnden de kaynaklanmaktadır (Connoly, 1991: 94). Kendi doğruluğu içinde kimliği güven altına alan pratik, ötekiliğin bastırılmasını içermektedir (Connoly, 1991: 95). Kimlik bir süreç, bir söylem olarak daima ötekinin konumundan belirlenmektedir. Yani bireylerin var oluşu ötekinin varlığıyla mümkün olmaktadır.

1970'ler de yoğun olarak işlenmeye başlanan kimlik tartişmaları, 1990'lar boyunca sosyal bilim temalarını birleştirmeye başlamıştır. Antropologlar, sosyologlar, tarihçiler, felsefeciler, politik bilimciler bu konuda bir şeyler söylemek zorunda kalmışlardır (Aka, 2010: 24). 1980'lerle birlikte başlayan yoğun kimlik tartişmaları alişılan toplum–devlet modellerinin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Postmodern söylemlerle tetiklenen farklılık politikaları süreci yerel kimliklerin ön plana çıkması nedeniyle st kimliklerle alt kimliklerin karşı karşıya gelmesi sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu sürece iten en önemli sebeplerin başında modernitenin baskın kimliklerinin bazı kimlik ve kültürleri ötekileştirmesi ve bu sürece karşıda postmodernitenin ayırma politikasına karşı kültürel farklılığı yücelten bir anlayışla karşılık veriyor olmasıdır (Duman, 2009: 597). Ulus devletin tek tip bir toplum yaratma uğruna uygulamış olduğu baskıcı politikalar, bir süre sonra insanları rahatsız ederek, onların kendi benlik ve kimliklerini bulma arayışına soktu (Duman, 2009: 598). Küresel retim ilişkileri, yalnızca maddi formları yani ürünlerin serbest dolaşımı etkilemekle kalmaz, aynı zamanda etik ve estetik değerleri, düşünce biçimlerini ve kimlik görünümlerini de etkilemektedir (Kaplan, 2013: 15). Bu etkileşim sonucunda ise kimlik sorunu ortaya çıkmıştır.

Kimlik sorunu, özellikle son yirmi yılı aşkın bir süredir psikanalistler, sosyologlar, sosyal psikologlar, eğitim bilimciler, siyasetçiler, dşnrlr hatta tarihçiler, edebiyatçılar tarafından çokça tartişılan bir sorundur. Bunun nedeni kimliğin çok boyutlu bir kavram olmasıdır, bu sebeple de kimlik sorunu güçleşmektedir (Aydoğdu, 2004: 116). Kimlik, Sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilimlerde geçmişten günümüze kadar önemini koruyan bir konudur. Günümüz dünyasında sınırların belirsizleşmesiyle, kimlik ırkçılığı beslemek değil de daha çok farklılıklarla bir arada

yaşamının nasıl mümkün olacağı yönünde önem arz etmektedir. (Aka, 2010: 17). Kimlik hem siyasallaştırılması gereken birçok kopuklukların hem de hayatı elverişli kılan birlik ve bütünlüklerin alanıdır (Connoly, 1991: 211).

Kimlik sorunu coğrafi ve sosyal hareketlilik ve sosyal değişme sonucunda ortaya çıkmaktadır. Hareketliliğin ve değişimin olmadığı yerlerde doğan bireyler, belli bir kültürün içinde yetişmelerinden dolayı tek bir kimliğe bağlı olarak yaşamaktadırlar. Kimlik, bir "öteki" oluşturmak, kendi gibi davranmak, diğerlerinden ayrılan tarafın ne olduğu üzerine düşündürmektir (Özyurt, 2012: 181). "Biz" hangisinin "bize" en uygun olacağına karar verme konusunda kendimize çok güveniyoruz ve bu güven de kimliğin sabitleştirilmesini sağlayan ötekilik tanımlarına, sanki ötekinin "bizim" kimliğimizin varlığının sürdürülmesiyle alakası olmayan bağımsız özelliklerini gösteriyorlarmış gözüyle bakılarak herkesçe denetlenmektedir (Connoly, 1991: 210). Yaşam tarzlarının çeşitli ve farklı olmasından dolayı, bireysel olarak herkes farklı kimliklere sahiptir. Bu yüzden kimlik, başkalarına yani ötekine karşı bir duruş, pozisyon alış ve kendini ifade etme aracıdır (Anık, 2012: 21). Kimlik, benliğin başlangıç sunumları ile bireyler arasında oluşturulan özdeşleşme biçimleri arasındaki karşılıklı bağımlılık ve çatışma alanıdır (Connoly, 1991: 224).

Kimlik sorununun temelinde modernite, postmodernizm, küreselleşme ve yenedünya düzeni gibi yaklaşım ve modellerin yol açtığı sorunlar yatmaktadır (Aydoğdu, 2004: 129). Kimlik sorunu, kültürel ve politik düzeyde ele alındığında Fransız Devrimi öncesindeki ve sonrasındaki oluşumlarla ilgilidir. Bu oluşumlar arasında endüstrileşme, kolonizasyon, milliyetçilik, kozmopolitizm gibi olgular önemli bir yer tutmaktadır. Ve kimlik problemi bu süreçler içinde ortaya çıkarak iki tarihsel düşünce akımıyla bağlantılı görülmektedir. Bunlardan birincisi, evrensel olana özlem, tek biçimli bir toplum organizasyonu, standart bir dünya yaratma yönünde gelişen evrenselci akımdır. Bu süreç bir bakıma, batılılaşma olarak kabul edilmektedir çünkü bu sürecin temel hedefleri serbest piyasa ekonomisi ve batı tipi demokrasi vardır. İkincisi, farklılaşma, küçük gruplar oluşturma yönünde gelişen farkçı akımdır. Bu akım, kozmopolitizme karşı milliyetçilik, merkezîyetçiliğe karşı bölgecilik, kitle kültürüne karşı özgül kültür, kolonizasyona karşı bağımsızlık talepleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Bilgin, 1994: 11). Kimlik aydınlanma sonrası yeni sınıfların, teknolojilerin ve iletişimlerin sonucu olarak farklı akımlarla açıklanmaktadır. Kimlik

kimi zaman evrensel olarak tek bir ideal tipte kavramsallaştırılırken bazen de farklılıkların ön plana çıkmasıyla açıklanmaktadır.

Geleneksel toplumda yaşayan bireyin kimlik sorunu bulunmamaktaydı. Ancak toplumsal yaşamda başlayan çözülme sonucunda bireyselleşmenin öne çıkmasıyla kimlik kavramı yükselişe geçmiştir. 19. yüzyılda yayılmaya başlayan bireysel kimlik duygusunun temelinde modernleşme ve bireyselleşme bulunmaktadır. Tektipçi bir anlayışa sahip olan modernlik, öteki ve ötekilik üzerine inşa edilmiştir. Modernlik, bireyselliğin artışı anlatmaktadır. Bireyin kendine özgü karakterinin olduğu düşüncesi modern dönemde ortaya çıkmıştır (Karaduman, 2010: 2889). Kimlik arayışı, birey ve grupların derin ve köklü bir ihtiyacıdır (Bilgin, 1994: 66). Modernlikle beraber toplumsal yapı değişmeye başlamış, birey ve bireyselliğe yapılan vurgu artmıştır. Kimlik de geleneksellikten koparak bireysel olarak açıklanmaya başlamıştır.

Kimlik ve kimlik arayışı öznenin ya da bireyin varlık sebeplerinden biridir. Bu arayış zaman, mekân ve varolma deneyimleriyle gelişmektedir. Sonuç olarak kimlik, bireyin içinde şekillenmektedir. Bu oluşum süresince kimlik, ya maskesiz açık, dışa dönük, uyumlu olur ya da maskeli, kapalı, içe dönük, uyumsuz olmaktadır. Maskeli kimlik sağlıklı bir kimlik olmayıp sorunlu, çözülmeye ve bunalıma açık olan bir kimliktir, yozlaşmış bir kültür ve toplumun habercisidir (Aydoğdu, 2004: 129). Tarihsel süreç içinde toplumsal yapılanmaların geçirdiği her evreye göre kimlik de farklı oluşumlar göstermiştir. Toplumlar karmaşılaştıkça ve değişip geliştikçe kimlik kavramını anlamlandırma şekilleri de değişmiştir. Geleneksel dönemde, kimlik ait olunan aile, klan, soy gibi gruplarla ifade edilirken; modernizmle beraber birey önemli hale gelmiş ve modern toplumlarda kimlik çoklu ve hareketli bir yapıya dönüşmüştür (Möngü, 2013: 33). Çok kültürlülüğe ve farklılıkların bir arada olmasına olanak sağlayan 21.yy dünyasında bireylerin kendilerini nasıl ifade ettikleri önemli bir konudur. Günümüzde zaman ve mekân algısının değişmesiyle aidiyet ilişkileri ve kimlik temsilleri de değişime uğramaktadır (Kaplan, 2013: 15). Bu süreçte öznelerin kimlikleri dağılmakta, çoğullaşmakta, kimi yerde çakışırken, birçok yerde de farklılaşmaktadır (Laclau, 2012: 11). Alberto Melucci ise bu konuda kimliğin bir şey olarak değil, daha ziyade “bir ilişkiler ve temsiller sistemi” olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Günümüz toplumunda bir kimlik krizi verili bir konfigürasyonu zaman ve mekân içinde korumanın imkânsızlığı olarak tanımlanmaktadır. Böylece toplumsal

hareketlerin bireylere kendilerini bir aktör olarak ortaya koyma ve kendini tanıma ile başkalarını tanıma arasında bir denge tutturma yolunda kolektif bir imkân vermesinden ötürü kendine özgü niteliklerine kavuştukları düşünülür. Melucci kimliği, kolektif eylemin dinamik, zuhur eden bir boyutu olarak görmektedir. Böylece kimlik sembolik bir kavramdır. Kimliğin sonradan dış etkenlerle biçimlendiğini savunmaktadır (Çelik, 2012: 32). Kimlik algısı, “zamansal–mekânsal” ve “öteki” ne bağlı olarak değişmektedir. Zamansal–mekânsal farklılıklar, bireyin doğdukları dönemin koşulları, yaşadıkları çevrenin kimlik üzerinde etkide bulunmasıdır (Anık, 2012: 9-10). Kimliklerin inşası sabit olmayıp yaşanan zaman ve mekâna göre değişmekte, kimliğe farklı anlamlar yüklenmektedir.

Toplumsal yapılanma şekillerine göre kimlik oluşumları da etkilenmektedir, böylece kimliklerin değişken bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu değişken yapı örneğin geleneksel toplumlarda bireyin dışında ve yaşadığı topluluğun aidiyetleriyle biçimlenirken, modern toplumlarda bireyselliğin ve bireysel aklın ön planda olduğu belirlenmektedir. Postmodern zamanda ise kimliğin aşırı parçalanmış, çoklu özellikler gösterdiği; geçişken ve çok çeşitli karakteristiğe büründüğü saptanmıştır (Karaduman, 2010: 2887). Bireyler ya da aktörler için kimlik çoğulluğu da söz konusu olabilir. Ancak kimlik çoğulluğu hem bireyin kendini temsil etmesi açısından hem de toplumsal eylem açısından gerilim yaratabilmektedir. Bu yüzden kimliğin toplumsal rollerden ayrılması gerekmektedir. Roller toplumun kurumları tarafından oluşturulan kurallardır. Bu kurallar bireyler üzerinde etkide bulunmakta ve toplumsal davranışını sergilemede anlaşmalarda bulunmaktadır. Ancak kimlik ise bireyin kendisi için anlam kaynağıdır ve bir bireyleşme sürecinde inşa edilmektedir. Ancak bir bireyin kendini tanımlama bakış açısına göre en önemli kavramı baba olmak olabilir. Ancak kimlikler, içerdikleri öz inşa ve bireyleşme süreçleri açısından, rollerden daha güçlüdürler (Castells, 2006: 13). Toplumsal yapıların yıllar içinde değişmesiyle kimliklerde de dönüşümler yaşanmıştır. Geleneksel dönemlerde kimlikler toplumun çıkarları için ön plana çıkartılmazken, modernlikle beraber birey ön plana çıkmış ve herkes için ideal modern bir kimlik yaratılmıştır. Ancak toplumun yine değişim yaşamasıyla bu tek tip kimlik modeline karşı çıkmış ve postmodernizmle beraber farklılıklar önemli hale gelmeye başlamıştır. Bireyler kendilerini ya da kimliklerini rolleriyle tanımlamak yerine bireyselleşme ile süreci ile inşa ederek tanımlamaktadırlar.

Bireyin özsel gerçekliğini tanımlayan ve konumlandıran bir kavram olarak kimlik, geleneksel toplumlardan postmodern döneme kadar toplumsal ve kültürel bir tutunma aracı olarak referansta bulunulan kavramdır. Dolayısıyla toplumsal yaşam biçimlerinin değişmesiyle, kimlik kavramının dinamikleri de değişmiştir (Karaduman, 2010: 2896). Bergue'e ye göre kimlik hem güven verici, hem de geçiricidir. Objektif ve sübjektif özellikler taşıyan kimlik, devamlılık ve transformasyon içerir yani dönüşüm olmadan kimlik olmaz, bir şeylerin "biz" olarak dönüşmesini gerektirir. Kimlik bütünsellik içerirken, kimi zaman da ayrıştırabilir (Bilgin, 1994: 53). Geleneksel toplumda kimlikler verili ve doğuştandır. Ancak hızlı değişimle mekân ve zaman önemini kaybederken var olan kavramlar ya da yapılar da anlamlarını yitirmektedir. Dönüşümün meydana gelmesi kimliği de etkilemektedir.

İnsanın var olmasıyla birlikte ortaya çıkan kimlik olgusu, özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra sosyal bilimlerde giderek popüler hale gelmiş ve birçok tartışmanın odak noktası haline gelmiştir (Anık, 2012: 10). Daha sonra kimlik politikaları yeni dönemin siyasal çekim merkezi olmaya başlamışlardır (Laclau, 2012: 9). Yükselen kavramlardan biri olan kimlik kavramı, günümüzde özellikle göç, din, cinsiyet, milliyetçilik ve etnisite araştırmalarında vazgeçilmez bir kavram olarak yerini almıştır (Karaduman, 2010: 2886). 1960'ların sonlarından itibaren postmodern söylemlerle birlikte topluluk merkezli çoğul aidiyetlerin yerini günümüzde birey merkezli kimliklere terk etmesi, modern dönemde hâkim olan tekbiçimci anlayışlara getirilen eleştiriler ve bu bağlamda yapılan özne vurgusunun yanı sıra ulusal kimliklerin de tartışmaya açılmasıyla birlikte kimlik konusu, sosyal bilimlerde canlılığını artırarak devam etmiştir (Anık, 2012: 20). 1970'lerden günümüze kadar güçlenen bir kimlik siyaseti süreci bulunmaktadır. Ancak bu sürecin ortaya çıkış nedenini yalnızca küreselleşme ile açıklamak mümkün değildir. Sömürge ülkelerden merkez ülkelere yapılan göçler, sürgünler, demokrasi ve insan haklarının yayılmasıyla insanların bu bilince sahip olması, ulusların ekonomik ve kültürel bütünleşmelerini koruyamaması, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, liberalizm ve Marksizm gibi evrenselci ideolojilerin önemini yitirmesi ve son olarak sosyal hareketlerin artması küreselleşme sürecinde kimlik sorununu ortaya çıkaran etkenlerdir (Özyurt, 2012: 198).

Sosyal hareketler kavramı, 60'lı ve 70'li yıllarda Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan, çevreci, etnik, feminist ve yerel özerklik hareketlerini ifade etmektedir. Bu

hareketler devrimci amaçları olan eski sosyal hareketlere karşı yeni sosyal hareketler olarak adlandırılmıştır. Bu hareketler küreselleşen dünya da yeni kimlik arayışlarını ifade etmektedir. Aslında amaçlanan iletişim ve ulaşımın gelişmesiyle ve günümüzde uluslararası etkileşimlerle yeni kimliklerin kurgulanmasıdır (Çayır, 1999: 8). Dini gruplar, yardım grupları, kolektif davranış kimliği yeniden inşa etme girişimleridir. Yeni sosyal hareketler kimlik savunusu ile yükselmektedir. Kendilerini tanımlama noktasında üyelerini güçlü kılan ilişkiler çerçevesinde gelişmektedir (Johnston, Larana, Gusfield, 1999: 139). Farklı kimlik ve pratikleri görünür ve meşru kılmaya çalışan yeni sosyal hareketler, önemli toplumsal dönüşümler yaratma potansiyeli sergilemektedir (Çayır, 1999: 33). Çağımızın kimlik sorunu, kişi grup ve toplulukların resmi–ulusal ve tarihi–kültürel kimliklerinde ortaya çıkmaktadır. Yani insanları ayırdığımızda değil de birleştirmeye çalıştığımızda sorun çıkmaktadır (Güvenç, 1994: 6). Yeni sosyal hareketler değişik gruplarla mücadeleler yoluyla kolektif kimliğin inşa edildiği bir toplumsal ilişkiler ağıdır. Bu ağla hareket bireylere değişik üyelikler, roller ve deneyimler arasında parçalanmış kimlikleri yeniden inşa etmek için bir dayanak noktası sağlamaktadır (Çayır, 1999: 24). 1970’lerde yaşanan toplumsal değişimler, eski toplumsal hareketleri dönüşüme uğratarak daha önce var olmayan yeni hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Kimlik doğallaşmış ve içselleşmiş bir hale gelmiş kültürel formasyonları adlandırmayı içermektedir ve doğal hale gelmiş eğilimler daima oluşmalarına yardımcı olan bir dizi inanç ve yargı içermektedir. Bu kaygan zemin kimliğin siyasetinde beden kazanmış kültürel oluşum ve olumsal eğilimlerin kültürel açıdan tarafsız bir sözlük yoluyla bağımsız olarak özgülleşmeye açık olmayan uyum ve uyumsuzluk ilişkilerine girdiği başka bir kesişim ve kopuş alanı oluşturmaktadır (Connoly, 1991: 225). Kimlikler, egemen kurumlardan etkilenselerde yalnızca toplumsal aktörler onları içselleştirdiğinde ve kendi anlamlarını bu içselleştirme etrafında örgütlediğinde kimlik haline gelir (Castells, 2006: 13). Kişinin kimlikleri çoğalsa da, yani kimlikler birbiriyle yarışır hâle gelse de kimliğin uzamı dışında farklılıkla yaşamak daha da olanaksız görünmektedir. Kimliksiz bir "hayat biçimi" mümkün olsa bile bu pek de arzu edilmeyecektir (Connoly, 1991: 204).

Kimlik, Sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilimlerde geçmişten günümüze kadar önemini koruyan bir konudur. Günümüz dünyasında sınırların belirsizleşmesiyle, kimlik

ırkçılığı beslemek değil de daha çok farklılıklarla bir arada yaşamanın nasıl mümkün olacağı yönünde önem arz etmektedir (Aka, 2010: 17). Kimlik modernitede olduğu gibi kalıp gibi kurgulanmamalıdır, aksine bireyi anlamak üzere, birey açısından da varlığı ve hayatı anlamak ve anlamlandırmak üzere olmalıdır (Aydoğdu, 2004: 143). Kimliklerin çokluğu ve farklılığı küreselleşen dünyada daha belirgin bir şekilde büyümektedir. Meta ve ulus tabanlı feragatler, daha esnek ve belirsiz olan diğer kimliklere artış veren vatandaşlık kimliğini kapsamaktadır (Short ve Kim, 1999: 81).

2.2. BİREYSEL VE KOLEKTİF KİMLİK

Kimlik oluşumunun önemli bir aşaması olan bireyselleşme, sahip olduğumuz özelliklerimizle ve daha sonra öğrendiklerimizle kendimize özgü bir yaşam tarzı oluşturmamızı sağlamaktadır. “Ben kimim, nasıl var olmak istiyorum?” sorularına verdiğimiz cevaplardan oluşan bireysel kimliğimiz kişisel özelliklerimizi, yaşımızı, cinsiyetimizi, fiziksel, zihinsel ve gelişimsel yeterliliğimizi ve son olarak da sahip olduklarımızı içermektedir. Başkalarının gözünde bizi o yapan, sürekliliğimizi oluşturan, duygusal, zihinsel, ahlaki özelliklerimiz ile bireysel kimliğimiz kendi yaşamımızı sergileme iddiamızdır (Akkuş, 2008: 88). Değişken, çeşitlilik ve farklılığa açık olan bireysel kimlik bireyin kendi özellikleriyle oluşturduğu kimlik türüdür.

Birçok sosyolog için bireysel kimlik terimi aslen çelişkilidir. Bir insanın kim olduğu tamamıyla toplumsal bir süreçtir. Bireysel kimlik sosyal harekete katılımı anlamada önemlidir. Bireysel kimlik, her ne kadar biyolojik miras ve toplumsal hayat arasındaki etkileşim aracılığıyla kurgulanmış olsa da sosyal harekete taşınan içselleştirilen kişisel özellikleri ortaya koymaktadır (Johnston ve vd. 1999: 141). Kişi ve kişinin özelliklerini ötekilerden ayırmak için, kurumlarca verilmiş kimlikler bireysel kimlikleri oluşturmaktadır. Tüm bireylerin işyerinden aldığı çalışma kimliği, bankadan aldıkları para-kredi kimlikleri bulunmaktadır, bunlar bireysel kimliği meydana getirmektedir (Güvenç, 1994: 4). Ayrıca insanlar bireysel kimliklerini oluştururken din, ırk, sınıf, etnik köken, cinsiyet ve milliyet gibi belirli grup bağlarını ve özelliklerini de ön plana çıkarmaktadırlar (Larrain, 1995: 212). Bireysel kimliğin oluşumunda hem bedensel özellikler etkili olmakta hem de bir gruba bağlılığı oluşturan din, ırk, etnisite gibi özellikler de etkili olmaktadır.

Yaşam tarzlarının çoğunlukla benzer oluşundan dolayı eskiden aynı topluluk içerisindeki öteki bireylerle büyük ölçüde türdeş nitelikler taşıyan ve süreklilikler gösteren bireysel kimlikler, günümüzde giderek birbirinden farklılaşmaktadır. Eskiden sınırlı bir mekânda, sınırlı uyarıcılara maruz kalan ve az sayıda tercihi bulunan birey, bugün çok daha geniş bir yaşam alanına sahip olarak tercih bolluğu içinde yaşamaktadır. Yine eskiden toplumsal yaşam içerisinde tercihleri konusunda çok fazla baskıya maruz kalan birey bugün oldukça özgürdür. Birey için artık değişimin bir sınırı kalmamıştır (Anık, 2012: 45). Bu yüzden günümüzde bireysel kimliklerin en belirleyici özelliklerinden biri, değişime açık olmalarıdır. Bireye, gruba veya ulusa ait simgeler ve değerler bütünü olan kimlik, değişime her zaman açıktır yani durağan olmayan bir olgudur. Zamansal ve tarihsel koşullar içinde meydana gelen değişimler, mekân veya sosyal şartlarda oluşan farklılıklar kimlik üzerinde değişimlere sebep olmaktadır (Anık, 2012: 41). Eskiden mekânların sınırlı olmasıyla sabit kalan, çok fazla değişime uğramayan kimlikler, bugün zaman ve mekânda yaşanan dönüşümlere bağlı olarak değişime uğramakta ve bundan da en fazla bireysel kimlikler etkilenmektedir.

Bireysel kimlikler, kolektif kimliklerle ilişki içindedir. Onları bireysel kılan ise yapılan tercihlerdir (Anık, 2012: 41). Birey, ideolojik söylemde sadece sosyal baskı nedeniyle değil, aynı zamanda kendini anlamlandırabildiği, kimliğini çerçevelediği bir form bulduğu için kendini tanır, yani bir yanda ideoloji üretimi, öte yanda ideolojinin pasif bir tüketimi yoktur; genel bir sosyal pratik söz konusudur (Bilgin, 1994: 54). Yani bireysel kimlik aslında toplumsaldır (Johnston ve vd. 1999: 143). Bireysel kimlik, her ne kadar kişisel özelliklerden ve de bireyin kendi düşüncelerinden meydana gelmiş olsa bireyin içinde bulunduğu toplumsal koşullar da bu sürece etki de bulunmaktadır.

Kolektif kimlik, belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtmaktadır. Bireysel kimliklerin oluşumu nasıl ki kişiler arası ilişkiler bağlamında mümkünse, kolektif kimliklerin oluşumu da komüniteler arası ilişkiler bağlamında söz konusudur (Bilgin, 1994: 53). Bu yüzden kolektif kimlikler durumsal değil kapsayıcıdır. Bunun için önemli olan bireylerin seçenek ve hisleri değil, komüniteler arasında ki kolektif bağın niteliğidir. Kolektif kimliğin çeşitlerinden olan etnik, dinsel ve ulusal kimliklerin esasında farklılaşma eğilimi yatmaktadır. Diğer gruplardan kendini ayırmaya, farkını koymaya çalışan kolektif kimlik, sosyal kimliklerin topluluk düzeyindeki ifadesidir (Karaduman, 2010: 2888). Farkı ortaya koyma noktasında ise kolektif kimlikte geçmişe

dönük bir yan vardır; çünkü kolektif kimlik birtakım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilmektedir. İnsan toplulukları kendilerini ortak geçmişte tanımakta, bu geçmişi belleğine işlemekte ve ona göre yorumlamaktadır. Dolayısıyla kolektif kimliğin inşasında, sosyal sembollerin kolektif belleği şekillendirmesi söz konusudur (Bilgin, 1994: 53). Alberto Melucci' ye göre de kolektif kimlik değişik bireyler tarafından üretilen etkileşimsel ve paylaşılan bir tanımlı ifade etmektedir. Hareketin yer aldığı fırsatlar ve sınırlamalar alanı ve hareketin yönelimi ile ilgilidir (Johnston ve vd. 1999: 145). Bu sebeple kolektif kimlik yaşanmış bir geçmişi ve yaşanmakta olan süreci ifade etmektedir.

Kolektif bilincin bireysel bilinçleri ve hareketleri kapsadığı geleneksel toplumlarda dayanışma vardır. Bu toplumlarda bireyler, hem grup içi fonksiyonları, hem de temsilleri aynı olduğu için birbirine ikame edilebilirler; ortak duygu ve inançlara tamamıyla bağlıdırlar; değerleri, duyguları ve kutsal saydıkları şeyler aynıdır; dayanışma, doğal veya mekanik olarak kendini gösterir; bireyler birbiri ve toplum için kendilerini feda edebilirler (Bilgin, 1994: 71). Kolektif kimlik oluşumu hassas bir süreçtir ve sürekli yatırım gerekmektedir. Toplumsal eylemin kurumsallaşmış biçimlerine benzediğinde, bir kurallar sistemine ve önderlik biçimlerine dönüşmektedir (Morley ve Robins, 2011: 107). Demek ki, kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinç ve aidiyet duygusudur. Bu bağlamda, dil, din, kültür, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar gibi öğelerin yanı sıra, topluluğun belleği, kolektif kimliği yapılandıran önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Kolektif bellek bir topluluk tarafından yaşanmış ve içselleştirilmiş deneylerin bilinçli olan veya olmayan anılarının bütünü olarak, topluluğun geçmişinden kalanı ve süregelen ve bu topluluğun geçmişini ne yaptığını ifade etmektedir. Bir grup veya topluluğun kimliğini tanımlama çabaları, onların zorunlu olarak geçmişlerine bakmalarını içermektedir. Kolektif kimlik, sınırlamalar ve uygun davranışlar dikte eden toplumsal olgu (Johnston ve vd. 1999: 146) ve bir yapıdır (Bilgin, 1994: 55). Toplulukların geçmişten beri gelen alışkanlıkları, gelenek ve görenekleri, hayat görüşleri, dil, din ve kültürleri kolektif kimliği oluşturmaktadır. Kolektif kimlik bu yüzden bir süreci veya bir yapıyı ifade etmektedir.

Kolektif kimlik, aktif, dinamik ve tartışmalı yanlara sahiptir. Kolektif kimlik, bireysel ya da toplumsal aktörlerin belli bir tutarlılık, bütünlük ve süreklilik kazanmalarını içermektedir (Morley ve Robins, 2011: 107). Kolektif kimlik, belirli bir alanda, geçmişten beri süregelen, sınırları belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan kimlik olarak sınırlandırılabilir, bu anlamda etnik kimlik ve ulusal kimlik de kolektif kimliğin çeşitlerini oluşturmaktadır (Bilgin, 1994: 54). Yani kimlik duygusu, belirli bir etnik grubun, kendi farklılığını inşa etmek üzere kendisi için bir referans kaynağı olacak kolektif bir geçmiş yaratma çabalarıyla ilgilidir (Bilgin, 1994: 55). Benzer bir ifadeyle Alberto Melucci'ye göre de kolektif kimlik, kendi eylemlerinin yönlendirilmesinin yanı sıra eylemlerinin cereyan ettiği fırsatlar ve kısıtlamalar alanıyla ilişkili olan, etkileşim içindeki birden fazla birey tarafından üretilmiş etkileşimsel ve müşterek bir tanımdır (Çelik, 2012: 32). Kolektif kimlik grup üyeleri tarafından sübjektif olarak algılanmakta ve yaşanmakta, yani gruba aidiyet bilincinden kaynaklanmakta, diğerlerinden fark olarak tanımlanmaktadır (Bilgin, 1994: 54). Kolektif kimliğin bütünlüğü zaman içinde, kolektif bellek ve ortak gelenekler, yaşanmış bir tarih duygusu aracılığıyla sürdürülebilmektedir. Bu aynı zamanda uzam içerisinde toprak ve sınır belirlenmesi, “onlar” karşısında “bizi” tanımlayan içerme ve dışlama koşulları aracılığıyla sürdürülmesi gerekmektedir (Morley ve Robins, 2011: 107). Bu sebeple kolektif kimlik arayışı, bazen modernliğe tepki olarak da yorumlanabilmektedir çünkü modernlik sınırları belirli ulus devletlere bağlı olarak belirli kimlikleri ortaya çıkaran bir olgu yaratmaktadır (Bilgin, 1994: 105).

Kolektif kimlik, toplumsal aktörlerin üstünde ve ötesinde duran ve kendi hayat alanına sahip bir şey olarak ele alınmaktadır (Johnston ve vd. 1999: 145). Yani kolektif kimlik verili ya da yapısal niteliklerin bir bütünü olmaktan çok, kendi üzerine düşünmenin sonucu ve bilinçli hareketin ürünüdür (Johnston ve vd. 1999: 147). Uluslararası ilişkiler ve alışverişler geliştikçe teknolojik uygarlığın tek biçimselleştirici sonuçları açıkça hissedilmekte ve bunu telafi edici bir karşı çıkış sonucu, çeşitli alan ve düzeylerde farklılık ve öznellik duygusu uyanmaktadır. Kolektif kimlik, belirli bir alanda kök salmış birtakım grupların diğer gruplardan farklarını ortaya koyma, vurgulama talebidir (Bilgin, 1994: 53). Kolektif kimlik her ne kadar toplumsal yapının sonucu olarak sunulsa da, kendini gerçekleştirme ya da ortaya koyma süreci bilinçli bir hareketin sonucunda oluşmaktadır.

Kimlik, tarihi süreç içerisinde değişken bir yapı barındırmaktadır. Bu yüzden zamana göre kimliğin inşası bireysel veya kolektif olabilmektedir. Bireysel kimlikler çok yönlü (aile, toplumsal, cinsiyet, sınıf, bölge, din, etnik ve millet), sıklıkla durumsaldır. Koşullara bağlı olarak önem derecesi değişmektedir. Kolektif kimlikler ise kapsayıcıdır. Etnik ve milli bağlar şeklinde kendini göstermektedir. Bireysel kimlikte insan kendini aile, sosyal cinsiyet gibi oluşumlarda kendini daha dar yere oturtmakta; kolektif kimlikte ise kendini daha geniş bir kitle olarak görmektedir (Çelik, 2012: 32). Bir insan grubunun kimliği, ister kolektif kimlik isterse etnik kimlik olarak nitelendirilsin unutulmaması gereken şey; bu kimlik belirli bir kurguya, tarihsel olarak oluşturulmuş, inşa edilmiş bir temsiller sistemine dayanmaktadır (Bilgin, 1994: 65).

2.3. GELENEKSEL KİMLİK

Sosyoloji de birçok kavramın modernlikle beraber ortaya çıktığı düşünülmekte ve kavramların tanımlanması daima modernlik çerçevesinde yapılmaktadır. Bu yüzden kimliğin de modernlikle beraber ortaya çıktığı hatta kimliğin kendisinin modern bir icat olduğu iddia edilmektedir. Çünkü modern öncesi sosyal yaşam hareketsiz, kapalı topluluklardan oluştuğu için kültürel karşılaşmalar yaşanmamıştır dolayısıyla da kimlik sorunu ortaya çıkmamıştır. Ayrıca modern devletlerin egemenliklerini meşrulaştırmak için bir kimliğe ihtiyaç duymaları ve böylece kimlik inşa etmeye kalkışmaları kimliğin modernlikle beraber gelen bir süreç olduğunu düşündürmektedir. Her ne kadar böyle bir düşünce olsa da modern dönem öncesinde yani geleneksel dönemde de kimlikler bulunmaktaydı ancak bu kimlikler modern dönemde olduğu kadar siyasallaşmamışlardır (Özyurt, 2012: 183). Kimlikler, insanlığın ortaya çıktığı tarihlerden itibaren var olmuşlardır ancak bu kimlikler toplumun ve zamanın koşul ve düşünce biçimlerine göre değişiklik göstermiş ve böylece çeşitli biçimde daima var olmuşlardır.

Modern toplumlara kıyasla nispeten daha kapalı olan geleneksel toplumlarda, bireysel kimlik duygusunun ya hiç olmadığı ya da çok zayıf olduğu gözlenmektedir, geleneksel toplumlarda kolektif, etnik, kabile veya aileye ilişkin kimlik duyguları gelişmekte ve bireyler, kendilerini ait oldukları gruba ve bu gruptaki rollerine göre tanımlamaktadırlar. Bu tür toplumlarda, insanlar, etnik grup, cinsiyet, aile gibi temel kimlik gruplarını betimlerken hem olumlu nitelermelerde bulunmakta hem de grup niteliklerini kendilerine uygun saymaktadır; ayrıca grup içinde herhangi bir kişinin

kendini diğerlerinden ayırmasına yarayacak “biz-onlar” tarzı bir alt grup oluşturma olgusu zayıf görünmektedir. (Bilgin, 1994: 68). Böylece geleneksel dönemlerde, bireyin kimliği ait olduğu zümre/topluluk veya bu zümreyi/topluluğu ifade eden ana simgelerle özdeşleştirilmiştir. Bu sebeple kimliğin karşılığı olarak, belli zümreler, zanaat erbabı veya topluluk aidiyetlerini ifade eden kavramlar kullanılmış, farklılıklar yerine benzerlikler esas alınmış sonuç olarak da bireysel kimlik arka planda kalmıştır (Anık, 2012: 17). Geleneksel toplumlarda birbirlerini koruma güdüsüyle bir arada bulunan insanlar çok sıkı ilişkiler kurmuşlardır bu yüzden de yapılan her şey grup ya da topluluk adına yapılmış böylece de bireysel kimlik gelişmemiştir.

Geleneksel toplumlarda dikey geçiş imkânlarının sınırlı olması sebebiyle bireyin özgün kimliğiyle öne çıkması için ya üstün savaşçı niteliklerinin olması, ya iyi bir hatip veya siyasetçi, ya da sanatçı olması gerekmektedir. Bu tür nitelikleri olan bireyler yaşadıkları toplum içinde öne çıkmışlar, toplumu etkileyerek, tarihe yön vermişlerdir (Anık, 2012: 18).

İçinde bulunan insanların ortak bir yaşam tarzına sahip olduğu geleneksel toplumlarda bireyler bir kimliğe sahiptir ancak bu kimlik, bireysel kimlik değildir. Çünkü geleneksel toplumlarda, toplumsal yaşam bireysel yaşamdan daha önemlidir, ben bilinci değil biz bilinci bulunmakta yani sosyal dayanışma ve topluluk ruhu kimlik kavramından daha önemli olmaktadır (Anık, 2012: 17). Günümüzde bireyler, kendi yaşamlarını biçimlendirmede eskisine göre daha şanslı durumdadırlar. Bir zamanlar gelenek ve görenek insanların yaşamları üzerinde fazlasıyla hâkimiyet kurmaktaydı. Sosyal sınıf, toplumsal cinsiyet, dini öğeler bireylere geniş hareket etme şansı tanımamaktaydı. Kısacası geleneksel dönemlerde bireylerin kimlikleri içinde doğdukları toplum tarafından şekillenmekteydi. Ancak küreselleşme ile beraber bireyler kendilerini ifade etme ve kimliklerini etkin olarak kurma şansını elde ettiler (Giddens, 2005: 61). Kimliğin bir soru veya sorun oluşturmadığı geleneksel, küçük toplumlarda sosyal-kültürel değişmelerin yayılıp hızlanmasıyla, kişilerin kimlik kavramı, seçimi ya da özdeşimi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (Güvenç, 1994: 5). Geleneksel toplumlarda normların ve değerlerin sağladığı disiplin ve kuralcılık, modern toplumlarda zayıfladığı için bireysel tutkuların bu toplumlarda daha aşırı bir şekilde ön plana çıkmaktadır (Anık, 2012: 24). Kısaca, kimliğe ilişkin geleneksel çerçeveler çözülmekte ve yerine yeni oluşumlar ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme insanları daha açık ve dönüşlü yaşamaya zorlamaktadır (Giddens, 2005: 61). İnsanlık tarihinin başlangıcından beri var olan kimlikler, yaşam olanaklarının dönüşümüne göre değişiklikler göstermişlerdir. Geleneksel dönemde insanlar ortak ve kısıtlı bir yaşam alanı içinde bireysel kimliklerini ön plana çıkarmadan varlık gösterirken, modernlikle ve küreselleşmeyle beraber yaşamın çok hızlı bir değişim sürecine girmiş olmasıyla insanlar da “ben” ve “öteki” kavramları oluşmaya ve bireysellik ön plana çıkmaya başlamıştır.

2.4. MODERN KİMLİK

Modernite kavramı, feodalizm sonrası Avrupa’ da ortaya çıkan, 20. Yüzyılda giderek dünya çapında tarihsel etkiye sahip olan kurumlar ve davranış biçimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Giddens, 2010b: 28). Aydınlanma çağı, Rönesans, Reform hareketleri, sanayi devrimleri, bilimsel gelişmeler, teknolojik ilerleme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ideolojik oluşumlar gibi gelişmeler modern dünyanın getirileridir. Bu getirilerin amacı dünyayı algılama, anlamlandırma ve yaşanılır kılmaya çalışmak, insan yaşamını daha rasyonel hale getirmektir. Modern süreç insanların hayatında büyük değişiklikler meydana getirmektedir (Möngü, 2013: 28). Bu değişikliklerle insanlık tarihinde zamansal olarak kısa bir yer işgal eden modernite, toplumsal ve düşünsel anlamda kopuşlar ve dönüşümler deneyimini de ifade etmektedir (Uluç, 2013. 142). Modernite meydana getirdiği bu kopuş ve değişikliklerle gündelik toplumsal hayatın doğasını kökten yapıbozuma uğratmakta ve yaşantıların en kişisel yanlarını bile etkilemektedir (Giddens, 2010b: 11). Bu amaçla modernite terimi genel olarak iktisadi gelişmelerin geleneksel, toplumsal yapılar ve değerler üzerindeki etkilerine işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır (Featherstone, 2013: 27). Modernite, toplumsal ve bireysel hayatın her aşamasını hem derinden, hem de geniş bir açıdan sarsmış ve değişime uğratmıştır.

Modernizm 1848 den sonra kentsel bir olgu idi. Kentsel büyümeyle, kırdan kente yoğun bir göçle, sanayileşmeyle, makinalaşmayla, mimari çevrede büyük bir değişimle ve kentsel politik hareketlerle huzursuz ve karmaşık bir ilişki içinde varlığını sürdürmekteydi (Harvey, 2012: 39). Daha sonra ise 1960’lı yıllar modernlik için bir dönüm noktası olmuş ve modernliğin ikinci dönemini ortaya çıkarmıştır. Bireyler merkez hale gelmiştir. Bu dönemde bireyler kendi yaşamlarını anlamlandırmışlardır. Bu

dönem bireylerin her şeyi sorguladıkları yani kendileri oldukları bir süreçtir bu yüzden bu dönem düşünümsel dönem olarak da adlandırılmaktadır. Kaufmann' a göre bu süreç aynı zamanda çatışmalı bir süreçtir, kimlik de bu devrede ortaya çıkmaktadır (Aka, 2010: 21). 1960' ların sonundan itibaren kadın hareketi, çevre hareketi, barış hareketi, anti nükleer hareket, azınlık hareketi gibi toplumsal ya da sosyal hareketler modernliğe damgasını vuran liberalizm ve sosyalizme meydan okumaktadır. Liberalizm, bireysel haklardan hareket ederken, kolektif hakları ihmal etmekte, sosyalizm sınıf siyasetine ayrıcalık vererek ortaya çıkan yeni kimlik taleplerine karşı ya sessiz kalmakta ya da onları sınıf siyasetine tabi hale getirmeye çalışmaktaydı (Evre, 2011: 70). Bu yüzden 1960' lı yıllardan sonra küresel eleştiri kuramları modernitenin kimlik siyasetini, politik otoriterliği ve ideolojik baskınlığını eleştirmeye başladılar (Duman, 2009: 594). Çünkü modern öncesi dönemde her şey Tanrı temelli açıklanmaktaydı, modern dönemde ise Tanrının yerini birey olarak, birey odaklı bir düşünce biçimi ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda ise geleneksel kurumlar çözülerek yerini akılcılığa bırakmıştır. 1960' lı yıllar, modernizm tarihinde bir dönemeçtir. İkinci modernite olarak görülen bu dönemden sonra, her şeyi soran, sorgulayan bireyler ortaya çıkmıştır. Bu noktada kimlik kavramı önemli bir rol üstlenerek hayatın anlamının, kök salan değerler siteminin tartışıldığı bir döneme geçilmiştir. Modernizmin yeni düşünce sistemiyle beraber birey artık başlı başına bir kimlik olarak yaşadığı topluma aidiyet ilişkisini karşılıklı etkileşimle kurmaya başlamıştır (Karaduman, 2010: 2890). Modernitenin getirmiş olduğu değerler, bilim, kesin doğrular ve evrensel değerler, modern kimliğin oluşmasında temel etken olmuşlardır.

Rönesans ile birlikte ortaya çıkan modernlik, geleneksel düzenle karşıtlık içinde olan ve toplumsal dünyanın iktisadi ve yönetsel olarak rasyonelleşmesi ve farklılaşması demektir (Featherstone, 2013: 23). Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmesiyle birlikte birçok alanda değişimler yaşanmıştır. Kırsal alandan şehirlere göç, bununla beraber uluslararası göç, bürokrasinin gelişmesi, zorunlu askerlik, zorunlu eğitim, ulaşım ve iletişim alanındaki yeniliklerle beraber devletin etkinlik alanı artmış ve kimlik sorununda bir yoğunlaşma meydana gelmiştir. Bu yoğunlaşmanın da son yirmi-otuz yıllık küreselleşme sürecinde daha da arttığı görülmektedir. Kısaca küreselleşme ve modernleşme kimlik sorunlarını arttırmaktadır (Özyurt, 2012: 184). Kimlik arayışı modern bir olgudur ve bu süreç farklılık politikalarının yükselişine yol açmaktadır. Bu

politikalar eşitliği vurgulayan evrenselci iddialarının yanında, herkesin kendi özgün kimliğiyle tanınması gerektiğini öne sürmektedir (Harvey, 2012: 20). Modernizmde toplumsal rol ve normlarla biçimlenen özgün kimlik, sınırlı olarak tamamlanmış ve ait olunan birey olmaktan çıkmıştır. Modernleşmeyle birlikte insanların günümüzde kimlik arayışlarında yaşamlarının anlamını geçmişte aramalarında, hayatı boyunca “ben kimim” sorusunun cevabını bulmaya çalışmalarında bir yükseliş görülmüştür. Modernizmle birlikte insan anlayışı değişirken, yeni toplumsal yaşamın bireye yüklediği sorumluluklar, roller ve statüler, kimliğin çerçevesini çizmekte ve gelenekselliğin katı ve durağan bir kimlik anlayışı yerini hareketli, çoklu ve değişken bir kimlik anlayışına bırakmıştır. Modernlikle ilişkili olarak insanlar, kimliğin inşa edilecek bir şey gibi değil, aranarak bulunabilecek bir şey olarak algılamaya başlamışlar (Karaduman, 2010: 2890).

İnsanlık tarihinin başlamasıyla ortaya çıkan kimlik olgusu, modern toplumlarda daha çok ön plana çıkmıştır (Anık, 2012: 17). Modern dönemde kimlik olgusunu ve öznelerin oluşumuna en önemli etki yapan şey ulusal kimlik kavramıdır (Larrain, 1995: 212). Modernizm ilk dönemlerinde ulusal kimlik önemli bir aşamadır son dönemlerinde ise modernizm ulusal kimliği yok etmeye çalışmıştır (Larrain, 1995: 21). Ulus devletlerinin inşası, karmaşıklığın ortadan kaldırılmasını, ulusal bağların berraklığını sekteye uğratabilecek öğelerin bir kenara atılmasını içermektedir. Bu süreç, mekân ve kimliğin sadeleştirilmesine yöneliktir, yani ulus devlet farklılıklara kolay kolay hoşgörü göstermemektedir. İçe dönük ve monolitik yapısı ile birleştirici ulus devletler, kimlikte bütünlük ve tutarlılık sağlanması arzusunun gerçekleştirilmesini amaçlamışlardır. (Morley ve Robins, 2011: 46). Bu sebeple Kaufmann’ a göre devlet ve hukuk sisteminin bireyleri sayma, tanıma ve denetleme isteği bireyleri geleneksel çevrelerinden koparmıştır. Yani ilk modernlik çağında kimlikler daima üstten yani kurumlardan gelmektedir (Aka, 2010: 21). Modernite bireyleri yönlendirebilmek ve onlara kimlik kazandırabilmek için en belirginini ulus devlet olan belirli toplumsal formlar üretmiştir. Sosyo-politik bir varlık olarak ulus devlet, çoğu geleneksel düzen biçimiyle bu yüzden temelde karşıtlık içindedir (Giddens, 2010b: 29).

Küreselleşme söyleminde dile getirilen toplumlar arası ilişkilerin yoğunlaşması ve hızlanması modernliğin bir sonucudur (Dirlik, 2009: 89). Bauman da bu konuda modernliğin sonuçlarını ayrıntılı olarak tartışmaktadır ancak bu konuda net bir öneride

bulunmamakla beraber modernliğin karamsarlık ve belirsizliği daha da artacağını söylemektedir (Öztürk, 2013: 85). Modernlikte insanlar mevcut kimlik tipleriyle karşı karşıyadırlar ve bu kimliğin ne veya kim olacağına karar vererek bir seçimde bulunmaktadırlar. Ancak modernlik sürekli bir değişim ve yenilik demek olduğu için seçilen kimliğin sabitlenmesi mümkün değildir. Modern dönemde kimlikler moda olarak öne çıkabilmekte veya eskiyebilmektedir. Böylece bireylerin de kimliklerini yenilemelerini gerekmektedir. Ancak bu gerilimli bir süreç olmakla beraber insana sahici özelliklerini kaybettiği duygusunu da vermektedir. Bu durumda bireyler dünyada kendini hiçbir yere ait hissetmeme gibi yabancılaşma sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Özyurt, 2012: 185). Sonuç olarak Aydınlanma, her ne kadar bireysel özgürlüğün üstünü örten ortaçağ geleneğinden ve cemaatinden kurtulma imkânını ve kendi kimliğini seçme özgürlüğü sağlamış da olsa, Tanrısız bir benlik iddiası, sonradan kendi kendini eleştirmiştir, çünkü bir araç olan akıl, Tanrının yokluğunda, herhangi bir ruhsal ya da ahlaki amaçtan yoksun kalacak ve böylece kendini yabancılaşma sorunu içinde bulacaktır (Harvey, 2012: 57). Tam bu nokta da özbilinçlilik, düşünümsellik, eşzamanlılık, gerçeğin doğasının araştırılması, yapısızlaştırılmış, bütünlüksüz bireye önem verilmesi modernliğin temel özelliklerini oluşturmaktadır (Featherstone, 2013: 29). Bu özellikleriyle modern kimlik, modern aklın bir simgesi olarak bireyin yaratıcı bir kısmı gibi görünmesine rağmen başlangıçta bireyde bir anlam yitimi, etik ve özgürlük sorunları ile hedef kayması meydana getirmektedir (Aydoğdu, 2004: 133). Hedef kayması, akıntı ve değişim, gelip geçicilik ve parçalanma modern yaşamın maddi temelini oluşturmaktadır (Harvey, 2012: 33). Modernlik, küçük topluluklara ve geleneğin koruyucu çerçevesine zarar vererek, bireyi daha geleneksel ortamların sağlanmış olduğu psikolojik desteklerden ve güven duygusundan yoksun olduğu dünyada kendisini yalnız ve kaybolmuş hissetmesine sebep olmaktadır (Giddens, 2010b: 52). Böylece modern dünyada ki bireyin bilişsel haritası sosyal çevreyi anlama ve yorumlama da yetersiz kalmaktadır çünkü sosyal çevrede karşılaşılan insanların kimlikleri artık şeffaf olmamaktadır (Aka, 2010: 20). Modernlik bir yandan bireyi özgürleştirirken bir yandan da bu özgürlüğü değer kaymasına uğratarak öznenin çözümlenmesine neden olmaktadır. Bu durum bireyde etik sorunlar doğurarak sorumlu ve duyarlı kimlik yerine kendine, çevresine ve topluma karşı sorumsuz, duyarsız bireylere dönüştürerek gelenekle olan bağlarını koparmıştır. Bu da kimliğin erozyona uğrayarak

bireyin parçalanmasına neden olmaktadır. Modernitede kimlik ve bireyin bu durumları yaşamasının bir nedeni de bireyin ve söylemin yönünü hep modernitenin tayin etmesidir (Aydoğdu, 2004: 142).

1942'de Kolomb okyanusu geçti ve Amerika'yı keşfetti. Bu keşif aynı zamanda bir ötekiliğin keşfiydi çünkü Ortaçağ kültürüne ait olan algılar, kavramlar, özelemler, endişeler, inançlar, vaatler, tehlikeler, masumiyet, sadelik ve gizem dünyasını keşfedilmişti (Connoly, 1991: 58). Kolomb bu keşifle bir yandan tanınmayı isterken bir yandan da dolaysız formülasyona karşı direnen bir gizi keşfetmişti. Ötekiliğin ve bunun bilgisinin, ötekiliğin ve kişisel kimliğin oluşturulmasının, ötekiliğin ve ondan yabancılaşmanın, ötekiliğin ve kollektif kimliğin pekiştirilmesinin, ötekiliğin ve ona bağımlı olmanın paradokslarının gizini keşfetmişti (Connoly, 1991: 59). Kimliklerimizin karmaşık ve yapılanmış doğasının farkında olmak, bize başka olanakların kapısını açan bir anahtar sunmaktadır. Ötekileri keşfetmek, modern bireyin görünür tutarsızlığını, yabancılaşmayı keşfetmektir. Dolayısıyla kimlik hareket halinde şekillenmektedir (Chambers, 2014: 45). Modernitenin oluşturmak istediği öznde ve kimlikte giz yoktur. Oysa kimlik ötekinin gizidir, gizin araştırılmasıdır (Aydoğdu, 2004: 136). Modernitede birey kendini öteki üzerinden kurmaktadır. Kimliğin öteki üzerine kuran birey, kimlik edinmek amacıyla seçimler ve tercihler yapmaktadır. Bu nedenle modern yaşamda kimlik sürekli oluşum halinde, değişime ve yeniliğe açık bir karakteristiğe sahiptir (Karaduman, 2010: 2896). Ötekiler ya da yabancılar kimliğimizin gizli yüzüdür. Aynı kimlikte olan insanları bir arada tutmanın yolu ötekini uzak tutmaktan geçmektedir (Morley ve Robins, 2011: 48). Çünkü ötekinin yaratılması demek hem onun nasıl görüldüğünü belirlemek hem de onun nasıl tanındığını, nasıl kurgulandığını ortaya çıkarmak demektir (Özben, 2011: 65). Bu yüzden de toplumsal iş bölümü ve rollerin arttığı modern toplumlarda birey kendisini “öteki” üzerinden inşa etmektedir. Kişinin durduğu yerden bilebileceği yalnızca ötekidir. Ben ötekinin bakışında yazılmaktadır. Öteki ve ben ilişkisi birbirini tamamlayan bir ilişkidir; ben oluşturulurken öteki de biçimlendirilmektedir. Öteki iletişim halinde olunan değil, izlenen ve izleyen kişidir (Möngü, 2013: 33). İzleyen ve izlenen kimlik modern kimliğin kurucu unsuru “öteki” nin keşfidir, ancak bu kimlik gelişim sürecinde kültür, tarih ve değerlerden yoksun oluşacağından ne bireyin ne de ötekinin fark edilmesini sağlamayacaktır. Yani modern kimlik, kimliklerin kimliksizleşmesi olup bireyin

dağılma sürecidir, hatta birey olma kaygısı içinde kimliklerin öznesizleştiği bir süreçtir (Aydoğdu, 2004: 135). Modernlikle beraber önem verilen bir süreç olmaya başlayan kimliği inşa etme süreci, aynı zaman da ötekinin de varlığını gerektirmektedir çünkü bireyin kendini tanımlaması demek ötekinin farkında olması, onu keşfetmesi anlamına gelmektedir ancak modernlik de inşa edilen kimlik geleneksellikten, tarihten ve kültürden yoksun bir kimlik olduğu içinde ne öteki ne de bireyin kimliği tam oluşturulamayarak kimliksiz kimliklerin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur ve bu yaşananlar kimlik sorununu da beraberinde getirmiştir.

Sosyoloji disiplini modernleşmeyle beraber ortaya çıktığı için sosyolojide yer alan kavramları da modernlikle başlatmak mümkündür. Bu sebeple nasıl ki kimlik modern bir olgu olarak ele alınmaktaysa kimlik sorununu da modern bir olgu olarak ele almak mümkündür. Bu anlayışın iki sebebi bulunmaktadır. İlkine göre modern öncesi sosyal yaşam hareketsiz ve kapalı bir topluluktan oluştuğu için kültürel değişimler yaşanmamıştır bu yüzden de kimlik sorunu ortaya çıkmamıştır. İkincisi ise, modern devletler egemenlikleri için bir kimliğe ihtiyaç duymuşlar ve kimlik inşa etmeye başlamışlardır (Özyurt, 2012: 181). Geleneksel toplumdan modern topluma geçildiğinde ve yaşanan değişimlerin etkisiyle eski ve yeni değerler ekseninde çeşitli kimlik krizleri ortaya çıkmış böylece kimlik sorunu da önemli olmaya başlamıştır (Anık, 2012: 18). Burada önemli olan nokta, sosyal kimliklerin modernlik öncesinde bulunuyor olması ancak modern dönemde farklılaşan noktanın ise bu kimliklerin modern dönemde olduğu gibi siyasallaşmamış olmasıdır (Özyurt, 2012: 181). Geleneksel kültürlerde birey yoktur ve bireysellik ödüllendirilmez ancak modern toplumların ortaya çıkmasıyla daha özelle, iş bölümünde farklılaşmanın yaşanmasıyla birey ilgi odağı haline gelmiştir (Giddens, 2010b: 103). Kimliği modernlikle ilişkilendiren Kaufmann' a göre geleneksel toplulukta yaşayan birey ayrıca bugünkü anlamda bir kimlik sorunu yaşamıyordu. Kimliklerin ortaya çıkışı ve yükselişi, toplumun bireyselleşmesiyle beraber gelen topluluğun çözülmesinden kaynaklanmıştır. Yani bu düşünceden yola çıkarak kimlik olgusunun modernlik ve bireyselleşmeye bağlı olduğunu söylemek mümkündür (Aka, 2010: 21). Hem modernlik hem de küreselleşme geleneksel kimlik kalıplarını yıkararak, yeni kimlik kalıpları ortaya çıkarmaktadır. Ancak tüm bu gelişmelere karşı bazen yerel, dinsel, etnik kimlik gibi modern dönem öncesinin kimlik biçimleri, gelenekleri yeniden icat ederek, modernleşme ve küreselleşme sürecinde varlıklarını sürdürmeye de çalışmaktadırlar

(Özyurt, 2012: 184). Modernlik düşüncesi geleneksel toplum fikrini ortadan kaldırmış ve bireyi ilgi odağı haline getirmiştir. Eski ve yeni değerlerin çatışmasıyla da kimlik sorunu yaşanmaya başlamıştır.

Akıl ve ideoloji modernliğin kökeninde bulunmaktadır ve bu yakınlık “öteki” nin oluşumuna ve diğer kültürlere etkide bulunmaktadır (Larrain, 1995: 10). Bireylerin kendini ötekine göre tanımladığı, öteki karşısında belli bir insan grubuyla güç oluşturma ihtiyacı duyduğu her yerde kimlik sorunu var demektir (Özyurt, 2012: 182). Geleneksel toplumlarda kimlik fazla tartışılmayan bir kavram iken, modernlikle beraber kimlik, hareketli, çoklu, bireysel, değişime ve yeniliğe açık hale gelmiştir. Kellner’ e göre modern kimlik; öteki ile bağlantılıdır, yaşam olanakları değiştikçe insan kimliği seçebilmekte ve sonra yeniden imal edebilmektedir. Kısaca modernitede kimlik sorunu, biz kendi benimizi nasıl kurarız, kavrarız, yorumlarız, kendi kendimize ve başkalarına nasıl sunarız demektir (Karaduman, 2010: 2890). Modernite, nasıl yaşamamız, nasıl davranmamız, giyinmemiz ve beslenmemiz gerektiğine ilişkin kararlarımızı ve bireysel kimliğin zamanla gelişimini etkileyen gelenek ötesi bir düzeni oluşturmaktadır (Giddens, 2010b: 28). Bu yüzden modern kimlik denetleyen ve disiplin eden bir anlayışa hâkimdir bu sebeple de çok sesliliğe karşı çıkarak vatandaş kimliğini ön plana çıkarmaktadır (Karaca, 2011a: 37). Modern kimlik geleneksel dönemdeki kimlikten çok farklıdır çünkü geleneksel dönemde bireyler kendilerini toplumsal çıkar için feda etmektedirler. Ancak Aydınlanma ile beraber akıl, bireysellik ön plana çıkan kavramlar olmuştur. Modernite ile beraber de bireylerin yaşamları kontrol altına alınmaya böylece şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Modern çağın koşullarında değişen kimlik, kişisel ve toplumsal değişime bağlantı noktası sağlayarak keşfedilmekte ve yorumlanmaktadır (Giddens, 2010b: 51). Modernlikte kimlik sorununun kaynağı, modernliğin birincil toplumsal ilişkileri çözücü bir etkiye sahip olması ve insanları bireyselleştirerek toplumsal yapıyı dönüştürmesidir (Özyurt, 2012: 185). Modernitenin bireyi tasarlanmış olan bir bireydir ya da öznedir, bir kurgudur. Tasarlanmış ve kurgulanmış olan öznedir ya da bireyde her alanda kimlik sorununun yaşanılmasına neden olmaktadır (Aydoğdu, 2004: 132). Kimliğini öteki üzerine inşa eden birey, ötekini dışlamak suretiyle, seçimler yaparak modern yaşamda sürekli oluşum, değişim ve yeniliğe açık olmayı arz eden bir kimliğe sahip olur. Dolayısıyla, kimliğini öteki üzerinden inşa eden modern birey modern dönem içinde

sağlam bir yer edinmektedir (Möngü, 2013: 33). Hem bireyin kendini tanımlaması ve ya kimliğini inşa etmesi için hem de düzenin sağlanması için ötekine ihtiyaç vardır ve bu öteki bunların sağlanması için feda edilendir (Özben, 2011: 71).

Kimlik sorununun birçok boyutu olmasına rağmen temelde bir özne, bilinç ve paradigma sorunudur. Modernite de özne ve kimlik Aydınlanma felsefesi tarafından şekillenmiştir. Şekillenen bu kimlik tarihsel ya da sosyal şartların öznesi değildir, o modernitenin kendi değerlerinin öznesi ve kimliğidir. (Aydoğdu, 2004: 115). Modernitenin bireye sunmuş olduğu ilk ve en önemli değerlerden biri bireyselliktir. Modernitenin bireye sunduğu bireysellik ona görünüşte zenginlik sunmasına rağmen, bireyin oluşturduğu kimlik aslında kendi var olma iradesi ve aidiyetleri dışında verilen bir kimliktir (Aydoğdu, 2004: 133). Modernizmle birlikte kimlik birey tarafından oluşturulmaktadır ve önemli kararlar bireye bırakılmaktadır. Bu oluşumda modern kapitalist toplumda değişen üretim biçimleri ve iş bölümü büyük bir etkiye sahip olmuştur. Ekonomik gelişme ve kentsel yaşam, toplumsal rollerin ve sorumlulukların çoğalmasına ve beraberinde kimlik problemlerine neden olmuştur. Farklı sosyal rollere uyum sağlamak zorunda olan modern birey, toplumsal sorumluluklar arasında bölünmüş, böylece bireyin iç gerilimler ve çatışmalar yaşamasına neden olmuştur. (Karaduman, 2010: 2890). Modernite kimliği ön plana çıkarmaktadır ancak bu kimlik özgürlüğü anlamına gelmemektedir. Çünkü modernite bireylere belirli bir kimlik yapısı sunmaktadır. Bireyler ise kimliklerini öteki üzerine inşa ederken aynı zamanda birçok toplumsal rol ve sorumluluk üstlenmektedirler. Modernitenin farklı zamanlarda sunduğu farklı kimlikleri sahiplenemeyen ya da bu kimlikleri benimseyemeyen bireyler kimlik sorunu yaşamaktadırlar.

Modernite ortaya çıktığı çağda değişikliklere yol açmış, kurumları da yeniden biçimlendirerek yeni bireysel kimlik mekanizmalarını ortaya çıkarmıştır (Giddens, 2010b: 12). Modern toplumda insanlar arası ilişkiler soyut ve kurumsallaşmış biçimde yürümektedir. Akrabalık ilişkileri zayıflamış, coğrafi ve sosyal hareketlilik uzun süreli ilişkilerin kurulmasını zorlaştırmış, ekonomik faydacılık ön plana çıkmış, birey boş zamanlarını da rasyonel biçimde kullanarak soyutlaşmıştır (Özyurt, 2012: 186). Modern olmak, serüven, iktidar, haz, ilerleme, kendimizin ve dünyanın dönüşümünü vaat eden, ama aynı zamanda sahip olduğumuz, bildiğimiz, olduğumuz her şeyi imha etme tehdidini taşıyan bir ortamda bulmamız demektir. Modern ortamlar ve deneyimler, her

tür coğrafi ve etnik sınırları, sınıf ve ulus sınırlarını, din ve ideoloji sınırlarını boylamasına keser. Bu anlamda modernite tüm insanlığı birleştirmektedir. Ama bu birlik paradoksal bir birliktir, uyumsuzluğun birliği, çözülme ve yenilenme, mücadele ve çelişkiyi içinde barındırmaktadır (Harvey, 2012: 24).

Giddens modern zamanlarda kimliklerin daha az belirleyici olduğunu ve bireysel seçimin daha önemli olduğunu söylemektedir. Din, eğitim, meslek, cinsel tercih ve roller geçmişe göre modern dünyada daha belirleyicidir. Sınırların belirsizleştiği bir çağda yer değiştirmenin kolaylaşması ve hızlanması insanın kim olduğu sorusuna verilecek cevabı etkilemektedir. Kimliğin yeniden biçimlendirilmesi gerçekliği ve tanınma modern arzulara eş zamanlı ilerlemektedir (Aka, 2010: 23). Marshall Berman modernizmi, mekân ve zamanın belirli bir yaşanma tarzıyla eşitlemektedir. Daniel Bell ise modernizmi çeşitli akımların mekân ve devinim konularının kavranmasında yeni bir mantık oluşturmak zorunda kaldıklarına işaret etmektedir (Harvey, 2012: 227). Moderniteyi açıklamak demek yalnızca organizasyonlardan bahsetmek demek değildir, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin sınırsız genişlikte zamansal–mekânsal mesafelerde düzenli kontrolünden de bahsetmektir. Modern dönemi önceliklerden ayıran en belirgin özelliği aşırı dinamik olmasıdır. Modern dünya kontrol edemediğimiz dünyadır, bu sebeple toplumsal hayatın karakterleri de çok hızlı değişmektedirler (Giddens, 2010b: 30).

Fransızcadaki modernite kelimesinin kullanımı, modernliğin zamanın süreksizliği, gelenekten kopma duygusu ve şimdinin geçici, yüzergezer ve olumsal doğası karşısında modernlik tecrübesini işaret etmektedir (Featherstone, 2013: 24). Modernite anlıktır, geçip gidendir, olumsal olandır (Harvey, 2012: 23). Modernlik, Marx' ın ifadesiyle “katı olan her şeyin buharlaştığı” bir evrenin parçası olmaktır (Harvey, 2012: 24). Modern kimliğin temelinde hep birey olma kaygısı yattığı için modernlik de kimlik sorunu öncelikle psişik, sosyal, kültürel ve politik bir talep olmaktan ziyade temelde bir özne olma sorunudur (Aydoğdu, 2004: 141). Birey–toplum ilişkisi, sosyal roller ve başkalarının bireyden beklentileri, modern kimlik sorununu ortaya çıkaran etkendir (Özyurt, 2012: 185). Ayrıca modern dönemin etki ya da baskın kimlikleri, azınlık durumundaki kimlikleri öteki veya yabancı olarak adlandırdı ve onları kendilerine benzemedikleri için düzeltmeye çalıştılar. Öteki kimliklerin varlığı rahatsız edici, kaygı verici bir durum olarak görüldü (Duman, 2009: 591). Ancak bugün modernitenin

sorgulandığı dünya da batı artık tekçi ve dayatmacı kimlik anlayışından vazgeçerek entegrasyon ile kendisiyle bütünleştirmeyi denemektedir (Karaca, 2011a: 11).

Modernitenin kimlik siyaseti, aydınlanmanın rasyonel akli temel alan yaklaşım biçimi üzerinden şekillenmiştir. Modern dönemi biçimlendiren aydınlanma projesi, insanlığı refaha ulaştıracak yöntemler sunmuştur. Yalnızca akli merkeze alan bu proje üst bir anlatı olmaktan öteye geçememiştir. Modern dönemin kimlik anlayışını belirleyen siyasal örgütlenme ortak bir dil, din, kültür, toprak ve devlet kavramı oluşturarak ulus devlet modelini öne sürmüştür. Ulus devletler için ise uyum, refah ve huzur türdeşleşme ile eş anlamlıdır. Ancak bu düşünce özele inildiğinde farklı düşünen, aynı kimliğe sahip olmayan ya da olmak istemeyen bireyler ile diğer bireyler arasında çatışmalara yol açtı. Çünkü modern kimlik kimliklerin şekillenmesi için ben ve öteki ayrımı yapmaktadır. Öteki düzeltilmesi gereken ama düzeltilmesi zor olan, hem de onun üzerinden benin oluşturulmasıdır. Sonuç olarak modern kimliğin tek bir kimlik biçimi sunduğu, baskıcı olduğu ve farklı kimliklere tahammül edemeyen bir yaklaşımı olduğunu söylemek mümkündür.

2.5. POSTMODERN KİMLİK

Postmodernizm merkezli tartışmalar uzun süredir birçok sosyolog, edebiyatçı ve felsefecinin gündeminde ilk sıraya oturmuştur (Möngü, 2013: 28) . Postmodernizm ilk olarak Federico de Onis tarafından 1930'lu yıllarda modernizme karşı küçük çapta bir tepkiyi anlatmak için kullanılmıştır. Postmodernizm terimi, genç sanatçılar, yazarlar ve eleştirmenlerce müze ve akademide kurumsallaşmasından ötürü reddedilen yüksek modernizmin ötesine geçen bir hareketi anlatmak üzere kullanıldığı 1960'lı yıllarda New York'ta popülerlik kazanmıştır. Terim 1970'li ve 1980'li yıllarda mimaride, görsel sanatlar ve sahne sanatlarında geniş bir kullanıma ulaşmıştır (Featherstone, 2013: 30). Yani Postmodernizmin temelinde 1960'lı yıllarda başlayan ve günümüze kadar devam eden kent temelli kültürel mayalanma yatmaktadır (Harvey, 2012: 78). 1977 yılında Charles Jenck' in mimari içinde ilk kez gelişen sanatsal bir akımı ifade etmek için kullandığı postmodernizm kavramı daha sonra Jean François Lyotard' ın 1979' da yazdığı Postmodern Durum isimli kitabında 1950' lerin sonlarından itibaren gelişen kapitalist kültürün tüm alanlara yayılmasını ifade etmek amacıyla kullanmıştır. Çağdaş toplumu çözümlenmeye çalışan düşünürlerden bazıları bu toplumu “endüstri toplumu” ve

“geç kapitalist” olarak tanımlamakla yetinmeyerek “postmodern” olarak da adlandırmışlardır. Bu kavramı ilk kullananlardan biri de Arnold Toynbee’ dir (Burke, 2014: 177). Toynbee Batı medeniyetinin yeni bir devresini tarif etmek amacıyla kavramı ortaya atmıştır (Featherstone, 2013: 67). “Post” eki her ne kadar “sonra, sonrası” anlamı taşıyor ve modern sonrası anlamına geliyor olsa da Postmodernizmin modern sonrası mı yoksa modernitenin devamı mı olduğu noktasında görüş birliği sağlanamamıştır (Möngü, 2013: 29).

Ancak yine de Postmodernizmin anlamını açıklayabilmek için “postmodern” den türeyen terim ailesini saptamak gerekir. Bu amaçla “post” önekinin moderne karşıt olarak, modern sonrası, modernden bir kırılma ya da kopma olarak açıklamak mümkündür. Bu sebeple de “postmodernizm” modernin bir yadsınışını, terkedilişini, modernin eylem ve özelliklerinden uzaklaşma ya da sapmayı ifade etmektedir (Featherstone, 2013: 22). Bunun için Postmodernizm kavramı, daha çok 1960 öncesi ve sonrası toplumsal farklılıklarının bazılarını işaret etmekte kullanılmaktadır (Özyurt, 2012: 189). Postmodernizm, 1972’lerde başlayan ve kapitalizmin gelişimindeki bazı ekonomik ve siyasal değişimlerle sınırlanmış, zaman ve mekânı deneme yöntemiyle oluşturulmuş bir kültürel değişimdir (Larrain, 1995: 147).

1968 – 1972 yılları arasında postmodernizm henüz tutarsızda olsa 1960’ lı yılların modernizm hareketine karşı bir hareket olarak belirmiştir (Harvey, 2012: 53). Postmodernizm 1980’den bu yana coğrafyadan teolojiye ve felsefeden siyasi bilimlere kadar tüm alanlarda tartışmalara sebep olmuştur (Kaplan, 2013: 21). Postmodernlik bir çağ olarak değil, daha çok modernite içinde ortaya çıkmış yeni biçimleri, sorunları ve değerleri betimlemek ve eleştirmek üzere gönderme yapılan bir kavram olarak kullanılmaktadır (Evre, 2011: 69). Bu yüzden postmodernizm, anti otoriter ve olumsuz bir tutumla diğer teorilerin yerlerine bir şey koymaktansa, onların haksız iddialarını çürütmekle daha çok ilgilenmektedir (Möngü, 2013: 29). Postmodernizmin tüm amacı, büyük anlatı olarak gördüğü modernlik projesini yıkmaktır (Duman, 2009: 590).

Postmodernizm kültürel ve fikri olgular ile daha çok ilgilenmektedir. Postmodernizmin 3 ana noktası vardır. Bunlardan ilki bilimin gözlemlenebilir gerçeklerin oluşturduğu bir zemine inşa edilmesini ele alan köktencilikçi yıkma, yani Aydınlanmanın temel argümanlarını sorgulamak; ikincisi, evrenselliğin yok

sayılmasıyla yerelliğin öne çıkması ve buna bağlı olarak da herkesin düşünce ve değerlerinin öne çıkması; üçüncüsü, gerçek dünyanın görüntüler üzerine kurulması yani kitapların yerini TV ekranlarının almasıdır. Postmodernitenin temel amacı; moderniteyi bitirme ve toplumsal değişiklikleri gerçekleştirmektir (Kaplan, 2013: 22). Postmodernizm, modernizme bir tür karşı çıkışı temsil eder. Modernizm doğrusal gelişmeye, teknolojiye, pozitif bilimlere ve akla vurgu yaparken; postmodernizm belirsizliğe, parçacılığa, heterojenliğe ve farklılığa önem vermektedir (Larrain, 1995: 147). Postmodernizm, aydınlanma sonrası düşüncenin temel kavram ve akımlarının tartışılması, soruşturulması ve hatta bunların reddedilmesini içeren modernite eleştirisidir (Möngü, 2013: 28). Postmodernizm kesinliğe karşı belirsizliği, düzene karşı düzensizliği, disipline karşı esnekliği, benzerliğe karşı farklılığı, tikelliğe karşı çoğulluğu öne çıkararak merkezsiz, temelsiz ve eklektik bir yapı sunmaktadır (Duman, 2009: 590). Postmodernizm, özgül bir modernleşme süreci tarafından yaratılan, modernite koşullarına sıkıntılı ve yalpalayan bir estetik cevaptır. Postmodernizmin yükselişinin sağlam bir yorumu, modernleşmenin doğası ile hesaplaşmak zorundadır (Harvey, 2012: 120). Postmodernizm kendine has özelliklerle yola çıkan bir akım ya da süreç değildir, Postmodernizmin amacı modernizmin sorunlarını eleştirmek, onun kurallarını sarsmaktır.

Giddens'a göre post-modern dönem yüksek modernlik dönemi demektir. Çünkü toplumsal gelişim modernlik kurumlarından uzaklaşarak yeni ve farklı bir toplumsal düzene dönüşmüştür. Ona göre modernlik aşılmamıştır ancak kendisini değiştirmiş ve yenilemiştir (Özyurt, 2012: 188). Aydınlanma, insan aklının mutlaklaştırılması, Batı kültür ve medeniyetinin kendinden olmayanlara dikte edilmesi anlamına gelirken; postmodernizm farklılıkların eşit temsil edilmesi amacıyla çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışına dayanmaktadır (Möngü, 2013: 34). Postmodernizm, modernizmin yarattığı bütün sıkıntıları aşmayı hedefleyen, inatçı ve kendini basit gören bir eğilimdir (Harvey, 2012: 136). Postmodernizm, bir kültürel imaj olarak modernin sistematik esaslarının ve evrenselleştirici kavramsal cephanesinin ötesinde yer alan bir uzamı önümüze gelen başboşluk, çözülme, görecelik ve parçalanma imajlarını bünyesine katan tılsımlı kavramdır (Featherstone, 2013: 221). Bu sebeple postmodernizm için amaç; mevcut düzeni koruyup, insanlık için en iyi düzeni kurmak değil, anti temelci bir eğilimle mevcut teorilerin altını oyarak kaos yaratmaktır. Yani postmodernizmin amacı bir

çözüm yolu sunmak değildir (Möngü, 2013: 29). Postmodernizm, şeyleşmelerini ve bölünmeleri kabul etmemizi, maskeleyen ve üstünü örtme işlemlerini, yerellik, toplumsal gruplaşmada ortaya çıkan her tür fetişizmi yüceltmemizi istemekte; bir yandan da bütün derinlikleriyle ve günlük hayatımız üzerindeki hâkimiyetleriyle evrensel hale gelen politik, ekonomik süreçleri kavrayabilecek üst teoriyi eleştirmektedir (Harvey, 2012: 138). Postmodernizm dünyayı, bulunduğumuz yeri ya da yerimiz olmadığını anlamak ve yaşamak için bir yol, genel bir yöntemdir (Morley ve Robins, 2011: 168). Kısacası Postmodernizmin amacı, insanlığa bir çözüm sunmak değildir, farklılıkların bir arada bulunması ve çoğalmasını, bölünmelerin ortaya çıkmasını sağlamaktır.

Fredric Jameson, postmodernizmi geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak niteleyerek, postmodernizm gibi kültürel değişimlerin geç tüketici ya da çok uluslu kapitalist toplumsal sistemin derin mantığını dışarı vurma yollarını analiz etme olarak tanımlamaktadır (Featherstone, 2013: 100). Jameson postmodernizmi bir çağ değişimi olarak kullanmak istememektedir, o postmodernizmi daha ziyade İkinci Dünya Savaşı sonrasında kaynaklanan kapitalizmin üçüncü büyük aşamasının, geç kapitalizmin kültürel egemeni ya da kültürel mantığı olarak kavramaktadır (Featherstone, 2013: 24). Aslında Jameson'a göre postmodernizm, geç kapitalizm çağının kültürel mantığından başka bir şey değildir. (Harvey, 2012: 80). Jameson postmodernizm terimini kültüre gönderme yapmaya üzere kullanmakta ve çağdaş toplumda kültür alanının dönüşümüne yol açan bir kültürel mantık ya da kültürel egemen olarak bahsetmektedir (Featherstone, 2013: 31).

J. Habermas postmodernizm konusunda modernizmin bile henüz tamamlanmamış bir proje olduğundan bahsederken, E. Mandel ve F. Jameson onun için "geç kapitalizm" ya da "üçüncü makine çağı" ifadelerini kullanmışlardır. Giddens' a göre ise modernliğin ötesine geçmiş değiliz ve dolayısıyla da postmodernizm kavramı endüstri sonrası toplumda oluşan edebiyat, sanat ve mimarideki akımlara işaret etmektedir. Touraine için ise postmodernizm, modernlikten çıkışı temsil etmektedir (Möngü, 2013: 29). Baudrillard, Lyotard ve Jameson yazılarında postmodernliğin düzen değişikliği olduğunu ifade etmekte ve post endüstriyel bir çağ yönünde gelişen bir hareket olduğunu açıklamaktadırlar (Featherstone, 2013: 23). Postmodern kavramı anlamca bulanık bir kavramdır. Bazılar bu terimi yeni bir çağ terimi yani modernizme karşı

olarak kullanırken, bazıları ise modern eğilimlerin yoğunlaşması ya da hızlanması kısaca Ulrich Beck’ in de tanımıyla “ikinci bir modernlik” olarak açıklamaktadırlar (Burke, 2014: 177). Bu yüzden postmodernizm hakkında sabit bir tanım yoktur, kimileri modernizme karşı gelişen yeni bir proje, süreç veya dönem olduğunu iddia ederken, kimileri de modernizmin şekil değiştirerek devam ettiğini savunmaktadırlar.

Postmodernizm, dikkatimizi çağdaş kültürde cereyan eden değişmelere yöneltmesinden dolayı geniş bir sanatsal pratikler, sosyal bilimler ve insan bilimleri disiplinlerinin ilgi alanına girmektedir (Featherstone, 2013: 36). Postmodernizm, modernizm olarak kabul edilen ilkelerin çoğunu reddetmektedir. Postmodernizm, baskıcı normatif düzenleme ile temel, evrensel ilkeler ve mutlak arayışından vazgeçmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 202). Bu kavram hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın, kültürde ve toplumda büyük anlam kaymalarına yol açmıştır. Baş döndürücü bir özgürlük, belirsizlik ve güvensizlik duygusunu ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu kaymalar toplumsal değişimin hızlanmasına bir yanıttır (Burke, 2014: 178).

Postmodernizm, modernite anlayışının bir kısmını oluşturan gelip geçicilik, parçalama, süreksizlik ve kargaşayı bütünüyle benimsemektedir. Ancak ne onu aşmaya, ne ona karşı durmaya ne de içinde bulunabilecek olan “sonsuz ve değişmez” unsurları tanımlamaya çaba göstermektedir. Postmodernizm, sanki dünyada hiçbir şey yokmuşçasına, değişimin parçalanmış ve kaotik akıntıları içinde yüzmektedir (Harvey, 2012: 60). Postmodern düşünceye genel olarak bakıldığında; modern sürece eleştirel yaklaştığı, büyük anlatıların reddedildiği, yerel olana dönüş yapıldığı, nesnelliğin olmadığı ve orijinale yer verilmeyen bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir (Möngü, 2013: 30). Postmodernizm, modernliğin ana öğelerini tersine çeviren bir akım, düşünce, ideoloji veya yeni bir durumdur. Postmodernite kimi düşünürler tarafından modernliğin eleştirisi olarak değil modernliğin aydınlanmış hali olarak görülürken kimileri içinse moderniteden farklılaşma, moderniteye karşı bir başkaldırı olarak görülmektedir (Duman, 2009: 590).

Aydınlanma projesi postmodernistlere göre, bir zamanlar önemli katkı sağlanmış olsa da, yeri geldiğinde insanların çıkarlarını baskı altına almış ve onları belirli ideolojilerle yönlendirmeye çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında postmodernistlere göre modernizm tehlikeli ve karşı konulması gereken bir olgudur. Kısaca postmodernlik

doğa bilimlerinin somutlaştırdığı akıl, kimlik, nesnellik, evrensel ilerleme, büyük alıntı ve temel gerçeklikleri sorgulayan bir düşünce tarzıdır (Möngü, 2013: 28). Postmodernizm, resmi yapıların çöküşünü, ulus devlet oluşumuna daha az bağlanmış ve sabit olmayan yeni kimlik biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Kaplan, 2013: 25). Postmodern söylem öznelere evrensel olarak kimliklerinin artık mümkün olmadığını iddia etmektedir (Laclau, 2012: 11). Postmodern söylem, heterojenliği yani farklılığı, özgürleştirici araçlar olarak yeniden öne çıkarmakta ve böylece kültürü yeniden tanımlamaktadır. Böylece modernliğin tekdüzeliğine tepki göstermektedir (Özyurt, 2012: 190).

Modern dönemde özne ve akıl ön plandadır, bilgiye ve bilime güven söz konusudur. Burjuvazinin monarşi ve din karşısında bağımsızlık sağlamanın yani güç ve iktidar kurmasının tek yolu; akılcılık, bilgi ve demokrasi olmuştur. Ancak bugün postmodern dünyada özne ya da birey yine mevcuttur ancak bu özne idealizmini, arzusunu kaybetmiştir. Bu öznenin tek arzusu kimliği tüketmektir. Günümüz küresel liberal politikaların düşünen ya da bir kimliği olan özneye ihtiyacı yoktur çünkü eleştirel mücadele onlar için tehdit oluşturmaktadır (Kaplan, 2013: 126). Bu yüzden postmodern kimlikler seçilir ve inşa edilebilirler. Seçmek ve inşa etmek bir farkındalık çerçevesinde yapılmaktadır. Bu durum ise kimliği kullanıp atılan bir tüketim nesnesi haline getirmektedir (Özyurt, 2012: 191). Bu yüzden postmodern öznenin sabit veya kalıcı bir kimliği yoktur. Özne değişik zamanlarda değişik kimliklere bürünmektedir ve çelişkili kimlikler, birlikten, tutarlılıktan, bütünlükten yoksundurlar. Böyle bir değişimin sebebi ise küreselleşmenin yeni biçimleri, zaman-mekân sıkışması ve modernizmin son dönemlerinde değişimin hızlanarak bireylerin düşünce ve anlayışını değiştirmesidir (Larrain, 1995: 207). Tüm bu değişimler sonucu oluşan çoklu, özgürce seçilen ve kolayca kullanılıp atılabilen postmodern kimlikler, bireylerde bir yere ait olmama duygusunu ortaya çıkaran istikrarsız kimliklerdir (Özyurt, 2012: 193). Görünüş, imaj ve tüketime dayalı boş zaman faaliyetleri üzerine kurulan postmodern kimlik akışkan, hızlı değişime açık, hareketli, tüketilip tekrar yeniden üretilen bir yapıya sahiptir bu da sonuç olarak istikrarsızlığın yanında çoğulculuk ve çeşitliliği de getirmektedir. Bu bağlamda modernitenin sınıf, ulus gibi temel kavramlarının yerini ırk, cinsiyet, etnisite gibi tikel kimlikler almaktadır (Möngü, 2013: 34). Modern toplumların büyüyerek karmaşık bir duruma gelmesiyle postmodern kimlik modern dönemdekine göre çok daha değişken ve

tüketilebilir bir hale gelmiştir. Modern dönemin akli kullanan öznelere ve kimlikleri yerine postmodern dönemde kimlik değiştirilebilir, atılabilir ve istikrarsız bir durumdadır. Postmodern dönemde yaşanan bu değişikliklerinde sebebi zaman ve mekân da yaşanan hızlı değişimlerdir.

Postmodern düşüncede, farklılığa dayalı kimlik siyaseti ön plana çıkmaktadır. Fakat buradaki farklılık duygusu, farklılıkların mutlaklaştırılmasını değil, modernite içerisinde temsil edilmeyen, ihmal edilen veya bastırılan farklı kimliklerin çokluk ve çoğulculuk içerisinde meşrulaştırılmasını içermektedir (Evre, 2011: 70). Çoğulculuğu esas alan postmodernizm teriminin tam karşılığının ne olduğu net olarak ifade edilmemekle birlikte dünya genelinde bütünleştirici teorilere karşı çıktığı ifade edilmektedir. Bu sebeple postmodern söylem kültürel ve kimliksel çoğulluğun birlikte var olmalarına vurgu yapmaktadır (Möngü, 2013: 28). Başka bir deyişle postmodern kimlik politikası, sivil toplumun farklılıklarının tanınmasını, bastırılmış ya da ötekileştirilmiş kimliklerin görünürlük kazanmasını ve böylece yeni toplumsal hareketlerin oluşmasını istemektedir. Dolayısıyla postmodern kimlik farklılıklarının hoş görülmesine dayanmaktadır.

Son 20 yıldır postmodernizm, çatışmalı fikirlerin ve politik güçlerin savaş alanı haline gelmiştir (Harvey, 2012: 54). Modern bireyin özgürce seçerek oluşturduğu çoklu kimliklerin açılımı sonucu postmodern kimlikler ortaya çıkmıştır. Çoklu kimlikler, modern bireylerde kaygı ve kimlik krizleri yaratırken, postmodern bireyler kimlik istikrarsızlığını ve hızlı değişimleri onaylamaktadırlar, ancak buna rağmen kimlik sorunu çözülmüş değildir (Özyurt, 2012: 192).

Postmodernite ve kimlik arasındaki ilişkinin önemi ise postmodernitenin hangi değişikliklere işaret ettiği ve bu değişikliklerin kimlik üzerindeki etkisinin nasıl olduğundan kaynaklanmaktadır (Özyurt, 2012: 190). Çünkü modernizmin kutsadığı, önem atfettiği her şey postmodernizm tarafından alt-üst edilmekte yani sorgulanmaktadır. Farklılığın, özgün olanın, parçalanmışlığın önemli olduğu postmodernitenin de kimlik kavramı farklılıklar ve benzerlikler ekseninde ele alınmaktadır. Postmodernitenin kimlik inşasında belirsizlik, çeşitlilik, heterojenlik, karmaşıklık, görecelik ve parçalanmışlık kavramları hâkimdir (Karaduman, 2010: 2894). Kimlik kavramı, postmodern dönemde farklılıklar ve benzerlikler üzerinden ele

alınmakta ve modernitenin rasyonel olarak çizilmiş sınırların dışına çıkılarak heterojenlik ve farklılık özünde biçimlenmektedir (Möngü, 2013: 34).

Postmodernizm de modernizm gibi bir insanlık projesidir, ancak söylemi temelleri, sınırları ve hedefleri belirsiz olan bir projedir, yani projersizlik projesidir. Postmodern kimlik modernitenin çıkmazlarına karşılık bir model birey ve kimlik arayışına girişmektedir. Postmodernizm kendisini modernite dışında tutarak, modernitenin kavram ve kurumları eleştirerek onu reddetmektedir (Aydoğdu, 2004: 138). Postmodernite içinde toplumsal ilişkiler neyi gerektiriyorsa birey o kimliği alır. Ancak bu kimlik onun kalıcı kimliği olmaz. Postmodern kimlik bireyde rol yapma ve imaj oluşturma amacıyla inşa edilmektedir (Özyurt, 2012: 191). Modern kimlik, insanın mesleği, kamusal alandaki işlevi ile oluşurken postmodern kimlik ise görüşler, imajlar ve tüketime dayanan faaliyetler çerçevesinde oluşmaktadır. Postmodern kimlik rol yapmak ve imaj oluşturmak amacıyla sahnede karakterleri oynar gibi kurulurken, modern kimlik kişinin kim olduğunu gösteren temel tercihleri içine alan ciddi bir meseledir (Karaduman, 2010: 2895). Postmodern kimliğin inşasında önemli olan imaj ve görünüşlerdir. İmaj yoluyla oluşturulan kimlikler, çoklu, akışkan ve hızla değişmeye uygundur. Bu sebeple de çoğulculuk ve çeşitlilik özelliklerini ön plana çıkarmaktadırlar. Ancak postmodern kimliklerin bu yapıları kimlik sorunlarına da neden olmaktadır.

Postmodern dönem ötekinin reddine, kendi kimliğimizi kurmak adına ötekinin değersizleştirilmesine karşı çıkarak, çoklukların güvence altına alınmasının gerekliliğini vurgulayan bir dönemdir (Möngü, 2013: 34). Postmodernist düşüncede, hayatın her alanındaki “öteki” ye saygı duyulur ve kendine özgü kimliği olan her birey bir varlık olarak görülmekte ve parçalanma, belirsizlik ve evrensel söylemlere bir karşı duruş söz konusudur. Bu yüzden de postmodern kimlik kavramı, farklılık ve kültür alanlarında köklü değişikliklere gönderme yapmaktadır (Özyurt, 2012: 191). Postmodernizm anlayışında, gerçekler karmaşıktır, bütünlük arz etmez ve belirli bir zaman ve mekânın sözcüklerini kullanmak yerine gerçekliği kendi bütünlüğü içinde anlamaya çalışmaktadır (Möngü, 2013: 30).

Günümüzde artık insanlar hayatının sonuna kadar belli sayıda tek bir insan grubu ile kurmuş olduğu ilişkiyi devam ettirmemektedir. Hayatımız boyunca birçok insanla ya

da gruplarla ilişkilerimiz olmakta grup değiştikçe ve genişledikçe grup içinde ki bireylerde değişmektedir. Bu değişim bireylerin kimliklerini de etkilemektedir. Bu yüzden günümüzde kimlikler hiç tamamlanmamaktadır (Özyurt, 2012: 193).

Postmodern dünya, yabancıyı daha çabuk kabul eden, hoşgörülü ve farklılıklara daha esnek olarak yaklaşmaktadır. Ayrıca dünyanın karmaşasını kabul etmekte ve onu bir düzene koymaya çalışmamaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 199). Postmodern kimliklerin değişken ve kırılgan olması, kişisel kimliğin yeniden oluşturulması fırsatını sunarken bir yandan da sabit bir kimliğin olmaması durumunu ortaya çıkarmaktadır (Özyurt, 2012: 193).

Postmodernite de özne artık bir monitör haline dönüştüğü için bu iletişim ya da ilişkiler içinde adeta bir terminal görev göreceğinden kimlik özneleşemeyecektir (Aydoğdu, 2004: 140). Özneleşemeyen birey, çoklu kimlikleri benimseyecektir. Çoklu kimlikleri benimseyen postmodern kimlik, daha çok boş zaman faaliyetleri ve tüketim imajlarıyla biçimlenen, özgürce seçilen ve özgürce değişebilen bir eğilim göstermektedir (Karaduman, 2010: 2895). Postmodernizmin kimlik anlayışında, farklılık, bölünmüşlük, çeşitlilik ve özgün olanın yüceltildiği, modern düşüncenin tersine belirsizlik, heterojenlik, parçalanmışlık kavramları ve ötekini ezme anlayışını reddeden bir farklılık politikası hâkimdir. Kimlik farklılıklar ve benzerlikler çerçevesinde inşa edilmektedir. Postmodern dönem ile birlikte kimlik tanımlamalarında referans olarak ulusal kimlik yerine cemaat, dil grupları, cinsel gruplar alınmaktadır. İmaj, görünüş, tüketim ve boş zaman eylemleri kimliğin inşasında rol oynamaktadır. Benlik iddiasına sahip olmayan postmodern birey geçici, sıra dışı olana ilgi duyar ve tüm bağlılıklardan koparak aile, din, ulusal bağlılıkları önemsememektedir. Farklı kimliklerin bir arada ve uyum içinde yaşayabileceği bir ortam sayesinde hem bir dünya vatandaşı haline gelir ve hem de kendini yansıtan grup içinde özgür bir şekilde kendisini tanıma ve gerçekleştirme imkânı bulmaktadır (Möngü, 2013: 35). Bu yüzden postmodern kimlik, daha çok boş zaman ve tüketim imajlarından inşa edilmekte ve değişimi benimseyen bir yapı göstermektedir. Böylece kimlik tekrar tekrar kurulabilmekte, kendini istediği gibi değiştirebilmekte kimlik sorunları da bu yüzden oluşmaktadır.

Postmodern kimlik ya da kimlik sorunu söz konusu olduğunda öne çıkan isimlerden biri J. Baudrillard' dır. Ona göre kimlik, bireysel kültürün bir başarısı olarak özerk bir yapıda olmasına rağmen rasyonelleşme, bürokratikleşme, tüketen bir kitle toplum yüzünden parçalanmaktadır (Aydoğdu, 2004: 140). Çoğu postmodernist, modern dünyanın kesinlik ve sabitliğine kıyasla, postmodern dünyanın akış, sürekli değişim ve yaygın bir belirsizlikle tanımlandığını düşünmektedir. Bu yüzden bazı postmodernistler ise postmodern dünyada gerçek kimliğin olmadığını, sadece sürekli değişen sosyal insanlar olduğunu savunmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 191). Kimliklerin tüketim odaklı inşa edildiği postmodern dönemde kimlikler değişken, hemen içselleştirilecek ve kolayca terk edilebilecek şekilde biçimlenmektedir (Karaduman, 2010: 2897). Baudrillard'a göre günümüz toplumu tüketim toplumu olduğu için kimliklerde imaj ve tüketimlerden ibarettir yani kimlikler gerçek değil görünüşlerden ibarettir.

Postmodernizm, batı toplumlarında ağır ağır gelişen bir kültürel dönüşümün, bir duyarlılık değişiminin parçasıdır. Söz konusu değişimin doğası ve derecesi tartışılabilir ama değişimin ya da dönüşümün kendisinin varlığı tartışmasızdır (Harvey, 2012: 54). Fredric Jameson, postmodern dönüşümü mekân ve zaman deneyimimizde bir krize bağlamaktadır. Bu kriz çerçevesinde mekânsal kategoriler, bir yandan zamansal kategorilere hâkim olmaya çalışırken bir yandan da dönüşümler yaşanmıştır (Harvey, 2012: 227). Postmodernlikle birlikte yaşanan bu dönüşümleri açıklamak için de farklı kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan biri “istikrarsızlaşma” dır. Bu terimle açıklanmak istenen sabitlik varsayımından akışkanlık varsayımına kayılması ya da ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel yapıların çöküşüdür. Bu sebeple de postmodernlikle birlikte “yapı” kavramı artık “akış” kavramıyla ifade edilmeye başlanmaktadır (Burke, 2014: 178). İstikrarsızlık kavramının paralelinde, onun uzamsal eşdeğeri “yerinden edilme” ya da “merkezsizleştirme” kavramı gelmektedir. Merkezsizleştirme coğrafyayla sınırlı değildir, tutumları da etkilemektedir (Burke, 2014: 184). Postmodernistler için belirleyici ve bütünsel bir toplumsal kuram söz konusu değildir. Bu yüzden hem hayatta hem de kimlikler de istikrarsızlık vardır çünkü toplumda parçalanmışlık hâkimdir. Olaylar ve kimlikler süreklilik göstermezler.

Postmodernlik, kendine özgü örgütleyici ilkelere sahip yeni toplumsal biçimin ortaya çıkışını içeren bir çağ değişikliğini ya da modernlikten kopuşu açıklamak için

kullanılmaktadır (Featherstone, 2013: 23). Lyotard' a göre postmodern, modernin içerisinde sunulamayanın peşindedir. Bilimsel bilginin sarsılan otoritesinin yerini anlatıların çokluğu ve yöntem özgürlüğü almıştır bu yüzden bu çokluklara ulaşmak amaçtır. Artık karşıtlıklar, çelişkiler, hiyerarşi ve ilerlemeden bahsedilemez, onların yerini farklılık, olumsuzluk, eş değerlik ve ortak ölçülemezlik almıştır (Möngü, 2013: 31). Kısacası Postmodernlik modernitenin bütünleştirme, rasyonelleştirme ve benzeştirme özelliklerine karşı bir duruş sergilemektedir.

Baudrillard postmodern dünyada yeni teknoloji ve enformasyon biçimlerinin merkezi bir rol oynadığını söyler çünkü bular toplumsal dünyada gerçek ve görünüm arasındaki ayrımın silinmesine yol açmaktadır (Featherstone, 2013: 23). Postmodernizmin çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışı, farklı toplumsal grupların kendi taleplerini özgürce seslendirmesine ve örgütlemesine izin vermektedir. Farklı toplumsal kimliklerin bir üst kimlik altında eritilmesini değil, farklılık ve özgürlük korumak yoluyla ortak bir yaşam alanı oluşturmayı talep eden bir anlayış postmodern düzende hâkim olacaktır (Möngü, 2013: 35). Bireyin özgürce seçim yaparak kimlik değiştirmesi onun özgür olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü popüler kültürün ürettiği imajların etkisi altında bulunan bireyler imajların arkasında bulunan ideolojiler tarafından yönlendirilmektedirler (Özyurt, 2012: 194). Postmodernizm aynı zamanda toplum içindeki sosyal, ekonomik ve politik pratiklerin bir taklididir (Harvey, 2012: 135). Her ne kadar postmodernizm çeşitli, hızla değişen ve farklı kimliklere yaşama imkânı sunsa da aslında bu kimlikler özgür değillerdir çünkü postmodern dünya tüketimin, sembollerin, görünümlerin hâkim olduğu bir dünyadır. Bu dünyada sunulan her şey aslında ideolojik çıkarlara hizmet etmektedir. Bu yüzden kimlikler de ideolojilerin gerçekleşmesi için araçlardır.

Postmodernizm gösterilenden çok gösterene, mesajdan çok araca, işlevden çok kurguya odaklanmaktadır (Harvey, 2012: 123) . Lyotard, postendüstriyel bir düzene doğru gidilmekte olduğunu varsayarak, postmodern toplum ya da postmodern çağdan söz etmektedir. Ona göre postmodernlikte anlam yitimi söz konusudur, yani toplumun bilgisayarlaşması bilgiye etki ederek, anlatsal bilginin yerine dil oyunlarının çokluğu geçmektedir (Featherstone, 2013: 23). Günümüzde zamanın çöküşü ve anlık olana yönelen ilgi, kültürel üretimde olayların, gösterilerin, medya imgelerinin çağdaş dünyada ön plana çıkmış olmasının ürünüdür. Kültür üreticileri yeni teknolojileri,

medyayı, araştırmayı ve kullanmayı öğrenmişlerdir. Bunun sonucu ise modern hayatın gelip geçicilik taşıyan özelliklerinin yeniden vurgulanması hatta yüceltilmesi olmuştur (Harvey, 2012: 76).

Postmodernizm, ötekilikten, bireyde farklılıktan, cinsiyetten, ırk ve sınıftan, zamansal ve mekânsal coğrafi yerleşmeler ve yerinden kopmalardan yana olan bir oluşumdur (Harvey, 2012: 134). Postmodernizm dipsiz bir parçalanma ve gelip geçiciliğe rıza göstermektedir (Harvey, 2012: 76). Postmodern kimlikler, modern toplumların hızlı değişmesi, büyümesi ve karmaşıklaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan daha kırılgan ve değişken kimliklerdir (Özyurt, 2012: 192). Aydınlanma ve modernlikle beraber birey “özne” olarak ortaya çıkmıştır ve bu özne postmodern dönemde kaybolmuştur, çünkü öznellik modernliğin bir varsayımıdır (Aka, 2010: 21). Önceden, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet gibi büyük toplumsal kimlikler önemliken günümüzde daha küçük gruplar, topluluklar ve hayat tarzları önemli hale gelmiştir. Kimlikler arasındaki netlikler ve sınırlar yerini akışlara bırakmıştır. Kültürlerin de kimliklerin de sınırları belirli değildir, bu yüzden de bireyler kimliklerin tek bir kültüre bağlı olmasını beklememektedir. Aynı anda dünyanın farklı yerlerinden farklı insanlarla farklı mekânlarda bulunmak ve aynı şeylerden hoşlanmak mümkündür. Böylece bireyler kendileri ile ilgili yeni kimlikler keşfetmektedirler. Bu durum, hem bastırılan hem de değişen ilişkilerle birlikte yeni kimliklerin ortaya çıktığını göstermektedir (Özyurt, 2012: 193). Klasik sanayi modernliği ev ile iş arasında inşa edilen yaşamdan, hareket halinde olmayı gerektiren yabancılığı ve melezliği ortaya çıkaran bir yaşama geçilmiştir. Bu yaşamda var olmanın yolu ise meydana gelen farklılıklara ya da çokluklara hoşgörü göstermek değil tahammül etmek olacaktır (Özben, 2012: 173). Modern kimlikler etnik, ulusal ve siyasal olarak sınıflandırılırken, postmodern kimlikler çoğul, hareketli ve akışkan olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern kimlikte bireyler dünyanın farklı yerlerinde ama aynı şeyleri yaşayabilir ya da aynı özellikleri paylaşabilmektedirler. Böylece bireyler birçok kimliğe sahip olmakta, yeni kimlikler keşfedebilmektedir.

Modernlik, kültürel alanı toplumsal alandan ayırdığı ve kitle kültürü ile eleştirel, yüksek kültür arasında temel bir ayrılığa yol açtığı halde; post-modernlik, popüler kültürü modernist estetiğin biçimleriyle birleştirmektedir. Modernlik içinde etkili olan yıkıcı, eleştirel ilke, ne merkezci ne de yapısı olan şekilsiz çoğulcu bir kültürde

özümsemiştir (Swingewood, 2014: 347). Bu amaçla yeni liberal politikalar küreselleşmeyi zorunlu kılmış, ulus devletleri doğasına karşıt görmüştür. Sermayenin daha rahat dolaşabilmesi için de gelenek, etnisite, inanç, ritüeller, kimlik ve tarihi aracı kılmıştır. Modernizm monarşiyi yıkıp, dini ve geleneği dışarıda bırakarak, bireyi ve akli ön plana çıkarmış ve ulus devleti zorunlu kılmıştır ancak postmodernizm ise ulus devleti yıkmayı zorunlu görmüştür. Çünkü amaç sermayenin korunmasıdır (Kaplan, 2013: 125). Hem modern hem de postmodern kimlikler çoklu ve istikrarsızdırlar. Ancak modern kimliklerde değişim postmodern kimliklere göre daha yavaş gerçekleşmektedir. Modern kimlikler, bireyin kendi başına var olmasının zeminini oluşturur, belli bir kesinlik vererek onu bir mekâna yerleştirir ve belirsizlikleri ortadan kaldırır. Ancak bu kimlik anlayışı bugün büyük oranda sona ermiş ve kimlikler parçalanmıştır (Özyurt, 2012: 191). Modern dönemin akılcı ve katı kuralları olan kimliklerin yerini hiçbir sınırlamaya tabi olmayan postmodern kimlikler almıştır. Bu sebeple postmodern kimlik anlayışı eklektik bir yapı göstermektedir. Zıtlıkların bir arada bulunduğu ve bu zıtlıkların birbirine geçtiği karmaşık yapıdan meydana gelen bu kimlikler bütünlükten yoksun ve tutarlı değildir.

Modernite disiplinci ve belirlenmiş bir kimlik ortaya koymuştur ancak postmodernizm ise kimlikte öze dönüşü, çoğulculuğu, farklılığı ve ötekinin keşfini savunmaktadır. Ancak postmodernizm moderniteye karşı bu eleştirilerini ortaya koyarken ortak bir söylem geliştirmede için bireyi içinde bulunduğu konumdan kurtaramamıştır. Modernizmde olduğu gibi postmodernizmde de özne kimikleşme sürecinde aynı durumu yaşamaktan kurtulamamıştır çünkü o da özneye parçalanmış bir kimliği temsil etmektedir. Kısaca postmodernizm bireyin yeniden dirilmesinin ve güncelleştirilmesinin serüveni olarak başlangıçta bir başkaldırı olmasına rağmen sonradan kendi içeriğini doldurmadığı için bölük pörçüktür. Bu yüzden hedeflemiş olduğu kimlik anlayışı da tanımsız yani içi boştur (Aydoğdu, 2004: 139). Bundan dolayı postmodernizm modernliğin en fazla kimlik siyasetini eleştirmektedir. Ulus devletin tek tip kimlik politikasına karşı gelerek marjinal, etnik, dinsel ve mezhepsel grupların da haklarını savunmaktadır. Sonuç olarak postmodernizmin kimlik politikası çoğulculuğu ve farklılığı temel alan, muhalif hareketlere yer veren, her düşüncenin dile getirilmesini öngören, totaliter modellere karşı çıkan bir anlayışa sahiptir (Duman, 2009: 592). Postmodernizmin en önemli amacı modernite tarafından ötekileştirilen ve sahne

arkasına itilen kültür ve kimlikleri yeniden merkeze alıp sahneye çıkarmaktı. Her ne kadar postmodernizm herkese eşit mesafede durduğunu iddia etse de, tüm kültür ve gelenekleri tek bir alana indirgeyerek, çok kültürlülük aldanması ve yanılması yaratmaktadır. Çünkü postmodernistler her ne kadar farklılık ve çeşitlilik gibi kavramlarla kimlik politikasından söz etseler de bu kavramların politik yaşamda nasıl kullanılacağı hakkında açıklama yapmamaktadırlar (Duman, 2009: 592).

Sonuç olarak Postmodern kimlik modernitenin tek biçimci ve ötekileştirici kimlik anlayışına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Postmodern kimlik anlayışının yapmaya çalıştığı şey kabul görmüş olan fikirleri tersine çevirmek ve bunlar karşısında farklılığı, parçalanmayı ortaya çıkarmaktır. Ancak postmodern kimlik bunları gerçekleştirirken herhangi bir çözüm yolu ya da bir yöntem sunmamaktadır. Bu yüzden postmodern dünya da tüm yaşam biçimlerine izin verilmekte, herhangi bir kimliğin diğerine baskı kurması önlenmektedir ve kimlikleri için herhangi bir kural ya da sınır konulmamaktadır. Ayrıca zamansal ve mekânsal mesafelerin teknolojik ve siyasal olarak ortadan kaldırılmasıyla postmodern kimlikler yayılma imkânını yakalamışlardır. Ancak hoşgörü ve çoğulculuk anlayışı ile ortaya çıkan bu kimlikler, aslında kendi içinde bölünmeyi, kutuplaşmayı ve eskisine nazaran çok daha şiddetli bir biçimde biz ve öteki ayrımını ortaya çıkarmıştır.

2.6. KÜRESELLEŞME VE ZAMAN-MEKÂN SIKIŞMASI

Zaman ve mekân, insan var oluşunun temel kategorileri arasında yer alan önemli iki unsurdur. Günlük kahvaltı, işe gitme, kutlamalar, tatiller, açılışlar gibi tekrarlanan hareketler insanda güven duygusu yaratmaktadır. Harvey, zaman ve mekân konusundaki nesnel kavrayışların, zorunlu olarak toplumsal yaşamın yeniden üretimine hizmet eden maddi pratik ve süreçler aracılığıyla yaratıldığını iddia etmektedir. Mekân ve zamana ilişkin sembolik düzenlemeler, deneyim için bir çerçeve sağlamaktadır.

Mekân ve zaman insan varoluşunun temel kategorilerindedir. Ama bu kategorilerin anlamını pek az tartışmakta, bunları oldukları gibi kabul etme eğilimi göstermekteyiz. Sanki her şey nesnel bir zaman ölçeğinde yerini bulabilirmiş gibi zamanın akışını saniyeler, dakikalar, saatler, günler, aylar, yıllar ve çağlar aracılığıyla kayıtlara geçeriz (Harvey, 2012: 228). Ancak geçmişte farklı toplumlar farklı zaman

kavrayışlarına sahiptiler. Her kültürün kendine özgü hem mekânsal konumları hem de zaman hesaplama biçimleri olmuştur. Bireylerin gelecek, bugün ve geçmiş duygusuna sahip olmadığı toplum bulunmamaktadır. Modern çağ öncesi toplumlarda zaman ve mekân birbiriyle bağlantılı durumdaydı. Daha sonra modern çağ öncesinde var olmuş büyük kültürler takvim, harita gibi zaman hesaplama ve mekân düzenleme yöntemlerini geliştirmiştir (Giddens, 2010b: 31).

Aydınlanma düşünürleri daha iyi bir toplum arayışı içindeydiler. Bunu yaparken, bireysel özgürlükleri ve insan refahını güvence altına alacak bir toplum inşa edilmesinin ön koşulları olarak zaman ve mekânın rasyonel bir düzenlemeye tabi tutulmasına dikkat etmek zorundaydılar (Harvey, 2012: 290). Rönesans'ın zaman ve mekân anlayışlarına sahip çıkarak yeni daha demokratik, daha sağlıklı bir toplum inşa etme yoluyla bu anlayışları son sınırlarına kadar taşımaktaydı. Dakika, harita ve kronometreler, Aydınlanmanın dünyayı nasıl örgütlemesi gerektiği konusunda vazgeçilmez araçlarıydı (Harvey, 2012: 280). Harita, iz düşün bilimi ve kadaströ teknikleri, haritaları matematik açıdan dakik tasvirler haline getirmişti. Toprakta mülkiyet haklarını, ülke sınırlarını, idari bölgeleri ve toplumsal kontrol bölgelerini, iletişim yollarını bir kesinlikle tanımlamaktaydılar. Aynı zamanda tarihte ilk kez, yeryüzünün bütün nüfusunun tek mekânsal çerçeveye yerleştirilmesine olanak sağlamaktaydı (Harvey, 2012: 281). Zamanın kronometreyle tutulması, düşünce ve eylem açısından sonuçları bakımından bütünleştiriciydi. Zaman giderek daha çok mekanik bir bölünme gibi görülüyor, zamanın oku hem ileriye hem geriye bakışta doğrusal olarak düşünülüyordu. Geçmişin ve geleceğin saatin tik taklarıyla doğrusal biçimde bağlı olarak düşünülmesi, birçok bilimsel ve tarihsel anlayışın serpilip gelişmesine olanak kazandırmaktaydı (Harvey, 2012: 283). Evrensel bir zaman hesaplama sistemine ve standart zaman dilimlerine geçen bir dünya hem toplumsal hem de bireysel açıdan modernite öncesi dönemden farklıdır. Dünya haritasının oluşturulması ve hiçbir yerin ayrıcalıklı olarak yansıtılmaması mekânın “boşalması” na karşılık gelmektedir (Giddens, 2010b: 31). Zaman ve mekânın ayrılması ya da boşalması süreci tek doğrultulu bir süreç değil, diyalektik bir süreçtir (Giddens, 2010b: 32). Hem zaman ve mekânın birbirinden ayrılması hem de mekânın belirli bir “yer” den koparılmasının ana sebebi “boş zaman” boyutunun ortaya çıkarılmasıdır. Bu boyutun ortaya çıkması ise mekanik saatin icadı ve yaygınlaşmasına bağlanmaktadır (Giddens, 2010b: 31).

Rönesans, Batı dünyasında zaman ve mekân konusundaki görüşlerin köklü bir biçimde değişmesine tanık olmuştur. Keşif seyahatleri dış dünya hakkında baş döndürücü bir bilgi akışı yaratmış ve bu bilginin bir şekilde içselleştirilmesi ve temsil edilmesini gerekli kılmıştır. Keşiflerin sonucunda yer kürenin bilinebilir olma durumu ortaya çıkmış ya da anlaşılmıştır. Gün geçtikçe daha fazla kar düşkünü olan bir toplum coğrafi bilgi değer verilen bir meta haline gelmiştir. Servet, güç ve sermaye birikimi, mekân konusunda kişiselleşmiş bilgiye ve mekân üzerinde bireysel denetime bağlanmaya başlamıştır. Aynı nedenle, yerel ticaret, bölgeler arası rekabet, askeri harekât, yeni metallerin, altının ve benzeri şeylerin akışı dolayısıyla dış dünyanın etkisine açık hale gelmiştir. Zaman ve mekân anlayışlarında ki devrim, kendisini biçimlendiren süreçlerin parça parça gelişmesi dolayısıyla, ağır ağır gerçekleşiyordu (Harvey, 2012: 247). Böylece Rönesans bilimsel ve sözde olgusal zaman ve mekân duygularını varoluşsal biçimde yaşanabilecek daha oynak duygulardan ayırmış oldu (Harvey, 2012: 275). 1850 den sonra dış ticarete ve yatırımlarda görülen dev ölçekli büyüme büyük kapitalist güçleri küreselcilik yoluna sokmaktaydı. Dünyanın mekânları sahiplerinden koparılmakta, eskiden taşıdıkları anlamlardan yoksun bırakılmakta, sömürgeci ve emperyalist idarenin amaçlarına göre yeniden sahiplenilmekteydiler. Sadece görelî mekân ulaşım ve iletişim yoluyla devrimci biçimde değiştirilmemiş, o mekânın içeriği de temelden yeniden düzenlenmişti. Dünyanın mekânlar üzerindeki hâkimiyet haritası 1850 ile 1914 arasında tanınmayacak biçimde değişti. Ama bilgi akışı ve yeni gösterim teknikleri sayesinde, aynı zamanda cereyan eden geniş bir dizi emperyalist macera ve çatışma ortaya çıkmıştır (Harvey, 2012: 298). Mekân ve zaman boyutları sermayenin dolaşımının ve birikiminin ardı kesilmeyen basınca tabî kalmış özellikle 19. yüzyıl ortalarından sonra patlak veren dönemsel aşırı birikim krizleri esnasında sarsıcı ve yıkıcı zaman–mekân sıkışması dönüşümleri ortaya çıkmıştır (Harvey, 2012: 361). Böylece kapitalizmin aynı anda hem küresel olarak hızla yayılması hem de kırılmalara uğraması, küreselleşmenin, dünya sistemi analizinde ki merkez-çevre farklılıkları üzerine kurulan mekânsal düzeni zayıflatmıştır (Dirlik, 2009: 70).

Zamansal ve mekânsal deneyimler, toplumsal ilişkilerin kodlanması ve yeniden üretiminde birincil araçlardır ve bu deneyimlerin gösterim tarzında meydana gelen bir değişiklik hemen hemen kesinlikle toplumsal ilişkilerde de bir değişim yaratmaktadır

(Harvey, 2012: 279). Mekânsal ve zamansal pratikler hangi toplumda olursa olsun birçok karmaşık ve incelik içermektedir. Bu pratikler toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi ve dönüşümü süreçleriyle yakından ilgili olduklarından, bunları betimlemenin ve kullanımları hakkında genellemeler yapmanın bir yolu bulunmak zorundadır. Toplumsal değişimin tarihi, mekân ve zaman anlayışları ideolojik kullanımlar aracılığıyla kavranabilmektedir. Üstelik toplumu değiştirmek isteyen herhangi bir proje mekânsal ve zamansal anlayış ve pratiklerin dönüşümünün karmaşık ağını kavramak zorundadır (Harvey, 2012: 246). Bugün, sosyal bilimler içerisinde büyük bir öneme sahip olan zaman-mekân olgusu, zaman içerisinde değişen toplumsal-ekonomik ve siyasal koşullara bağlı olarak değişime uğramış ve yeniden tanımlanmıştır.

İnsan kavrayış ve algılayışının çeşitliliği karşısında bir ölçü olarak kullanılabilir olan tek ve nesnel bir zaman ya da mekân anlayışı fikrini sorgulamak önemlidir. Zaman ve mekânın ifade edebileceği nesnel özelliklerin çoğulluğunu ve insan pratiğinin bunların oluşturulmasındaki rolünü kabul etmemiz gerekir. Fizikçilere göre maddeden önce ne zaman ne de mekân mevcut değildi, dolayısıyla fiziksel zaman ve mekânın nesnel özelliklerini, maddi süreçlerin özelliklerinden bağımsız olarak kavramak mümkün değildir (Harvey, 2012: 230). Etkinliklerin zaman ve mekân içinde nasıl bir dağılım gösterdiğini anlamak, hem karşılaşmaların çözümlenmesinde hem de genel olarak toplum yaşamının anlaşılmasında esastır. Bütün etkileşimler, konumlanmış niteliktedirler yani belirli bir yerde ortaya çıkarlar ve özgül bir zaman süreleri vardır. Gün boyunca gerçekleştirilen eylemler, zaman ve mekânda “bölgeselleşme” eğilimindedirler. Örneğin insanların çoğu günlük zamanlarının bir bölgesini yani sabah 9 ile akşam 5 arasını çalışarak geçirmektedirler. Bu yüzden toplumsal etkileşim bağlamlarını çözümlerken genellikle insanların eylemlerine bakmak ve bu zaman-mekân yakınsaklığına dikkat etmek gerekmektedir (Giddens, 2005: 98). Çağcıl toplumlarda, etkinliklerimizin bölgeselleşmesi saat zamanının etkisi altındadır. Sanayileşmiş toplumlar saatler ile etkinliklerin kesin zamanlanması ayrıca da, bu ikisinin birlikte kullanılarak söz konusu etkinliklerin zaman boyunca koordine edilmesi olmadan var olamazlardı (Giddens, 2005: 100). Zamanın saatle ölçülmesi, bugün tüm dünyada taşımacılık sistemlerini ve iletişimi olanaklı kılacak biçimde standartlaştırmıştır. Dünya zamanı ilk kez 1884’ de Washington’da toplanan uluslararası bir konferansla uygulamaya konulmuştur. Bu uygulama ile dünya, her biri

öbüründen bir saat uzaklıkta olan yirmi dört zaman dilimine bölünmüş ve evrensel günün kesin başlangıcı belirlenmiştir. 1986' da Greenwich Ortalama Zamanı yerine, koordine edilmiş evrensel zaman ölçüsü konmuştur (Giddens, 2005: 102). Modernizasyon ile evrensel zaman ölçüsünün ortaya konulması beraberinde zamansal ve mekânsal ritimlerin altüst olmasını getirmiş, gelip geçicilik ve parçalanmadan örülmüş bir dünyada mekân ve zaman için yeni anlamların üretilmesine yol açmıştır (Harvey, 2012: 244). Böylece modern dönemin inşa ettiği zaman ve mekân algısı, postmodern dönemde yerini hareket özgürlüğüne, zamansızlığa ve manasızlığa bırakmıştır (Karaduman, 2010: 2894). Zaman ve mekân kavramlarının kullanımları hem kendi anlamları içinde farklılaşmış hem de birçok şeyi farklılaştırmıştır (Bauman, 2012: 8). Geleneksel dünyanın tüm kurallarının çözüldüğü modernleşme sürecinin kurum ve kurallarıyla beraber zamansal ve mekânsal ritüeller değişime uğramıştır. Evrensel bir zamanın oluşturulması dünyayı küçük bir yer haline getirerek algılarımızda ve yaşantılarımızda değişikliğe yol açmıştır.

Zaman–mekân konusundaki nesnel kavrayışlar, toplumsal yaşamın yeniden üretimine hizmet eden maddi pratik ve süreçler aracılığıyla yaratılmıştır. Ova yerlileri ya da Afrika'da Nuer'ler zaman ve mekân konusunda hem birbirlerinden ayrılan, hem de kapitalist bir üretim tarzında içerilenlerden çok uzağa düşen bir dizi özelliği ortaya koyarlar. Zaman ve mekânın nesnelliği toplumsal yeniden üretimin maddi pratiğince yaratılır, bu pratik coğrafi ve tarihsel bakımdan farklılaştığı ölçüde, toplumsal zamanın ve toplumsal mekânın kuruluşu farklılaşır. Kısacası, her özgül üretim tarzı ya da sosyal biçimlenme kendine özgü bir zaman-mekân pratikleri ve kavramları içerecektir (Harvey, 2012: 230). Zamansal ve mekânsal dönüşümlerin öncelikli koşulu insandaki ve toplumdaki dönüşümlerdir.

Zaman ve mekân konusunda görünüşlerinin altında mücadelelerden örülmüş gizli belgeler yatmaktadır. Çatışmalar sadece çeşitliliği kabul edilen öznel değerlendirmelerden değil, farklı durumlarda zaman ve mekânın farklı nesnel maddi özelliklerinin toplumsal hayat için önem taşıdığı düşünüldüğü için patlak vermektedir. Benzer şekilde, pratiğin yanı sıra, bilimsel ve toplumsal ve estetik teori alanlarında da önemli savaşlar verilir. Teoride zamanı nasıl gösterdiğimiz önemlidir çünkü gerek kendimizin gerekse başkalarının dünya yorumlayış ve daha sonra harekete geçiş tarzını etkilemektedir (Harvey, 2012: 231). Lefebvre'e göre, zaman ve mekânın politik

organizasyonu, toplumsal ilişkileri açıklar ancak, bu etki çift yönlüdür. Her toplumsal mekân, teorik-pratik, önemli-önemsiz, denenmiş-denememiş birçok akımın ve sürecin çok yönlü bir sonucudur. Kısacası her zaman ve mekânın bir tarihi ve özgül bir doğası vardır (Lefebvre, 1998: 110). Zaman ve mekânın toplumsal olarak düzenlenmesi, her toplumun bir özelliğidir ve her eylem kendi faaliyet mekânına sahiptir.

Küreselleşme, insanların zaman ve mekân algılarını değiştirmiş, kültürel anlam dünyalarının içini boşaltmıştır. Küreselleşmeyle birlikte, mekânın haritasının çıkarılmasından, haritalardan mekânın çıkarılmasına geçilmiştir. Dolayısıyla her özgül üretim tarzı ve sosyal yaşam, kendine özgü bir zaman ve mekân kavramlaştırması ve pratiği yaşamıştır. Dolayısıyla dünya küresel bir köye dönerken, zaman ve mekân sıkışması yaşanmaktadır (Karaduman, 2010: 2891). David Harvey' in öne sürdüğü zaman-mekân sıkışması kavramı bilimsel, teknik devrimle mekânın zaman aracılığıyla ortadan kaldırılmasını ifade etmektedir (Tüzün, 2013: 62). Bauman ise bu zaman-mekân sıkışması kavramının insanlık durumunun parametrelerinde süregiden çok yönlü değişim ve dönüşümü ifade ettiğini söylemektedir (Bauman, 2012: 8). Küreselleşmenin etkisinin en fazla görüldüğü olgu zaman-mekândır. Küreselleşme zaman ve mekânı dönüştürmektedir.

Küreselleşme, küresel ölçekte meydana gelen ve sınırları aşarak toplumları ve kurumları zaman-mekân bileşimlerine bağlayarak, dünyayı birbirine daha bağlı duruma getiren bir süreçtir (Larrain, 1995: 207). Bu süreçte küreselleşme etkilerini yalnızca iktisadi alanda göstermekle kalmaz, aynı zamanda her şeye etkiye bulunarak toplumsal alanın darlığını, insanların ortak risklere maruz kaldığını ve bir kader birliğini oluşturduğunu da göstermektedir. İletişim ve ulaşımın hızlanma ve yaygınlaşması ile bir yandan zaman ve mekân uzaklıkları küçülmüş diğer yanda pazarların yayılması dünyamızın sınırlarına dayanmış kaynakların sömürülmesi de tabiatın engelleriyle karşılaşmıştır (Habermas, 2008: 67). Tüm bunlara sebep olan ise kitle iletişim araçları sayesinde bağlantılılığın fazlalaşması ve sınırların ortadan kalkmasıyla oluşan alansızlıktır.

İçinde bulunduğumuz dönemin temel özellikleri, küresel ağlar ve uluslararası bir bilgi akış mekânının oluşmuş olması, ulusal alanın artan bunalımı ve yeni bölgesel ve yerel etkinlik biçimlerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Böylece zaman ve mekân

duygularımız önemli ölçüde yeniden şekillenmektedir (Morley ve Robins, 2011: 18). İnternet gibi yeni teknoloji biçimleri dünyanın herhangi bir yerine gitmeden hiçbir zaman görülemeyecek ya da karşılaşamayacak insanlarla etkileşim içine girmemize olanak sağlamaktadır. Böyle bir teknolojik değişme zaman ve mekânı yeniden düzenlemiştir, çünkü burada söz konusu olan iletişim dolaysızdır. Yaklaşık elli-atmış yıl öncesine kadar mekânda gerçekleşen iletişimlerin çoğu bir miktar zamanın geçmesini gerektirmekteydi (Giddens, 2005: 100). İletişim sistemi, zaman ve mekânı, insan hayatının temel boyutlarını köklü bir değişime uğratmıştır. Yerellikler, bağlı buldukları yerden yeni kültürlerden, coğrafyasından, tarihsel anlamından kopar, işlevsel ağlar olarak yeniden birleşirler. Böylece mekânların yerini akışlar uzamı almaktadır. Geçmiş, şimdi ve gelecek birbiriyle etkileşim içinde olabilecek biçimde aynı anda programlanır, bunun sonucunda da zaman silinmektedir. Akışlar uzamı ve zamansız zaman kurguya dayalı sanallık kültürün temelini oluşturmaktadır (Castells, 2005: 501). Kitle iletişim araçlarında yaşanan devrim niteliğindeki değişiklikler insanın ve toplumun geçirmesi beklenen dönüşümleri hem mümkün kılmakta hem de bu dönüşümlere hız kazandırmaktadır. Teknolojik değişim zaman-mekân sıkışması çerçevesinde yaşama hızını arttırmış, bu da yaşama hareketlilik ve sınır tanımama getirmiştir.

Ne zamana ne de mekâna maddi süreçlerden bağımsız nesnel anlamlar yüklenemez ve bu kavramları temellendirmek ancak maddi süreçleri araştırmakla mümkündür. Kapitalizm, toplumsal yeniden üretime ilişkin maddi pratik ve süreçlerin hep değiştiği devrimci bir üretim tarzı olduğundan ve bu gerçek hala geçerli olduğundan dolayı, mekân zamanın nesnel özellikleri ve bunun yanı sıra anlamları da değişmektedir. Öte yandan eğer bilginin ilerlemesi kapitalist üretim ve tüketimin gelişmesi açısından hayati bir önem taşıyorsa, o zaman kavramsal araçlarımızdaki değişiklikler, günlük yaşamın düzenlenişinde maddi sonuçlar doğurabilmektedir (Harvey, 2012: 230). Günümüzde zaman ve mekân, üretilmeye ve gelip geçiciliğe öteki şeyler kadar açık hale gelmiştir. Kısacası, başlangıçtan beri kapitalizmin dinamiğinin tam merkezinde var olmuş olan mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesi sürecinin yeni bir evresine tanık olmaktayız (Harvey, 2012: 327).

Günlük hayatın yerleşik pratiklerinin uzun vadeli değişiminde gelişmiş iletişim ve ulaşım teknolojilerinin sahip olduğu etki çok fazladır. 1830 yılında trenle ilk defa

seyahat edenler bile farklı bir zaman mekân duygusunu yaşadıklarını söylemişlerdir. 20. Yüzyılda kara ulaşımı ve sivil havacılık, ulaşım ve mal nakliyesini hep daha hızlandırmış ve uzaklıkları kısaltmıştır. Bilginin kayda alınması ve işlenmesiyle elde edilen yeni teknikler, zaman ve mekân duygusunun daha farklı biçimde etkilemiştir (Habermas, 2008: 48). Zaman-mekân sıkışması sanayi devriminden sonra başlamış ve son yıllarda çok hızlanmıştır. İnsanların küreselleşme ile birbirlerine daha fazla yakınlaşması zamanın kısılmasına neden olmuştur. Zamanın kısılmasıyla küresel bir kültürün oluşturulması kolaylaştığı gibi, manipüle edilmesi de kolaylaşmıştır (Çelik, 2012: 25). Ulaşım araçlarının ortaya çıkmasıyla modern yaşamda kökten ve hızlı değişimler yaşanmıştır. Bir yere sabitlenmiş tüm toplumsal ve kültürel bütünlüklerin aşınması ya da zayıflaması modern bir süreçtir ve bunların ortaya çıkmasının en önemli sebebi hızlı ulaşım araçlarının kullanılmaya başlanması olmuştur (Bauman, 2012: 21). İnsanların yer değiştirmeleri, kültürlerin, mal ve bilgilerin bir yerden bir yere akışları, artık fiziksel engellerden ya da ulusların doğal sınırlarından etkilenmemektedir (Morley ve Robins, 2011: 18). Ulaşım-erişim olanaklarında meydana gelen baş döndürücü gelişmeler, mesafenin görece olarak kısılması ve zamanın küçülmesi, insan, mal ve hizmetlerin hareket akışkanlığının yanı sıra, bilginin de yoğun bir şekilde dolaşıma girmesine neden olmuştur. Üstelik bilginin dolaşımı, fiber optik hatlar, internet ve yazılı-görsel medya etkisiyle fiziksel hareketlilik ile karşılaştırılmayacak ve çok kez kontrol bile edilemeyecek bir boyuta ulaşmıştır. Böylece hem sınırlar hem de zaman şeffaflaşarak, kavramların içi boşaltılmıştır.

Giddens'da zamanın boşaltılmasından söz etmektedir. Ona göre modernizmin ortaya çıkmasıyla var olan konumda bulunan bireylerle, bulunmayan ötekiler yüz yüze görüşme imkânı bulmuş ve bu ilişki artarak mekân ile yeri birbirinden koparmıştır (Larrain, 1995: 209). Mekânların ayrılması ve dışlanması küreselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Mekânlar, yerleşmiş hayatın dışına çıkmakta, yerel anlamlarını kaybetmekte ve buna bağlı olarak kendi denetimleri dışında anlam bularak daha fazla bağımlı hale gelmektedir (Bauman, 2012: 9). İçinde bulunduğumuz dönemde, tarihsel birikim ve toplumsal örgütlenme değişimler yaratan ekonomik, politik yeniden yapılanma ve dönüşüm süreçleri görmekteyiz. Bu tarihsel değişimlerin merkezinde uzamsal yeniden yapılanma ve biçimlenme süreci yer almaktadır. Bu süreç hem toplumun mekânsal yapısının hem de mekâna olan yönelimlerin dönüşmesini

gerekmektedir (Morley ve Robins, 2011: 45). Böylece mekân insan bedeninin doğal sınırlarından kurtarılmış oldu. Bu noktadan sonra ise mekânı örgütleyen şey zamanın hızı oldu.

İlerleme ve değişimler bütün mekânsal engellerin yıkılmasını ve sonuç olarak mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesini içermektedir. Modernite modernizasyon yoluyla ilerleme sorunuyla bağlantılı olduğuna göre bu tema üzerine yazılanlar, zamansallığı, mekân içinde olma yerine oluşum halinde olma sürecini vurgulamıştır (Harvey, 2012: 232). Her şeyin bir zamanı ve mekânı olduğu yolundaki sağduyuya dayalı anlayış, mekânlara ve zamanlara toplumsal anlamlar vererek toplumsal düzeni taklit eden bir dizi reçeteye dönüşmektedir (Harvey, 2012: 242). Mekân sıkıştırılmış zaman içermektedir (Harvey, 2012: 245). Zamanın, belirli bir yerle bağlantılı olmaktan çıkması anlamına gelen, zamanın yerden koparılması, toplumsal etkinliklerin farklı zaman ve mekânlarda, yerin özelliklerine zorunlu olmayacak biçimde bir araya gelmesidir (Giddens, 2010b: 32).

Zaman ve mekânın nesnel niteliklerinde öylesine devrimci değişimler meydana gelir ki, dünyaya bakış açımızı değiştirmek zorunda kalırız. Sıkışma terim (zaman – mekân sıkışması) bir yandan kapitalizm tarihine hayatın hızının artışı damgasını vururken, bir yandan da mekânsal engellerin dünya sanki üzerimize çökecekmişçesine aşıldığını sağlam biçimde iddia etmeyi göstermektedir (Harvey, 2012: 270). Zamanın, belirli bir yerle bağlantılı olmaktan çıkması anlamına gelen, zamanın yerden koparılması, toplumsal etkinliklerin farklı zaman ve mekânlarda, yerin özelliklerine zorunlu olmayacak biçimde bir araya gelmesidir (Giddens, 2010b: 32). Modernitenin yol açtığı zamansal–mekânsal uzaklaşmada ki hızlanmanın anahtarı olan bu “yerinden çıkarma” terimiyle kastedilen “koparılma”dır (Giddens, 2010b: 33). Zaman ve mekânın içinin boşalması daha önceden hiç rastlanmayan tek bir dünyanın oluşumuna yol açan süreçleri harekete geçirmiştir (Giddens, 2010b: 44). Zaman–mekân sıkışması deneyimi, insanı kışkırtır, heyecanlandırır, strese düşürür, bazen de ağır bir tedirginliğe sürüklemektedir; dolayısıyla çok çeşitli toplumsal, kültürel ve politik tepkileri harekete geçirmektedir (Harvey, 2012: 270).

Genel düzeyde küreselleşme, zamansal–mekânsal uzaklaşmanın temel boyutlarının bir ifadesidir. Yani, küreselleşme orada bulunma ya da bulunmama, uzak

toplumsal olaylar ve ilişkilerin yerel bağlamlarla iç içe geçmesiyle ilişkilidir (Giddens, 2010b: 37). Zaman–mekân sıkışması, zamanın mekân üzerindeki denetimin giderek kalkması ve farklı mekânlarda bile eş zamanlı olarak aynı gerçekliği deneyimlemenin mümkün hale gelmesidir (Evre, 2011: 70). Paul Virilio, Francis Fukuyama’ nın “tarihin sonu” tezine karşılık “coğrafyanın sonu” kavramlarıyla kendi fikirlerini öne sürmüştür. Ona göre dünya coğrafi sınırları savunmak güçleşmekte, mesafeler artık sorun olmaktan çıkmaktadır. Yani kıtaların belirlenmesi, yerküre üzerindeki bölünmeler bir zamanlar ulaşımın gelişmemesi ve seyahat zorluğundan ortaya çıkmıştır (Bauman, 2012: 19). Paul Virilio’ ya göre mekân mekânsal boyutlara sahip değildir. Mekân anlık bir yayılmanın bireysel zamansallığı içinde var olmuştur. Bu noktadan sonra da insanları fiziksel engeller, mekânsal uzaklıklar ayıramamaktadır. Bilgisayar ve videoların ortaya çıkması ve birbirine bağlanmasıyla, uzak ile yakın arasındaki ayırım anlamsızlaşmıştır. Mekân işlenmiş, normalleştirilmiş hale geldi ve insan bedeninin kısıtlamalarından kurtarıldı. Dolayısıyla bu noktadan sonra mekânı örgütleyen şeyler, teknik kapasite, teknik hız ve kullanım maliyeti oldu. Böylece mekân tanrının yarattığından farklılaştırılarak inşa edilen yani doğal olmayan yapay olan bir mekân haline dönüştürüldü (Bauman, 2012: 24). Günümüz toplumlarında zamanın parçalara bölünmesi, toplumsal ve mekânsal bütünlüğü parçalamaktadır. Mekânlar arası yolculuğun verdiği uzaklaşma hissinin kalmadığı günümüzde, içinde taklit edilmiş mekânların bulunduğu dev alışveriş merkezleri ya da bilgisayar ortamında sanal dolaşım, coğrafi mekân değiştirmeye bir alternatif olarak sunulmuştur. Akışkan toplumsal kimliklerin taşıyıcıları olan bireyler, mekânları ansal olarak tüketip, başka mekânlara geçmektedirler.

Bilgi ve iletişim akışının yaygınlaşması ve kitlesel göçler sonucu ulusal sınırlar aşılmaktadır, bunun sonucu olarak da kültürler ve kimlikler her zamankinden daha çok karşı karşıya gelmektedirler. Bir zamanlar kültürler zaman ve mekân içinde sınırlarla birbirinden ayrılmaktayken şimdi, sabit, bütüncül ve sınırlarla çevrili kültür kavramı yerini kültür kümelerinin akışkanlığı ve nüfus edilebilirliği kavrama bırakmaktadır (Morley ve Robins, 2011: 125). Kimlikler inşa sürecinde tarihten, coğrafyadan, biyolojiden kişisel özelliklerden iktidarlardan ve dinden etkilenir. Ancak bireyler, bütün bu etkileri içinde buldukları toplumsal yapı, zaman–mekân açısından kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültüre göre işlemekte ve bu anlamı yeniden düzenlemektedir

(Castells, 2006: 14). Sınırların aşınması ve zaman-mekân sıkışması, gerçekliği olmayan dünyalar yaratmakta ve bu dünya içerisinde bireylerin diğerleriyle fiziksel bir temas geçmeden ve istedikleri kimliklerle etkileşimde bulunmalarını sağlayarak dünyanın gerçekliğiyle temas kurmasını engellemektedirler.

Küreselleşme sürecinin toplumsal ve ekonomik alanı parçalaması ve iletişim-ulaşım alanında yaşanan gelişmelerin sonucunda zaman ve mekânın sıkışmasıyla kimlik arayışı ortaya çıkmıştır (Özyurt, 2012: 200). İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte zaman ve mekân tanımlamalarının dönüşüme uğradığı postmodernitede, kimlik kavramı sorunsallaştırılmakta, bireyin dayanaklarını yitirdiği iddia edilmektedir. Zaman ve mekân kimlik tanımlamalarında önemli yer tutmaktadır. Ancak bu kavramlarda gerçekleşen kaymalarla, kimliği yeniden kurma arayışı içine girilmiştir. Artık insanın kendini belirli bir yerde konumlandıramayacağı bir kültürel ortam doğmuştur (Karaduman, 2010: 2894). İçinde bulunduğumuz ağ toplumunda bireyler için anlam, zaman ve uzam içinde kendini koruyan bir kimlik etrafında örgütlenmektedir (Castells, 2006: 13).

Dil ve kültürün belirlemiş olduğu sembolik sınırları artık iletişim ve taşımacılık ağları sayesinde aşılabilir sınırlar olarak görmekteyiz (Morley ve Robins, 2011: 18). Postmodern birey için iç ve dış hayat arasındaki sınır belirsiz ve akışkan hale gelmiştir. Birey değişik zamanlarda değişik kimlikler üstlenmektedir. Dolayısıyla içimizde birbiriyle çelişen, değişik yönere çekilen birden fazla kimlik bulunmaktadır. Postmodern insanın özdeşleştiği roller de önemli değildir, çünkü rol önce o rolün içine girecek birisini gerektirir (Karaduman, 2010: 2895).

Zamansal – mekânsal mesafelerin teknoloji aracılığıyla sıfırlanması birçok etkiyi de beraberinde getirmiştir. İnsanlık durumu homojenleştirmekten çok kutuplaştırmıştır. Bu belirli insanları bölgesel tehditlerden kurtarır ve belirli anlamları yurtsuzlaştırmakta; öteki insanların içinde buldukları toprakları ise anlamından ve kimlik bahşetme yeteneğinden yoksun bırakmaktadır (Bauman, 2012: 25). Küreselleşme sürecinde yaşanan sınır ötesi iletişim, siyasal baskılar ve göç gibi olgular, yaşanan yerin bireylere ait olmadığı, kontrollerinin dışında olduğu hissi vermektedir bu da kimlikleri hem kırılanaştırmakta hem de yerelleştirmektedir. Bu süreç ise yerini çok kimliklilik ve çok kültürlülüğe bırakmaktadır, oysaki modern dönemde hâkim olan kimlik ise tek

kimlik olan ulusal kimlikti ancak bugün bu düşünceye karşı çıkararak çok kimliklik öne çıkmaktadır. Dünyayı algılayış biçimimizi değiştiren küreselleşme, mekâna bağımlı ve mekândan bağımsız kimlikler yaratmaktadır (Özyurt, 2012: 197).

Teknoloji ve piyasa değişimleri yeni küresel görüntü sanayilerini ve dünya pazarlarını ortaya çıkarırken, görsel-işitsel üretimin yurtsuzlaştığı, uluslararası yayın sisteminin geliştiği görülmektedir (Morley ve Robins, 2011: 18). Fotoğraf, film, radyo ve televizyon sayesinde basın organlarının bir zaman makinası özelliğini kazanması 20. Yüzyıl boyunca daha da yoğunlaşmıştır. Böylelikle zaman ve mekân mesafeleri artık yaşanıp geçilen şeyler olarak kalmamakta çifte gerçekliğin gerek erişim gücü gerek kapasite açısından bütün diğer iletişim araçlarını gölgede bırakmıştır. Bu yolla daha çok insan, daha fazla çeşitliliğe sahip bilgiye, daha fazla miktarda ve daha hızlı biçimde ulaşabilmekte, bu bilgiyi kullanabilmekte, dilediği uzaklıklara anında aktarabilmektedir. Hayat alanı içinde adapte olma hususunda diğer elektrikli ev aletlerinden daha fazla oluşum gösteren internetin doğuracağı etkileri kestirmek zor olmaktadır (Habermas, 2008: 48-49). Bu süreçte önemli olan sınırlarla bunların içerdiği mekân arasındaki ilişkinin dönüşümüdür. Artık, hiçbir şey eskiden olduğu gibi sınırlar tarafından tanımlanmamaktadır. Sonuç olarak sınırlar delinebilir hale gelmiştir ve küresel sistemler somut bölgesel alanlar üzerine soyut mekânlar yerleştirmiştir (Morley ve Robins, 2011: 111).

Küreselleşme zaman ve mekânı niteliksel dönüşüme uğratmış, dünyayı zaman sıkışmış halinden kurtarmış ve herkesin her yerde olabilmesine olanak sağlamıştır. Zaman–mekân sıkışması, yani küreselleşme, etrafımızda gelişmekte olan gerçeklikle başa çıkma yetimize zarar vermektedir, bireylerin olaylara doğru tepki vermelerini güçleştirmektedir. Bu da modern veya eski kimliklere yönelik yeni bir arzuyu ortaya çıkarmaktadır.

2.7. KÜRESELLEŞME ÇOKLU KİMLİKLER VE KİMLİKSİZLİK

1980'lerden sonra özellikle akademik camiada kimlik konuları çok sık tartışılmaya başlanmış ve günümüze kadar bu tartışma sürüp gelmiştir.

Küreselleşen dünyada kimlik üzerine yeni bir siyaset anlayışı doğmakta ve yeni bir döneme yol açmaktadır. Bauman' a göre bu dönem gürültü ve öfkeyle doludur

çünkü geçmişten öç alma, yanlışlıkları düzeltme ve sahici kimliklerin başkaldırdığı bir dönem ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bu dönem farklı etnik ve dini kimliklerin deşildiği, milliyetçi değerlerin yükseldiği ve bölgesel otoritelerin özerkleştiği bir dönemdir. Küreselleşmenin dünyanın her yerinde kendisini hissettirmesi bazı belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bu belirsizliklerden biri farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik siyasetinin politik bir boyuta ulaşmasıdır (Duman, 2009: 593). Sosyal psikolojik sonuçları açısından kalkınma, bilimsel adıyla değişme, bu yüzden düzenin ya da dengenin bozulma sürecidir. Düzenli ve dengeli bir kalkınma süreci ya da deneyimi dünyanın hiçbir ülkesinde yaşanmamıştır. Modern tarihin mucizesi olarak bilinen Japonya'da bile büyük dengesizliklere, kimlik bunalımlarına yol açmıştır. Her kalkınan toplumda, düzen ve dengelerin yani kültürün değişmesine paralel olarak, kimlik bunalımları, kimlik arama çabaları görülmektedir (Güvenç, 1994: 11). Böylece kültürlerin karışımı ve melezleşmesi ile eski kimlik tanımları sürekli ve zorunlu olarak değişmekte ve kimliğin sürekliliği kopmaya başlamaktadır (Morley ve Robins, 2011: 126). Modernleşmenin getirdiği tek tip kimlik ya da homojen kimlik anlayışı küreselleşmenin gelişmesi ve yayılmasıyla yerini farklı kimlik anlayışlarının dünya üzerinde bir arada olması anlayışına bırakmaktadır. Bu anlayış ise kimlik karmaşası, kimlik bunalımı ya da kimliksizlik gibi sancılı birçok süreci ve sorunu da beraberinde getirmektedir.

Küreselleşmenin bir sonucu olarak ulusal kimliğin zayıfladığı ve sınırların olmadığı bir dünyada yaşamaktayız (Giddens, 2005: 443). Bu bakımdan yirminci yüzyıl sonları kolektif örgütlenme ve kimlik açısından önemlidir. Kapitalist toplumda en temel siyasi bağlılık biçimi, ulusal ve milliyetçi kimlikler ve ulus devletin vatandaşlığı aracılığıyla oluşmaktadır. Ancak bu bağlılık zarar görmektedir, bunun sonucunda da küresel-yerel bağlam içinde yeni bağlılıklar ve ilişkiler ortaya çıkmaktadır (Morley ve Robins, 2011: 109). Küreselleşme ideolojisi ve bu ideolojiyle yaratılan yenedünya düzeni fikri ile hem ulusal devlet modeli aşınarak meşruluğu tartışmalı hale gelmekte hem de ulusal ideolojiler ve etnik dinsel temelli milliyetçi değerler yükselmektedir. Modernitenin amacı tek tip bir toplum yaratarak, farklı kimlikleri eritmektir ancak bu politika böylece başarısızlığa uğramış oldu. Artık günümüzde küreselleşmenin etkisiyle kültürel farklılıklara dayalı siyaset önemli olmakta ve ulusal veya milli değerleri temsil eden siyasal oluşumlar önemli görülmemektedir. (Duman,

2009: 589). Küreselleşme, farklılıkların tek bir noktada eritildiği, tek tipleştirildiği ve dolayısıyla etnik çatışmalara yol açan uygulamalar olduğu tespitinden hareket eden yeni postmodern kimlik arayışlarına kapı araladı. Çünkü bir süreç ve olgu olarak ortaya çıkan küreselleşme, modernitenin tüm yapılarını dönüşüme uğratarak, siyasal anlamda Amerika'nın ekonomik anlamda uluslararası sermayenin ve kültürel anlamda da Batılı yaşam biçiminin egemenliğini hedeflemektedir. Küreselleşme ideolojisi, bu hedefe varmak için öncelikle modernitenin ulus devlet modelini ortadan kaldırmaya çalıştı (Duman, 2009: 598). Çağdaş kültür kimlikleri, enternasyonalizm ile ilişkili olarak, uluslar-ötesi mekânlardaki konumla ilgili bir duruma geldi. Bu aynı zamanda uluslar üstü dil ve kültür toplulukları ifade etmektedir (Morley ve Robins, 2011: 70). Bu amaca ulaşarak sonunda modern yaşamın geniş dünyasında bireyler göçebe ya da turist hale gelmektedir. Bizim olamayacak kadar geniş ama tümüyle içerildiğimiz bir sistemde bulup özümstediklerimizi yerel anlam dünyalarımızı dönüştürerek yaşamın içinde bulunmaktayız (Chambers, 2014: 29). Günlük yaşantımızda ve sosyal ilişkilerimizde artık hiç bir şey net değildir zaman ve mekânın sıkışması gibi zeminde ayaklarımızın altından kaymaktadır. Bu değişikliklere uyum sağlamanın kuralı ise yeni koşullara hazır olmak, yaşamımızın tüm özelliklerini gelip geçiciliğe alıştırmak yani “yüzer-geçer” kimliklere sahip olmaktır (Özben, 2012: 172).

Küreselleşme, kurumsal ve ideolojik dayanaklarını, çeşitliliği, farklılığı, yöreselliği ve çoğulculuğu ön plana çıkaran postmodern teoriden ve kimlikleri farklılıklar üstüne inşa etmeye çalışan çok kültürcü politikalardan almaktadır (Duman, 2009: 588). Yani küreselleşme, yerelin evrensel içinde, farklılığın aynılık içinde erimesini istemektir (Keyman, 2000: 31). Küreselleşmenin yaygınlaşması ile yeni bir küresel ağ oluşmakta ve buna göre farklı derecede gelişmiş bölgeler, kentler ve mahalleler oluşmaktadır. Arada kalan küresel-yerel bağlamında ulusal düzeyde, ekonomik ve politik yönetim git gide zorlaşmaktadır. Yani ekonomik kaynakların uluslararasılaşması, devletin ve kimliğin geleceğini kontrol etme yeteneğini aşındırmaktadır. (Morley ve Robins, 2011: 109). Çünkü ele avuca sığmayan küreselleşme ile bugünkü coğrafi yeniden yapılanma ve şekillenmenin sonucu belirsiz bir hal almaktadır. Bu süreç sonucunda ortaya çıkmakta olan şey, artan uluslararasılaşma ve birikime bağlı olarak uzamsal ölçeklerin yeni bir ifadesidir. Ticari

faaliyetin dünya çapında örgütlenmesi ve bütünleşmesi, küresel ve yerel uzamların doğrudan eklemlenmesini mümkün kılmaktadır (Morley ve Robins, 2011: 108).

Demiryolu, buharlı gemi ve telgraf 19. Yüzyılda ulaşım ve mal nakliyesini ayrıca bilgi akışı ve mübadelesini nasıl yoğunlaştırıp hızlandırmışsa, bugün uydu tekniği, hava ulaşımı ve dijital iletişim de aynı şekilde geniş ve yoğun ilişkiler şebekesini (network) doğurmuştur. İster mal nakliyesi ve ulaşımı sağlayan yollar, ister mal, sermaye ve para akışı ister bilginin elektronik yolla transferi ve kullanımı isterse insan, teknik ve tabiat arasındaki dolaşımın kastedilsin, network kavramı bütün bu alanlarda anahtar haline gelmiş bulunmaktadır. Telekomünikasyonun kıtalar arasına yayılması, kitle turizmi ve kitle kültürü ayrıca yüksek teknolojinin ve silah ticaretinin doğurduğu sınırları aşan riskler, hükümet ve hükümet dışı örgütler arasında yapılan milletler üstü çalışmalar küreselleşme kapsamına dâhildirler (Habermas, 2008: 81-82). Bilgi ve iletişim teknolojileri, yeni uzamsal yapıların, ilişkilerin ve yönelimlerin ortaya çıkışında güçlü bir rol oynamaktadır. Ticari iletişim ağları, elektronik bir bilgi akışı ortaya çıkarmıştır. Yeni medya devleri, yeni bir görüntü mekânı yaratmaktadır. Bu mekân, vatandaşlık ya da kültürü tanımlayan güçler coğrafyasını, toplumsal hayat ve bilginin coğrafyasını aşan bir aktarım mekânıdır. Yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı şey, yer ile mekân arasında özel bir ilişkidir, yani sınırları ihlal etme ve ulusal toprakları hiçe sayarak yeniden bölgeleşme ve toprakların parçalanmasıdır (Morley ve Robins, 2011: 110). Sonuç olarak, küreselleşme ile beraber dünyamızda sınırların belirsizleştiği, yeni alt milliyetçiliklerin ve ulus aşırılıkların sarmaş dolaş olduğu bir dünya düzeni kurulmaktadır (Duman, 2009: 589). Sermaye amacıyla yola çıkan küreselleşme modernliğin getirdiği olan ulus devlet anlayışını kendisinin yayılması ya da gelişmesi için onu bir engel olarak görmekteydi çünkü yayılabilmesi için sınırların belirsizleşmesi gerekmektedir bunun için de ilk hedef olarak kendine kimlikleri seçti. Kimliklerin belirsizleşmesi ve akışkan hale gelmesiyle de küreselleşme amacına ulaşmış oldu.

Zaman içinde değişen ve yeniden biçimlenen kimlik üzerinde, elektronik iletişim araçlarının özellikle de internetin önemli bir etkisi vardır. Bu araçlar ortaya çıkmadan önce yüz yüze ilişkiler kimliklere etkide bulunmaktaydı. İnsanların çoğu için kimlik yaşadıkları mekânla ve yerellelikle sınırlıydı. Bilgileri yerel bilgilerdi ve bunların aktarılması, sözlü iletişimle olmaktadır. Ancak günümüzde iletişim araçlarının gelişmesiyle kimliğin biçimlenme süreci bu araçlarla bağımlı hale gelmiştir. Gündelik

yaşamın mekânsallığı içindeki birey, internet aracılığıyla uzak deneyimleri de keşfetmeye başlamıştır. Bu süreç birey ve grup kimliğinin oluşumunu tamamlamada oldukça etkili hale gelmiştir. İnternet aracılığıyla bireyler ilk kez iletişime geçtiği “öteki” nin biyolojik ve toplumsal varlığını, sesini, görüntüsünü, cinsiyetini dikkate almakta, onunla iletişimde bulunma imkânına sahip olmaktadır. Bireyler kimlikle oynamanın yeni olanaklarına erişebilir, görünürlük olmadığı için kullanıcı bilgilerini tanımlamada özgür olabilmektedir. Hiç tanımadığı birine karşı kimliğini gizleyerek ismini, cinsiyetini, toplumsal rolünü ve statüsünü değiştirerek iletişimde bulunmak mümkündür. İletişim kurgulanmış kimlikler aracılığıyla yapılmaktadır (Karaduman, 2010: 2892 – 2893). Ayrıca kimi insanlar, e-posta, internet ve e-ticaret gibi iletişim teknolojisindeki hızlı ilerlemeleri, dolaylı etkileşim yönündeki bu eğilimi yalnızca arttıracığından kaygılıdır. Teknolojinin yetenekleri giderek büyüdükçe, toplum sessizleştirilecektir. Buna göre bireyler yaşamın hızı arttıkça giderek kendilerini yalıtılmaktadırlar; artık komşular ya da topluluk üyeleri yerine televizyonlar ve bilgisayarlarla iletişim içinde olmaktadır (Giddens, 2005:100). Eskiden yüz yüze gerçekleşen ve bir gerçekliğe sahip olan kimlikler günümüzde teknoloji aracılığıyla gerçekleşmekte ve birey kendini öteki karşısında saklama, ya da kafasında yaratmış olduğu bir kimliği sunma imkânına sahip olabilmekte, böylece yapay ya da yalnızca network için oluşturulmuş kimlikler ortaya çıkmaktadır.

Teknolojinin tek düze evrenselciliği ve mekânsal farklılaşmalar kimliklerin çöküşüne ve zamansal süreçlerin görünüşte denetimsiz biçimde hızlanmasına yol açmaktadır (Harvey, 2012: 235). Enformasyon ve iletişim etkisi altında kalan bireylerin zaman ve mekân algıları farklılaşmakta ve kültürel dünyalarının içi boşalmaktadır. Gizli olan bir şey kalmamakta, açığa çıkmaktadır. Bilgisayar sayesinde herkes her yerde hatta bireyler birden fazla mekânlarda bulunabilmekte yani aynı anda hem evinde hem de msn de arkadaşının odasında olabilmektedir. Böylece burası ile orası arasındaki ayırım anlamsız hale gelmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte sesi duyulmamış kültürler, bölgeler, düşünceler bilgisayar ağları vasıtasıyla her yere ve herkese ulaşabilmektedir. Ağlar sayesinde gerçekleşen iletişimde bireyler kendilerini gizleyebilmekte, farklı kimlikler sergileyebilmektedirler. Birey kurgulayarak kendisi için kimlikler yaratmakta, var olan kimlikleri kendi kimliği gibi sahiplenebilmektedirler. Böylece belirsizlik içindeki yaşantımızda çok sayıda kimlik üretilmekte ve aynı hızla tüketilebilmektedir.

Online olmak kimliği görünmez, bölünmüş ve akışkan hale getirmektedir. Bu durum bireye çoklu kimlikleri benimseme imkânı ve serbestisi sunmaktadır (Möngü, 2013: 34). Küreselleşmenin ortaya çıkardığı bu görünmez ve akışkan kimlikler, öteki ya da yabancı olarak düşündüğümüz kişilerin ya da kimliklerin git gide daha fazla aramızda olacağı anlamına gelmektedir (Morley ve Robins, 2011: 48). Küreselleşme, hem kültürel çoğulluğu ve bireysel kimliği merkeze alarak her kesimin kendilerini ifade etme olanağı sunmakta hem de saklı kalmış kültürel değerleri gün yüzüne çıkararak onları tüketim nesnesine dönüştürmektedir (Duman, 2009: 587). Yani yeni örgütlenme biçimleri, yeni teknolojilerle beraber ortaya çıkan fikirler, kimlik kavramını değişime uğratmakta ve onu daha kısa ömürlü şeyler haline getirmektedir (Larrain, 1995: 208). Son yıllarda teknolojinin özellikle internetin hızla gelişmesiyle, küreselleşmenin farklı kimlikleri ön plana çıkarması ve heterojen kimlikler yaratıp kimlik kavramının içini boşaltmasıyla, bireylerin kimlik tanımları da değişime uğramıştır.

Yeni enformasyon teknolojileri, küresel ağlarla dünyayı birleştirmektedir. Bilgisayar ve internet aracılığıyla sanal cemaat yelpazesi oluşturulmuştur (Castells, 2005: 26). Modern insan gittikçe artan bir ‘yurtsuzluk’ açısı çekmektedir, çünkü modern olmak macera, güç, büyüme ve dünyanın dönüşümünü vaat eden bir ortama sahip olmak demektir. Aynı zamanda, sahip olduğumuz, bildiğimiz her şeyi tahrip etme tehdidi içermektedir. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi sınırları ve sınıf, milliyet, din ve ideoloji sınırlarını aşmaktadır, bu açıdan bakınca modernliğin tüm insanlığı birleştirdiğini söylemek mümkündür. Fakat bu aynı zamanda çelişkili bir birleşmedir, ayrışığın birleşmesidir, sürekli bir parçalanma ve yenilenme, mücadele ve çelişki, belirsizlik ve acılar getirmektedir (Morley ve Robins, 2011: 125). Çünkü sürekli online olan bir dünyada yaşamaktayız ve bu online dünyada kimlikler seçilip oynanmakta ve değiştirilmektedir. Bu ortam çok sayıda farklı kimliğin bir anda üretilmesine, hızlı bir şekilde tüketilmesine ve yerine yenilerinin inşa edilmesine olanak sağlamaktadır. Online ortamın sağladığı görünmezlik, kimliği bölmekte ve akışkan hale getirmekte, böylece sanal kimlik kılıfı altında bireye çoklu kimlikleri benimseme imkânı vermektedir (Karaduman, 2010: 2893). Elektronik etkileşim, insanları kendi online kimliklerini yaratabilmelerinden ve başka yerlerde olabileceğinden daha özgürce konuşabilmelerinden dolayı, çokluk özgürleştirici ve güçlendirici bir şey diye sunulmaktadır (Giddens, 2005: 101). Küreselleşme dünyadaki bölmelenmiş insan

topluluklarının sonu demek değildir. Tersine bunların dünya çapında genişlemesi anlamına gelmektedir (Morley ve Robins, 2011: 36). Kimlik zaman ve mekânın değişen koşullarına bağlı olarak şekillenen bir süreçtir (Karaca, 2011a: 23). Modern dönemden sonra tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme süreciyle kimlik algısında değişimler yaşanmaya başlamış, kimlik sınırları aşan akışkanlığa sahip bir karaktere bürünerek zamansız ve mekânsız bir uzamın parçası olarak dönüşüm geçirmiştir. İletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve internetin sağladığı olanaklar ile sanal kimlik kavramı oluşmuştur. Kimlik artık parçalı yapısı ve online görünmezlikle istediği şekle bürünür biçimde akışkan ve her an değişebilir ve yeniden inşa edilebilir haldedir (Karaduman, 2010: 2897). Online dünya da birçok kukla kimliğe bürünen birey, bir süre sonra kimlik karmaşası yaşamakta, gerçekliğini ve kendini ifade etme şeklini kaybetmeye başlamaktadır.

Teknolojik gelişmeler sürdükçe, toplumlar, kültürler değiştikçe insanlar bu sorunlarla uğraşacaklar gibi görünmektedir. Çağdaş insan kimliğini aramakta çünkü kendine verilen kimlik kartlarına razı olmamaktadır. Kendi kimliğini aramak, bulmak, kendi seçtiğini kullanmak, “Ben şuyum ya da değilim” demek özgürlüğüne kavuşmak istemektedir (Güvenç, 1994: 6). Ayrıca meta üretimi alanında temel etki, anında çözüm ve atılabilirlik (kağıt, bardak, tabak, plastik çatal-kaşık, peçete, giyim) niteliklerinin değerinin ve meziyetlerinin vurgulanması olmuştur. Böylece 1960’lı yıllardan itibaren “kullan at” toplumu ortaya çıkmıştır. Bunun anlamı sadece üretilmiş malları atmak değildi, aynı zamanda değerlerin, hayat tarzlarının, istikrarlı ilişkilerin, kimliklerin, insani eylemlere bağlılığın da atılması demektir. Tüketim alanında malların devrinin hızlandırılması açısından son derece etkili olan bu tür mekanizmalar, bireyleri atılabilirlikle, yenilikle, şeylerin hızla işe yaramaz hale gelişi ihtimaliyle başa çıkmaya zorlamaktadır. Ayrıca parçalanmış bir toplumda değerlerin farklılaşması yönünde bir bağlam yaratmaktadır (Harvey, 2012: 319). Teknolojik gelişmelerle yaşam çok hızlı bir şekilde yaşanıp, tüketim maddeleri çok çabuk tüketilmeye başlanılmıştır aynı zamanda bu yalnızca tüketim maddelerine değil değerlere, kültürlere ve kimliklere de yansımıştır. Kısacası kimlikler “kullan at” şekline dönüşmüş, aidiyet anlamlarını kaybetmişlerdir.

Teknolojinin tek düze evrenselciliği ve mekânsal farklılaşmalar kimliklerin çöküşünde ve zamansal süreçlerin görünüşte denetimsiz biçimde hızlanmasına yol açmaktadır (Harvey, 2012: 235). Bu çöküş ve hızlanma sürecinde, küreselleşme

düşüncesinde modern ulus devletler gibi siyasal örgütlenmeler, üstesinden gelinmesi gereken engel olarak görüldüler ve sonuç olarak bu engeli ortadan kaldırmanın siyasal mücadelesi verilmeye başlandı (Duman, 2009: 597). Ayrıca küresel düşüncede, insanlar kendi kimliklerini tanımlarken ulus-devlet dışındaki, kaynaklar bakımından tanımlanmaları anlamına gelmektedir. Bu fenomen küreselleşme süreçlerini hem üretmiş hem de hızlandırmıştır. Geleneksel ulus devlet dönüşüme maruz kaldığında, dünyanın her yerindeki çeşitli yerel kültürel kimlikler tekrar güçlenmiştir. Örneğin Avrupa’da İskoçya’da ya da İspanya’nın Bask Bölgesinde yaşayanlar kendilerini İspanyol diye değil İskoç, Basklı ya da yalnızca Avrupalı olarak tanımlamaktadır. Kimliğin kaynağı olarak ulus devlet düşüncesi ulusal ve küresel düzeyde politik alanda insanların kendilerini, yaşadıkları devletleri temele alıp tanımlamalarıyla değiştirmektedir. (Giddens, 2005: 56). Küreselleşme ile gelen hızlı değişim, büyük anlatıların altını oyup, risk, belirsizlik ve istikrarsızlık yaratarak ayakları altından topraklarının kaydığını gören insanları yeniden eski bağlılık ve kimliklerine yöneltmektedir. Onlar açısından kültürel kimlik yaşayan belirsizliğe karşı sığınacak bir liman ya da tavır alışı ifade etmektedir (Duman, 2009: 589). Bu belirsizlik, güvensizlik ve emniyetsizliğin hâkim olduğu kaos ortamı etnik ve dini çatışmalara yol açmış ve devletler parçalanma riskiyle yüz yüze gelmiştir. Dolayısıyla, küreselleşmenin, her devlet içindeki farklı etnik kimliklere ayrıcalıklar tanıması ve böylece çoğulculuğa kapı aralaması, beraberinde kutuplaşmayı ve bölünmeyi de getirmiştir. Tüm bu yaşanan süreç içinde aslında küreselleşmenin amacı kısaca, uluslararası sermayenin dünyaya yayılmak ve siyasal bir güç haline gelmek için engel olarak gördüğü ulusal sınırları ve milli değerleri yapı bozumuna uğratmaktır (Duman, 2009: 590).

Küreselleşme, dünyayı algılayış biçimimizi derinden etkilemektedir. Yeni bir yönelim ve şaşkınlık yaratmakta, mekânı olan ve olmayan kimlikler yaratmaktadır. Bu kimlikler, yerel-küresel bağlantısı olan, uzamla yer arasında, sabitlikle hareketlilik, merkezle çevre, gerçekte sanal, uç noktalarla bölge arasındaki yeni ilişkilerle ilintilidir. Bu kaçınılmaz olarak, hem bireysel hem de kolektif kimlikler içermektedir. Zaman ve mekânın deneysel olarak sonsuz ölçüde yeniden biçimlenmesi şeklinde yeniden tasarımılanan bir dünya ortaya çıkmaktadır (Morley ve Robins, 2011: 168). Küreselleşme ile birlikte böyle bir dünyanın ortaya çıkması ise, sınırların ortadan kalkmasıyla ötekine göre “biz”in yeniden konumlandırılmasına yol açmıştır. Böylece

mücadele alanı daralmıştır. Küresellik ve yerellik gibi zıt kutuplar bir araya gelmiştir. Bu aşamada kolektif kimlik önemini kaybetmeye başlamıştır. Küreselleşme, kültürel homojenleşmeyi bozmaya başlamıştır. Ulus devletin eski önemini kaybetmesiyle ulusal kimlik, aşırı savunmacı ve saldırgan bir niteliğe bürünerek ırkçılığın artmasına zemin hazırlamıştır. Buna tepki olarak cemaatleşme artmaya; güçlenmeye başlamıştır. Parçalanmışlık, bölünmüşlük ve farklılığın önem kazanması kültürel kimlik biçimlerinin oluşmasına neden olmuştur. Kültürel kimlik ile geleneksel kimlik kavramı kökten değişmiştir. Küreselleşme sonucunda küresel kimlik kitleleşme eğilimine girmiştir. Bu eğilimde ideal duyguların yerini fiili olgular, amaçların yerini araçlar almaktadır. Bireyler toplumsal değerlerden siyasi ve kültürel katılımı yabancılaşma olgusuna geçmektedir (Çelik, 2012: 26). Ancak küreselleşme ilerledikçe insanlar çoğu kez, hızla değişen dünyada güvence altında olmak çabası içinde yerel kimlikleri yeniden canlandırarak tepki göstermektedirler (Giddens, 2005: 444). Bu yüzden kimlikleri, benzerlikler üstüne değil farklılar üstüne inşa etmek hiçbir zaman bugünkü kadar önemli hale gelmemiştir. (Duman, 2009: 594). Günümüzde artık egemen düzenden ayrılmak, bütüncül kimliği reddetmek, yerel ve geleneksel yaşam biçimine dönmek farklılığı siyasal talep olarak diretmek isteği artmaktadır (Duman, 2009: 593). Günümüzdeki küresel gelişmelere bağlı olarak kültürel kimliklerin özerklik talebi sorun oluşturmaktadır. Küreselleşmenin ilerde neden olabileceği en büyük problem, bir tarafta farklılıkları meşrulaştırmaya çalışırken, diğer taraftan farklılığı ayrıcalık düzeyine çıkararak sahip olunan kimlikleri, öteki toplumsal kesimler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılması ve bunun da despotizme kayma riskini ortaya çıkarmasıdır. (Duman, 2009: 589).

Küreselleşme zaman ve uzam ufuklarının sıkıştırılmasını, anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın yaratılmasını ifade etmektedir. Küresel uzam, bir akışlar uzamıdır, elektronik bir uzamıdır, merkezi yoktur, sınırların ve cephelerin nüfuz edilebilir olduğu bir uzamıdır. Bu küresel alanda ekonomiler ve kültürler birbirleriyle her bir “öteki” ile yoğun ve doğrudan bir ilişki içine girmektedirler (Morley ve Robins, 2011: 160). Bu süreç ise kimliksizliği ortaya çıkarmaktadır. Kimliksizlik, farklılığı farketmeyle doğmakta ve herkesin kendi yabancılığını tanınmasıyla son bulmaktadır. Klasik bireyin bu şekilde merkezleştirilmesi, aynı zamanda bir zamanlar bilgi, hakikat ve varlığın ayrıcalıklı dayanağı olarak bireyi ya da özneyi yücelten, rasyonalist

bilginin ve batılı düşüncenin zayıflamasına ve dağılmasına yol açmaktadır (Chambers, 2014: 20). İçinde bulunduğumuz dönemde yer ve bölgeler yeniden şekillenmekte, yani uzamsal yönelimler ve topluluğun değişen anlamları ortaya çıkmaktadır (Morley ve Robins, 2011: 104). Kimliksiz birey bir amblemdir, dikkatlerimizi zamanımızın aceleciklerine çeken bir figürdür, içinde yaşadığımız zamanı sorgulayan bir mevcudiyettir. Çünkü kimliksiz birey düzenin inşa edilirken içine yerleştirilen ikili sınıflandırmaları tehdit etmektedir. Bütün söylemlere gölge eden bir hayalet olarak bu kimliksiz birey hepimizin içinde var olan tedirgin edici, sorgulama ve yabancılaşmadır (Chambers, 2014: 209).

Günümüzdeki kimlik tartışmaları ya da karmaşaları, her kimliğin kendinde hegemonya kurma hakkı görmesinden ve kendisini doğru kimlik olarak gören kimliklerin çatışarak sabitleşmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu karmaşalar, bireysel ve ortak kimliklerin yokluğundan değil; kimliği yanlış biçimde yaşama tarzlarından gelmektedir (Connolly, 1991: 221).

SONUÇ

Küreselleşme kavramı, hem gündelik hayatta hem de politik, ekonomik ve diğer sosyal bilim alanlarında son yılların en çok kullanılan kavramlarından birisidir. Küreselleşme kavramının tek ve kesin bir tanımı olmadığı gibi ortaya çıkışıyla ilgili net bir tarih de bulunmamaktadır. Kimi düşünürler küreselleşmenin insanlığın başlangıcından beri var olduğunu iddia ederken; kimileri ise 15. Yüzyılda yaşanan gelişmelerle ortaya çıktığını belirtmektedirler. Her ne kadar başlangıç tarihi belli olmasa da küreselleşme temelinde değişim ve ulaşılabilirliğin bulunduğu dinamik bir süreç olup, köklü tarihsel birikime dayanmaktadır. Bunların yanı sıra küreselleşme sürecine Sanayi Devrimi, kapitalizmin gelişmesi, Soğuk Savaşın sona ermesi ve teknolojinin gelişmesi damgasını vurmuş olaylardı.

Esas olarak ekonomik amaç ve çıkarlara hizmet eden küreselleşme kavramı siyasal ve kültürel yaşamı da etkilemektedir. Bu yüzden küreselleşme ekonomik, siyasi, kültürel ve ideolojik boyuttan oluşan çok boyutlu, karışık ancak dinamik bir süreçtir. Bu boyutların hepsi birbiriyle etkileşim içinde bulunmaktadır. Herhangi bir boyutu dikkate almadan yapılacak yorumlar ise eksikliğe yol açmaktadır. Ekonomik anlamıyla küreselleşme, dünya pazarlarının oluşması, serbest ticaretin gelişmesi, sermayenin kolayca hareket edebilmesi olarak ifade edilebilir. Ancak küreselleşmenin bu özelliği ulus devletlerin kendi sınırları içerisinde kendi belirledikleri ekonomi politikalarını uygulayabilmelerinin önünde engel oluşturmakta ve ulus devletlerin hareket alanlarını kısıtlamaktadır. Çokuluslu şirketler dünya ekonomisinde giderek daha fazla söz sahibi olmakta bu durumdan ulus devletler zararlı çıkmaktadırlar. Siyasal küreselleşmede en büyük etkisini ulus devletler üzerinde göstermektedir. Küreselleşmenin sınırları ortadan kaldırmasıyla ulus devletlerin egemenlik güçleri sekteye uğramış ve ulus devletler karar alma-uygulama konusunda uluslararası ve sivil toplum örgütlerine bağlı hale gelmişlerdir. Kültürel küreselleşme ise küreselleşmenin en karmaşık boyutunu oluşturmaktadır. Kimilerine göre kültürel küreselleşme, Amerikalaşmayı dayatıp tek tip bir kültür yaratırken kimilerine göre ise kültürel farklılaşmayı sağlamakta ve yerel kültürlerin de ortaya çıkması için ön koşulları oluşturmaktadır. Kültürel küreselleşmenin benzeşmesini olumlu karşılayanlar olduğu gibi olumsuz karşılayanlarda bulunmaktadır. Eleştirenler, dünyanın zengin ülkelerinin kültürlerinin

ve yaşamlarının daha avantajlı hale geldiğini buna karşın yoksul ülkelerinde daha da yoksullaştığını savunmaktadırlar. Olumlu karşılayanlar ise, küresel kültürün insanların yaşam tarzını geliştirdiğini, tüketimde çeşitliliği sağladığını ve küresel tarzda kimlikleri kapsama alanına dâhil ettiğini ifade etmektedirler. Bu yüzden küreselleşme melezleşmenin en üst düzeyde yaşandığı kültürel ortamı sağlamaktadır.

Bugüne ait özellikleriyle çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olan küreselleşme süreci yol açtığı sorunlarla birlikte çok sayıda olgu ve durumun yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu olguların en önemlisi kimlik ve kimliklerin yeniden tanımlanması sorunudur. Kimlik inşasında tarihsel olarak farklılıklar görülmektedir çünkü kimlik, verili bir yapı değildir, tarihsel olarak sürekli inşa edilen bir kategoridir. Geleneksel dönemde bireylerin kendini toplumun amaçları için harcaması sonucu bireysel kimlik çok fazla ön plana çıkmamıştır, çıksa da günümüzde ki gibi bir kimlik anlayışı ya da kimlik sorunu görülmemiştir. Modernleşmenin yaşanmasıyla birlikte tıpkı devletlerin oluşması ve yapılarının belirlenmesi gibi kavramlarda değişime uğramış ve yeniden tanımlanmışlardı. Bugünkü anlamda kimlik tanımı modernleşme ile beraber yapılmıştır. Modern dönemde ulus devletin çıkarı için hizmet eden, rasyonel, akılcı olan, kendi varlığını öteki üzerine kuran ve ötekinin var olmasına olanak sağlamayan baskıcı bir kimlik anlayışı söz konusudur. Ancak küreselleşmenin dünyayı tek bir Pazar haline getirme düşüncesi sonucu sınırları aşındırmasıyla ulus devlet çözülmeye başlamış ve sonucu kimliklere de yansımıştır. Daha sonra 21. Yüzyılda iletişim ve ulaşımın gelişmesiyle zaman ve mekân anlamını yitirmiş, bireyler hiç zorlanmadan hem dünyanın diğer bir ucundan haber alma olanağını yakalamış hem de çok kolay seyahat edebilme özelliğine sahip olmuşlardır.

Ulaşım ve iletişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler zaman ve mekânın önemini azaltmakta; buna bağlı olarak da kimlik kavramı aşınmaktadır. Yaşanan küresel gelişmeler kimlik de değişikliklere yol açmaktadır. Bir taraftan çok kültürlülük ve dünya vatandaşlığı gibi söylemlerle farklılıklar ortadan kaldırılmaya çalışılmakta; öte yandan da mikro milliyetçi hareketler ile yerel kimlikler güç kazanmaktadır. Modern dünyanın kimlikleri etnik, ulusal ve siyasal olarak adlandırılırken günümüz postmodern kimlikleri daha çoğul, değişken ve farklı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çoğalan kimliklerin toplumsal hayattan kabul görme beklentileri bulunmaktadır. Sonuç olarak bütüncül bir toplumun rasyonel olarak kurgulanmış, tek boyutlu öznelere artık bu

durumu yıkmaya başlamış çok sesli ve çoğulcu bir dünya içine kendilerini ifade etmek için büyük adımlar atmışlardır. Modern toplumda sadece vatandaş kimliğine sahip olan birey, postmodern toplumda artık tüm aidiyetlerini kamusal alana taşıma hakkı talep etmektedir. Postmodern siyaset ise bu hakkın savunulacağı bir zemin inşa etmektedir. Böylelikle modern hayatın tekbiçimciliğine ve baskıcı yaklaşımına karşı, günümüzde kimlik konusunda özgürlükçü bir tavır sergilenmektedir. Ancak postmodern toplumda yani günümüzde kimlikler daha fazla değişken, bütünlükten yoksun ve parçalı hale gelmekte; yenilenme ve belirsizliklerle daha çok karşı karşıya kalmaktadırlar. Çünkü küreselleşmeyle birlikte sosyal ilişkiler daha çok sanal ortamlarda gerçekleşmeye başlamıştır. Gerçek ve yüz yüze ilişkilerin yerini alan bu durum bireylerin kendini saklamasına, kendine sahte kimlikler üretmesine ve birden fazla kimliğe bürünmesine yol açmaktadır. Zaman ve mekânın sınır ötesi iletişim ile yok edilmesi bireyleri herhangi bir yere bağımlı kılmaktan uzaklaştırarak bireyleri merkezsizleştirmektedir. Bu durumda bireylerin kimliği yerini çoklu kimliklere/kimliksizliğe bırakmaktadır. Çoklu kimlikler içinde kendine kimlik edinme süreci yaşayan bireyler kimlik karmaşası yaşamakta ya da maske kimliklere sahip olmaktadır. Bir süre sonra bireyler kendilerine bile yabancılaşmaktadırlar. Parçalanmış kimliğe sahip olan bireyler ise bu durumu bir süre sonra yeni bir kimlik edinme süreci olarak kabul etmektedirler.

Postmodern kimliklerle bağlantılı olarak, küresel dönemde kimlikler oldukça akışkan, süratle değişebilen bir şekil almıştır.

KAYNAKÇA

- Aka, A. (2010). “Kimliğe Teorik Yaklaşımlar”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (1), 17-24, Erişim Tarihi: 20.04.2015, <http://dergi.cumhuriyet.edu.tr/cumusosbil/article/view/1008000427/1008000461>
- Aktel, M. (2001). “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”, 6(2), 193-202. <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/iibfd/article/viewFile/2465/2210>
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çok Kültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitabevi.
- Aslanoğlu, R. (2000). *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Aydoğdu, H. (2004). “Modern Kimlikte Öznenin Ölümü”. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 115-147, Erişim Tarihi: 22.04.2015, <http://edergi.atauni.edu.tr/ataunikkefd/article/view/1021003956/1021003779>
- Atasoy, F. (2005). *Küreselleşme ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. (Çev.: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bozkurt, V. (2014). *Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Burke, E. (2014). *Tarih ve Toplumsal Kuram*. (Çev.: Mete Tunçay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Castells, M. (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi- Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 1. Cilt*, (Çev.: Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2006). *Kimliğin Gücü- Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 2. Cilt*. (Çev.: Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çayır, K. (1999). “Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri; Yeni Sosyal Hareketler”. Serkan Özburun (Ed.). *Yeni Sosyal Hareketler*. (ss. 13-34) içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. (Çev.: İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Connolly, W. E. (1991). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. (Çev.: Ferma Lekesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çelik, H. (2012). “Küreselleşme Sürecinde Kimlik Tartışmaları ve Medyanın Rolü: Kosova Örneği”, *Global Media Journal*, 2(4), 22-42, Erişim Tarihi: 20.04.2015, http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_4_sayi_Bahar_2012/pdf/Celik.pdf
- Dirlik, A. (2009). *Kriz, Kimlik ve Siyaset*. (Çev.: Sami Oğuz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dirlik, A. (2012). *Küreselleşmenin Sonu Mu?*. (Çev. İsmail Kovacı- Veysel Batmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Duman, Z. (2009). “Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük”. Halil Rahman Açar (Ed.). *Küreselleşme Sürecinde Eğitim Sorunlarının Felsefi Boyutu* (yılı yazılacak), 6-8 Mart 2010, (ss. 585-600), Ankara: Eğitim-Bir-Sen, Erişim Tarihi: 25.04.2015, http://vizyon21yy.com/documan/egitim_ogretim/egitim/Egitim_Makaleleri/Kuresellesme_Kimlik_ve_Cokkulturluluk.pdf
- Dumanli Kürkçü, D. (2013). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar”. *TOJDAC, (The Turkish Online Journal of Design Art and Communication)*, 3(2), 1-11, Erişim Tarihi: 01.05.2015, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tojdac/article/view/5000047131/5000044424>
- Evre, B. (2011). “Geç / Modern veya Postmodern Bağlamda Değişen Siyasetin Yeni Biçimleri”. *Lefke Avrupa Üniversitesi Dergisi*, 2(1), 65-75, Erişim Tarihi: 16.04.2015, <http://www.mulkiyederigi.org/euljss/article/view/5000070631/5000065164>
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (Çev.: Mehmet Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, (Çev.: Osman Akınhay). İstanbul: Alfa Basın Yayım Dağıtım Yayınevi.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (Çev.: Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.

- Giddens, A. (2010a). *Modernliğin Sonuçları*. (Çev.: Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2010b). *Modernite ve Bireysel Kimlik (Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum)*. (Çev.: Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Güvenç, B. (1994). *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları / İnsanlık Tarihi Dizisi- 2
- Habermas J. (2008). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. Ali Özcan (Ed.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu; Kültürel Değişimin Kökenleri*. (Çev.: Sungur Savran). İstanbul: Melis Yayınları. (1990).
- Johnston, H. & Larana, E. & Gusfriend J. R. (1999) “Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyall Hareketler”. Serkan Özburun (Ed). *Yeni Sosyal Hareketler*. (ss. 131-158) içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kaplan, F. N. (2013). *Global Kültür ve Kimlik: Britanya Örneği, BCC News ve Ken Loach Sinemasında Temsil*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Karabağ, S. (2006). *Mekânın Siyasallaşması*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaca, N. (2011a). *Kimlik Sorunsalı: Üniversite Öğrencilerinde Kimlik ve Siyasal Aidiyet*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaca, N. (2011b). *Kırsal Bir Sanayileşme Örneği: Ilıca Şeker Fabrikası*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Karaduman, S. (2010). “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”. *Journal of University*, 17(5), 2886-2899, Erişim Tarihi: 20.04.2015, http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/08/No17Vol5_6_Sibel_Karaduman.pdf
- Keyman, E. F. (2000). *Küreselleşme, Devlet, Kimlik / Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*. (Çev.: Simten Coşar). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

- Kiper, H. P. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye-Bodrum Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçdemir, K. (2002). *Küreselleşme*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kongar, E. (2001). *Küresel Terör ve Türkiye: Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Laclau, E. (2012). *Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. (Çev.: Ertuğrul Başer). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Larrain, J. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*. (Çev.: Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Yaşam*, (Çev.: Işın Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev.: Osman Akinhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Morley, D. & Robins. K. (2011). *Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*. (Çev.: Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Möngü, B. (2013). "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (2), 27-36, Erişim Tarihi: 12.04.2015, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/1020009859/1020007887>
- Neuman, W.L. (2009). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Cilt 1. İstanbul: Yayın Odası.
- Özben, M. (2011). *Kirlilik kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. .
- Özben, M. (2012). "Yüzer-Gezer Kimlikler: Turistler ve Aylaklar". Hüseyin Köse(Ed.), Flanör Düşünce (ss. 163-173) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özkan, G. (2000). "Küreselleşme ve Ulus Devletin Geleceği", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*,13(1), 362-386

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuihid/article/view/1023001637/1023001467>, Erişim Tarihi: 20.04.2015,

- Özkuş, O. (2008). *Kültür ve Küreselleşme. (Kültür Sosyolojisine Giriş)*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Öztürk, M. (2013). “Tüketici Ayartma ya da Yoksullaşarak Tüketme”. Zülküf Kara (Ed.), *Bauman Sosyolojisi* (ss. 85-111) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özyurt, C. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Ritzer, G. (2010). *Küresel Dünya*. (Çev.: Melih Pekdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökenleri*. (Çev.: İrmak Ertunç Hawison). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. (Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2004). *Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Short, R. J. & Kim Y. H. (1999). *Globalization And City*. Pearson Longman.
- Steger, B. M. (2013). *Küreselleşme*. (Çev. .: Abdullah Ersoy). Ankara: Dost Yayınları.
- Swengewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı 286.
- Tomlinson, J. (2001). *Küreselleşme ve Kültür*. (Çev.: Arzu Eker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tüzün, Ö. (2013). “Zaman-Mekan Sıkışması: Küreselleşme, Risk ve Belirsizlik”. Zülküf Kara (Ed.), *Bauman Sosyolojisi* (ss. 59-84) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uluç, M. A. (2013). “Postmodern Ahlakın İmkani”. Zülküf Kara (Ed.), *Bauman Sosyolojisi* (ss. 141-158) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Wallerstein, I. (2012). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*. (Çev.: Tuncay Birkan). İstanbul: Melis Yayınları.

Wallerstein, I. (2013). *Sosyal Bilimleri Düşünmemek*. (Çev.: Taylan Doğan). İstanbul: Bgst Yayınları.

Yılmaz, A. (2004). *İkinci Küreselleşme Dalgası: Kavram, Süreç ve Sorunlar*. Ankara: Vadi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Melek ERYENTÜ
Doğum Yeri ve Tarihi	Yozgat-09.03.1988
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	-Suç ve Nedenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Erzurum Ceza Evlerinde Bulunan Hükümlüler Üzerine Bir Analiz -Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Toplumsal Yapı Değer ve Tutumların Sürdürülebilir Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinin Planlanması Üzerine Etkilerinin Sosyo-Demografik, Ekonomik, Kültürel Eksende Analizi
Çalıştığı Kurumlar	Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
İletişim	
E- Posta Adresi	meryentu@erzincan.edu.tr
Tarih	27.07.2015